

NOVOSTI HUBOČIJA

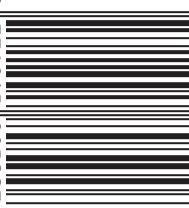
#1258

Samostalni
srpski
tjednik

Petak 26. 1. 2024.
Cijena: 1.33€

9 771845 895007

042024

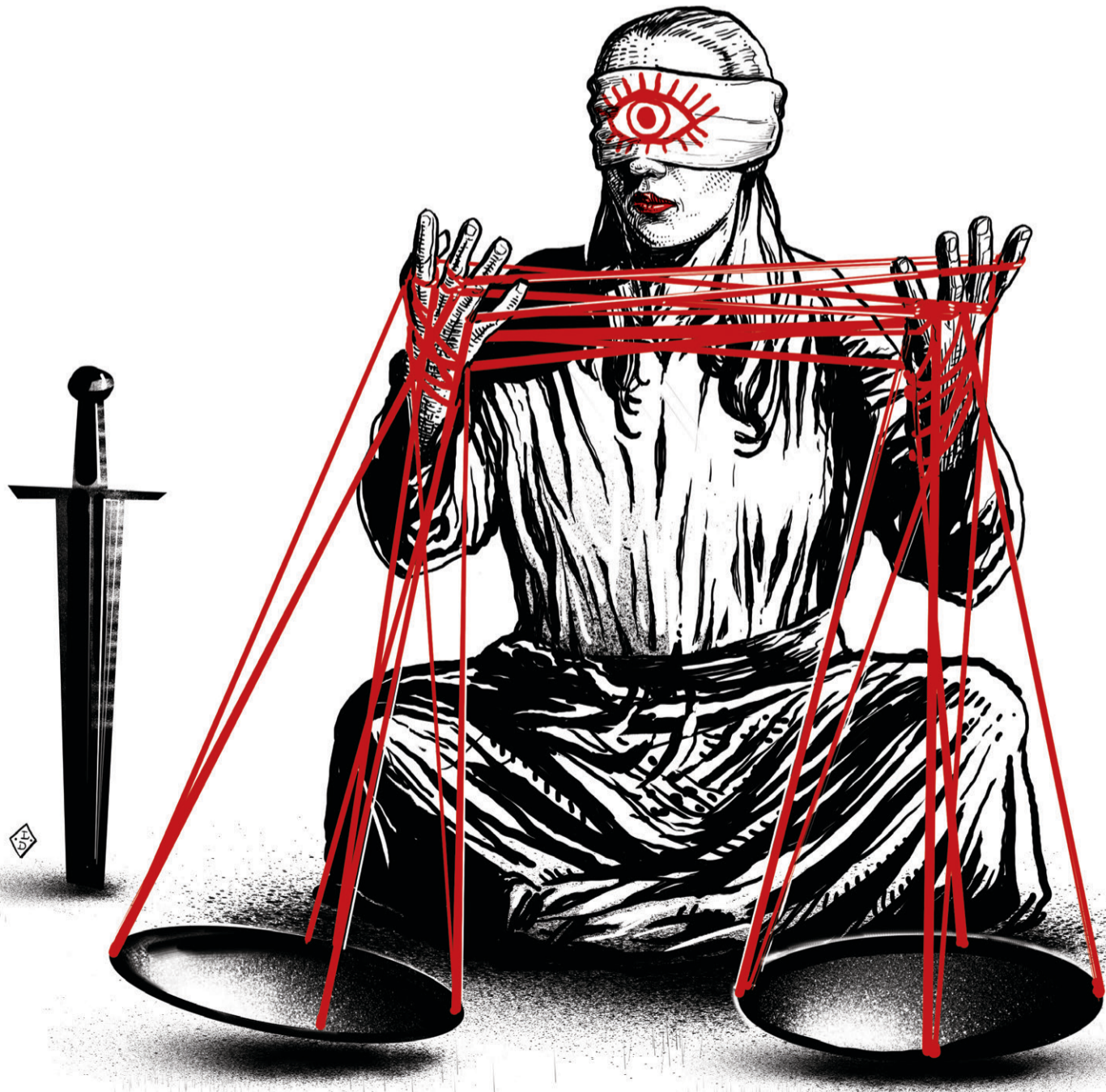
ISSN 1845-8955

Sumrak vaga

Četiri problema muče Plenkovića u pravosuđu: odnos prema sudbenoj vlasti u kojem sebe doživljava kao poslodavca, plaće sudaca i državnoodvjetničkih dužnosnika, Lex AP i izbor glavnog državnog odvjetnika

str. 2-3.

Poker pravosudnih problema

Četiri problema muče Plenkovića u pravosuđu: odnos prema njemu u kojem sebe doživljava kao poslodavca, plaće sudaca i državnoodvjetničkih dužnosnika, Lex AP, odnosno izmjene Kaznenog zakona kojima bi sebe zaštitio od političke štete i izbor glavnog državnog odvjetnika

PREMIJER ANDREJ PLENKOVIĆ i ministar pravosuđa i uprave IVAN MALENICA predizborno su tempirali uvođenje novog sustava plaća za blizu 250 tisuća zaposlenih u državnoj upravi i javnoj službi: unatoč kritikama iz obrazovnih i zdravstvenih sindikalnih redova, novi sustav koeficijenata je takav da će plaće porasti i da će mnoge stvari biti postavljene logičnije nego dosad, što je dobra vijest, s tim da su uredbe koje reguliraju to područje mogle biti donesene i u neko drugo vrijeme mimo predizbornog. No onda se javila Udruga hrvatskih sudaca, koja predstavlja oko 1.600 ljudi zaposlenih na sudačkim dužnostima, iako nisu svi u članstvu udruženja, i pokvarila posao premijeru. Pridružila im se i Udruga hrvatskih državnoodvjetničkih dužnosnika koja zastupa interese oko 600 ljudi. Zatražili su da se konačno uredi – 'indeksira' – i sustav plaća koji se odnosi na njih, pa kad su Plenković i Malenica iznenađeno i uvrijeđeno odbili njihove zahtjeve, pokrenuli su tzv. bijeli štrajk, to jest rad samo na hitnim slučajevima u kojima bi odgode prouzročile nenadoknadivu štetu.

I tu nije bio kraj premijerovim nevoljama s pravosuđem, nevoljama koje će sigurno potrajati još neko vrijeme. Predsjednik Vrhovnog suda RADOVAN DOBRONIĆ otkrio je u intervjuu Jutarnjem listu da Plenković, izme-

đu ostalog, već mjesecima ignorira pozive na razgovor o problemima u sudstvu te da odbija shvatiti što podrazumijeva trodioba vlasti. Kulminiralo je, usto, nezadovoljstvo premijerovim nerazumnim ustrajavanjem da se u Kazneni zakon unese odredba o progonu sudionika kaznenog postupka koji javnosti otkriju sadržaj 'nejavnih' istražnih radnji: Hrvatsko novinarsko društvo zakazalo je za 31. siječnja prosvjed na Markovom trgu. Također, u toku je izbor novog glavnog državnog odvjetnika, a sUCU IVANU TURUDIĆU – kojeg se doživljava HDZ-ovim favoritom, mada on to možda i nije – ne ide baš dobro, jer se pred saborskim Odborom za pravosuđe odao drskom muljanju u stvarima koje su lako provjerljive.

Odnos prema sudstvu

Predsjednik Vrhovnog suda Dobronić dao je krajem prošlog tjedna intervju u kojem je rekao da je čak i FRANJO TUĐMAN bolje razumio sudsku vlast od Andreja Plenkovića, koji sebe i Vladu stavlja u poziciju poslodavca u odnosu na suce te obezvrjeđuje Ustavom propisanu ravnopravnost izvršne, sudske i zakonodavne vlasti. 'Mi ne možemo imati Ustav u kojemu je definirana podjela vlasti i mirno slušati rečenice premijera i ministra

koje su u duhu jedinstva vlasti. To je uređenje koje smo imali do devedesetih!' smatra Dobronić. I još: 'Premijer želi Vladu i sebe trajno staviti u poziciju poslodavca sucima i cijelu stvar svesti na razinu sindikalnog pregovaranja. (...) Ne mogu se Vlada i premijer postavljati prema sucima kao prema svim ostalim državnim službenicima. U ovome slučaju Vlada ima samo obaveze. Ona mora sucima osigurati plaće koje će biti u skladu s njihovim ustavnim položajem.'

Odgovorio mu je glavni tajnik HDZ-a KRUNOSLAV KATIČIĆ: 'Davanje političkih ocjena o demokratski i legitimno izabranim državnim dužnosnicima nije posao nijednog suca, pa tako ni poštovanog predsjednika Vrhovnog suda RH. Tko ima takve ambicije, slobodno se može, uz ispunjavanje zakonskih pretpostavki, kandidirati na izborima i dobiti mandat!' Katičić je iste te dvije rečenice mogao uputiti sUCU Turudiću, kandidatu za glavnog državnog odvjetnika, koji se politički proslavio svađama sa ZORANOM MILANOVIĆEM, ali to

Samosaplitanje favorita – Ivan Turudić pred saborskim Odborom za pravosuđe (Foto: Patrik Macek/PIXSELL)

nije učinio nego je bio vrlo naklonjen Turudiću tokom ispitivanja u parlamentarnom Odboru za pravosuđe. Dobronićev intervju, inače, objavljen je samo tri dana poslije sjednice spomenutog odbora.

Predsjednik Vrhovnog suda pretjerao je s pohvalom Tuđmanovom razumijevanju autonomije sudstva, ali nije promašio s tezom o Plenkovićevoj sklonosti jedinstvu vlasti, jer premijer naprosto ignorira postojanje svih onih centara političke i sudske vlasti čiji mu aktualni čelnici ne iskazuju divljenje. Narcisoidni premijer doživljava samo one koji se klanjanju njegovoj genijalnosti, a na ostale se duri: to je recept za devastaciju institucija i propadanje demokratskog uređenja pod palicom čovjeka deklaratorno odanog europskim vrijednostima.

Plaće sudaca

Sucima je prije otprilike pola godine bilo obećano da će do kraja 2023. dobiti novo zakonsko rješenje svojih plaća, što podrazumijeva vezivanje sudačkih primanja uz prosječnu plaću ili kretanje troškova života, formiranje platnih razreda i sistema koeficijenata. Od toga, međutim, nije bilo ništa. Zašto? Iz Vlade nemošto objašnjavaju da se nije stiglo zbog rada na sistematizaciji radnih mjesta i uređivanju plaća u državnoj upravi i javnim

IMPRESSUM

Godina xxv / Zagreb | petak, 26/01/2024

NOVOSTI
#1258

Samostalni srpski tjednik

IZDAVAČ
Srpsko narodno vijeće

ZA IZDAVAČA
Milorad Pupovac

GLAVNA UREDNICA
Andrea Radak

ZAMJENIK GLAVNE UREDNICE
Tihomir Ponoš

IZVRŠNI UREDNICI
Goran Borković (Portal
Novosti), Petar Glodić,
Lujko Parežanin (Kultura)
REDAKTORICE
Ana Grbac,
Darija Mažuran-Bučević
KOLUMNISTI
Boris Dežulović,
Viktor Ivančić, Sinan

Gudžević, Boris Rašeta
REDAKCIJA
Paulina Arbutina, Jerko
Bakotin (urednik Interna-
cionalne), Dragana Bošnjak,
Milan Cimeša, Zoran
Daskalović, Ivica Đikić,
Tena Erceg, Dragan
Grozđanić, Mirna Jasić Gašić,
Nenad Jovanović, Vladimir
Jurišić, Anja Kožul, Igor
Lasić, Branimira Lazarin,

Bojan Munjin, Tamara
Opačić, Ivana Perić, Boris
Postnikov, Srećko Pulig,
Hrvoje Šimičević i Nataša
Škaričić
TAJNICA REDAKCIJE
Irena Bosnić
FOTOGRAF
Sandro Lendler
GRAFIČKI UREDNICI
Ivica Družak,
Darko Matošević

DIZAJN
Parabureau / Igor
Stanišević & Damir Bralić,
Nikola Đurek
ILUSTRACIJA NASLOVNIKE
Luka Duplančić
ŠTAMPA Tiskara 'Zagreb',
Zagreb
TIRAŽA 6000

Novosti su financirane
sredstvima Savjeta za

nacionalne manjine Vlade
Republike Hrvatske i
sredstvima Ureda za
ljudska prava i prava
nacionalnih manjina Vlade
Republike Hrvatske.

REDAKCIJA
Gajeva 7, 10 000 Zagreb
T/F 01/4811 198, 4811 281
info@portalnovosti.com
www.portalnovosti.com

Poslodavac i posloprimac? Andrej Plenković i Radovan Dobronić
(Foto: Davor Puklavac/PIXSELL)

službama, a i da sad, uostalom, nije vrijeme, jer se bliže izbori. Na prvi pogled, nejasno je u čemu je problem: pristajanje na zahtjeve oko dvije tisuće sudaca i državnih odvjetnika bilo bi financijski neznatno u odnosu na milijardu i 500 milijuna eura koliko će koštati nove plaće zaposlenih u državnoj upravi i javnim službama, naročito s obzirom na to što je sučima obećano u zamjenu za prekid ondašnjeg 'bijelog štrajka'.

Na drugi pogled, očigledno je da se Plenković ne želi odreći pozicije nadmoći u odnosu na pravosudni aparat, odnosno želi ostati 'poslodavac' onima koji čine tu granu vlasti, kako je to opisao Dobronić. Indeksacija bi ukinula mogućnost Vladi da svako eventualno povećanje plaća isporučuje kao čin milosti spram vlasti koja bi morala biti ravnopravna izvršnoj. Premijer pritom računa na podršku javnosti, jer će sudačke 'mjere upozorenja' pogoditi obične građane koji u prosjeku imaju dvostruko manje prihode od onih što žele još veća primanja. Premijer računa da će mu nepopustljivost prema sudačkom cehu donijeti političku korist uoči izbora, da će se široke mase okrenuti protiv pohlepnih sudaca i tužilaca koje se ionako percipira kao nespo-sobne džabalebaroš. Ta računica možda nije bez temelja, no predsjednik Vlade ne bi se smio voditi vlastitom korišću nego interesima građana, a građanima je u interesu da sudovi uredno rade.

Lex AP

Kad je prvi put najavio uvođenje u Kazneni zakon sankcija za odavanje podataka iz 'nejavne' faze istražnih radnji, a 'nejavno' nije isto što i 'tajno', Andrej Plenković izjavio je

da za time poseže zbog toga što takva praksa nanosi političku štetu njemu, njegovoj partiji i njegovoj vladi. Ta prva najava, uostalom, dogodila se kad su iz istražnog spisa u slučaju JOSIPE PLESLIĆ u medije, između ostalog, dospjele poruke u kojima se spominje AP, odnosno Andrej Plenković, kao i poruke iz kojih proizlazi da je MARKO MILIĆ, glasnogovornik Vlade, intervenirao za zaposlenje svog prijatelja u Hrvatskim šumama. Premijer poslije nije spominjao političku štetu kao motiv tog

Plenković se ne želi odreći nadmoći u odnosu na pravosudni aparat, želi ostati 'poslodavac' onima koji čine tu granu vlasti, kako je to opisao Dobronić. Indeksacija bi ukinula mogućnost Vladi da povećanje plaća isporučuje kao čin milosti spram vlasti koja bi morala biti ravnopravna izvršnoj

zakonskog zahvata. Sad se i on i ostali HDZ-ovci drže 'presumpcije nevinosti', odnosno sprječavanja javnog ozloglašavanja ljudi koji formalno nisu obuhvaćeni istragom.

Presumpcija nevinosti, međutim, tiče se isključivo kaznenog postupka, a ne javnog mnijenja: ako netko nekoga javno proglasi krivim prije pravomoćne sudske presude, oklevetani ima na raspolaganju mogućnost privatne tužbe. Što se tiče ozloglašavanja političkih aktera i dužnosnika protiv kojih službeno nije vodena istraga a u istrazi protiv nekog drugog pojavljuju se u ulogama koje ih relevantno kompromitiraju, legitimni je interes javnosti da dozna istinu. Posao novinara jest da dođu do takvih informacija i da ih objave u skladu sa zanatskim procedurama. Plenković pokazuje da mu nije cilj otkrivanje istine, nego zaštita sebe i svojih ljudi. Naročito perfidan moment cijele priče sastoji se u spajanju rasprave, pa onda i budućeg glasanja, o ovoj izmjeni i o uvođenju femicida (ili feminocida) u Kazneni zakon. HDZ želi da ispadne da je opozicija glasala protiv pojačane zaštite žena od nasilja, premda je, zapravo, glasala protiv ograničavanja slobode medija, e da bi u kampanji to mogli koristiti kao argument protiv njih.

Novinari su u aktualnom zakonskom prijedlogu izričito zaštićeni od kaznenog progona u slučaju da objave nešto iz istražnih materijala. No, kako će se otkriti tko je od sudionika postupka, koji podliježu gonjenju, podijelio s novinarom neki podatak iz istrage, pod uvjetom da novinar ne kaže tko mu je bio izvor? Na to pitanje nitko ne daje odgovor, ali to i nije smisao Plenkovićeve izmjene Kaznenog zakona: smisao je u tome da se zaplaše i odvrate od kontakata s medijima svi oni koji po službenoj dužnosti dolaze u dodir s nejavnim podacima čije je objavljivanje u interesu javnosti.

Izbor glavnog državnog odvjetnika

Zastupnici HDZ-a i HDZ-ovih koalicijskih partnera, ali i dobar dio zastupnika iz redova desne parlamentarne opozicije, bili su veoma blagonakloni prema Ivanu Turudiću, sucu Visokog kaznenog suda, tokom saslušanja pred Odborom za pravosuđe. To se moglo protumačiti kao potvrda glasova da je upravo Turudić HDZ-ov odabranik za položaj glavnog državnog odvjetnika. Jedini ozbiljan konkurent mu je EMILIO KALABRIĆ, aktualni zamjenik glavne državne odvjetnice, prema kojem su zastupnici većine, također, bili prilično blagi. Kad budete čitali ovaj tekst, možda će već biti poznato za koga se opredijelio Plenković, barem neslužbeno.

Izbor Kalabrića ne bi bio prevelika sreća: radi se o čovjeku unutrašnjeg kontinuiteta u Državnom odvjetništvu, s tim da je on bitno poboljšana verzija ZLATE HRVOJ-ŠIPEK i da ostavlja relativno dobar dojam u javnom nastupu. Izbor Turudića, pak, bio bi povećati skandal i teški Plenkovićev autogol. Ne samo zbog toga što je Turudićeva karijera oduvijek bila tijesno povezana s podrškom HDZ-a, pa ni zbog njegovih suspektnih prijateljstava i poznanstava, potencijalnih sukoba interesa te neskriveno desnih političkih stavova, pogotovo rigidnih u pitanjima koja se tiču Domovinskog rata. Turudić je, naime, pred Odborom za pravosuđe pokazao da mu nije mrsko slagati, i to neinteligentno: rekao je da mu je trebalo mjesec-mjesec i pol da se izuzme iz postupka u kojem je bio optužen čovjek s kojim je blisko rodbinski povezan, a onda se ispostavilo da mu je trebalo više od 200 dana da učini taj jednostavni i neizbježni potez. ■

Ministar Vili Beroš šuti o slučaju specijalizanata i ovlaštenja bolnica (Foto: Milan Šabić/PIXSELL)

Specijalno obrazovanje

Desecima bolnica i klinika isteklo je rješenje o ovlaštenju za provođenje specijalističkog usavršavanja.

Ministarstvo zdravstva godinama ih ne produžuje čime ugrožava pravnu valjanost specijalizacija i karijeru liječnika. Ministarstvu je najvažnije da skandal 'ne procuri u medije'

MLADA zagrebačka liječnica nije mogla ni slutiti da će četiri godine nakon što joj je Ministarstvo zdravstva (MiZ) odobrilo specijalizaciju za potrebe lokalne opće bolnice i dodijelilo mentoricu u jednom od zagrebačkih kliničkih bolničkih centara, njezina sudbina možda otvoriti jedan od najbizarnijih skandala u mandatu ministra zdravstva VILIJAMA BEROŠA. Istražujući priču koju je ispričala ekskluzivno za Novosti, a koju potvrđuju prepiska koju je priložila, javno dostupna dokumentacija i izvori bliski MiZ-

u, doznali smo da većina hrvatskih bolnica još od 2018. nema rješenje o ovlaštenju za provođenje specijalističkog usavršavanja i da pravne reperkusije te činjenice mogu biti nesagledive. To je ključni razlog zašto je htjela da ne otkrijemo njezin identitet dok čeka epilogo ove priče.

— Naime, nakon nekoliko mjeseci borbe s Ministarstvom zdravstva, svoju sam priču pod zaštićenim imenom objavila na Facebook grupi specijalizanata, s namjerom da ih upozorim na sistemski problem. Međutim, naišla sam na strašno negativne reakcije, vjerojatno iz straha da bi javna objava moje

priče mogla povući i pitanje njihovog statusa. U Hrvatskoj se to očito želi zataškati – kazala nam je.

Priča počinje u prosincu 2019. godine kada je MiZ mladoj liječnici odobrio specijalizaciju za potrebe jedne lokalne bolnice, koju će dijelom odraditi u Zagrebu.

— Kako je to bio sam kraj godine, u roku od nekoliko mjeseci ubačena sam u COVID režim, a to znači potpuni kaos. Zbog nedostatka kadra, više sam radila na hitnim prijemima, nego u svojoj struci. U općoj sam bolnici odradila sedam-osam dežurstava, pored punog radnog vremena i brojnih

prekovremenih sati u KBC-u. No to nije bio razlog za odluku da nakon dvije i po godine prekinem specijalizaciju u Hrvatskoj i nastavim je u inozemstvu. Odlučila sam to iz privatnih razloga, s bolnicom sam se odmah dogovorila o povratu novaca koji su uložili u moju specijalizaciju, a zatim prešla u jednu poznatu kliniku u Europi – kaže.

Bio je to sam kraj 2022. godine.

Nakon što su joj u inozemnoj klinici odobrili nastavak specijalizacije, ostala im je 'dužna' samo jedan papir – potvrdu da je dvije i pol godine specijalizacije odradila u za to ovlaštenoj ustanovi, uz napomenu da je mora dobiti od nadležnog tijela koje je iznad bolnice.

— Oni ne znaju koje je to tijelo u Hrvatskoj, pa samo ističu da to ne može napraviti sama bolnica. Kolegici iz Njemačke ju je na primjer izdala pokrajinska komora, jer je kod njih zdravstvo drugačije organizirano, dok je kod nas za specijalizacije nadležno Ministarstvo zdravstva. Usput, traži se doslovno jedna rečenica – ovome potvrđujemo da je osoba ta i ta odradila specijalistički staž u ovlaštenoj ustanovi. U lipnju 2023. godine šaljem prvi dopis Ministarstvu zdravstva, ne sluteći da slijedi kaskadanski proces – govori.

Prvi se put obraća MiZ-u mailom na adresu pisarnice, a nakon što odgovor nije stigao punih mjesec dana, u srpnju piše ponovo.

— U toj sam fazi još vjerovala da je stvar u godišnjim odmorima, ali kako se i dalje ništa nije događalo, počela sam nazivati sve moguće brojeve koji su mi se činili relevantni i slati mailove na druge adrese, uključujući i kabinet ministra. Najmanje deset mailova sam poslala. U nekom trenutku dobila sam osobu koja se zove MARIJA PEDERIN (voditeljica Službe za upravne postupke u sustavu bolničke zdravstvene zaštite i javnom zdravstvu op.a.) i ona mi je kazala da je to u nadležnosti HRVOJA TOMLJENOVIĆA (načelnik Sektora za upravne postupke i ljudske resurse op.a.) – nastavlja liječnica.

Nakon što do listopada nije dobila potvrdu, ni odgovor zašto je ne dobiva, počela ju je hvatati panika da će dvije i pol godine specijalističkog staža propasti i da će vodstvo europske klinike odlučiti da mora krenuti od početka.

— Tako sam se odlučila pojaviti u Ministarstvu zdravstva, pa ako me izbace – izbace. Tu me je nekako primila neka gospođa POPOVIĆ (nepoznata funkcija, op.a.), počela urlati što ja tu radim, tko me je pustio, a onda je napomenula da su to 'neke stvari za koje je samo ministar odgovoran'. Tada je pozvan zaštitar, koji je rekao da će me sada odvesti kod nekog drugog – kaže naša sugovornica.

Zaštitar ju je, veli, odveo do gospođe LOVRIC (nepoznata funkcija, op.a.), a zatim ju je konačno primio i Tomljenović.

— Uvjero me da će sve biti u redu, dao mi je svoj broj mobitela i rekao da slobodno zovem. Nakon toga se nije javljao i ja sam se odlučila opet pojaviti na Ksaveru, no ovaj put je otac rekao da ide sa mnom, da bude svjedok i podrška. Nakon pola sata čekanja pojavio se Tomljenović, no prvo se obratio mome ocu s pitanjem tko je on i komentirao da se ne radi o njemu. Moj je otac tada morao sjesti za drugi stol, pola metra od nas. Nisam znala je li smiješno ili tragično. Sugerirao mi je da urudžbiram zahtjev, a ja sam pitala zašto mi odmah ne izdaju tu potvrdu. Nije to samo tako, odgovorio je, to mora potpisati državna tajnica i ministar Beroš. Urudžbirala sam zahtjev, misleći da je tu kraj i da na to moraju odgovoriti, a on je obećao da ću sve dobiti u roku od tjedan dana – tvrdi liječnica.

Konačno, 11. listopada obraća se odvjetničkom uredu (podaci poznati redakciji, op.a.) koji je radio na raskidima ugovora za specijalizante.

— Tada mi je odvjetnik objasnio da nisam dobila potvrdu, jer ovlaštenja odavno ne postoje. Već je imao jedan takav slučaj na relaciji Sisak – KBC Rijeka, no to se neformalno riješilo, jer u našoj zemlji jednostavno prelaze preko toga. Odvjetnik dva puta odlazi na sastanak u MiZ i ja konačno u prosincu primam dopis koji je sačinjen 15. prosinca, a u kojemu stoji da sam od tada do tada radila na specijalizaciji u te dvije ustanove. Ni riječi potvrde da su te dvije ustanove ovlaštene – kaže.

Zaista, u dopisu koji je u posjedu Novosti, a potpisuje ga Beroš, stoji samo potvrda da je liječnica u određenom vremenu obavljala specijalizaciju u dvjema bolnicama, ni riječi o tome jesu li one ovlaštene.

— Predala sam to ovlaštenom sudskom tužacu, a zatim i klinici u kojoj trenutno radim, nadajući se da će se smilovati i da će to proći. Priznajem da sam sve to vrijeme lovila i neke veze u nadi da će pomoći, kao i da mi je jedna od veza poručila da joj je Beroš poslao sms poruku da se nada da 'stranci neće cjepidlačiti'. Gledajući nekakav opći interes, te bolnice nemaju autorizaciju i to se mora riješiti. Međutim, kad se sjetim da sam krvavo radila dvije i pol godine, svojim radom vraćala novce za specijalizaciju, a da bih sada trebala krenuti ispočetka – hvata me užas. Sigurno je da u lipnju zbog svega ovoga neću stići na specijalistički ispit – govori i dodaje da će tužiti MiZ za naknadu štete, ako je u klinici vrata na početak specijalizacije.

Istražujući slučaj Novosti su iz izvora bliskih MiZ-u doznale da je tim povodom u ministarstvu održan hitni sastanak, na

Spomenka Avberšek (Foto: Patrik Macek/PIXSELL)

kojemu je utvrđeno da je prioritet da to 'ne procuri u medije'.

No u medije je procurila skandalozna informacija da je Beroš u srpnju sastavio mail kojim potvrđuje da su obje bolnice ovlaštene provoditi specijalizacije 'od 2014. godine', a koji našoj sugovornici nikada nije poslan. Razlog je najvjerojatnije što taj dopis zapravo otkriva da bolnice nemaju rješenje kojim ih ministar ovlašćuje da provode specijalizacije, jer se ta rješenja, prema važećem Pravilniku o usavršavanju doktora medicine mora obnavljati svakih pet godina. Od 2014. rok za ishođenje novog rješenja probijen je dva puta. Novi Pravilnik u članku 7. traži da se ovlaštenja objavljuju na mrežnim stranicama ustanova: 'Zdravstvena ustanova iz članka 5. ovoga Pravilnika obvezna je objaviti na mrežnim stranicama popis ovlaštenja za provođenje specijali-

stičkog usavršavanja po granama specijalizacije s podacima o glavnom mentoru, listi mentora te podatke o vremenskom trajanju i dijelovima programa za koji je ustanova ovlaštena.'

Međutim, većina ustanova to ne poštuje, uključujući i KBC Zagreb.

Prva bolnica za koju je liječnica odrađivala specijalizaciju ne objavljuje ovlaštenja, dok klinički bolnički centar o kojemu je riječ ima rješenje iz 2014. koje je isteklo 2019. godine. Na stranicama MiZ-a nema objavljenog popisa ustanova koje su ovlaštene za konkretnu specijalizaciju, no korak po korak utvrdili smo da su većini zdravstvenih ustanova koje provode specijalističkog usavršavanja istekla između 2018. i 2020. godine. Specijalizacije se, međutim, i dalje neometano odvijaju i ignorira se činjenica da je moguće da su takve specijalizacije pravno ništave i da se ne mogu priznati u EU-u jer su obavljene u ustanovama bez akreditacije/ovlaštenja.

Ministarstvo zdravstva ne odgovara na naša pitanja o statusu specijalizacija doktora medicine. Umjesto toga, u srijedu su medijima objavili da je gotovo s tzv. robovlasničkim ugovorima za specijalizante, vjerojatno s ciljem da održe dobar odnos s inicijativama mladih liječnika koje su u Beroševom mandatu postale politički aktivne. Hrvatska liječnička komora (HLK) za Novosti je, međutim, potvrdila sve naše informacije. Štoviše, oni smatraju da je kaos u organizaciji specijalizacija tako ozbiljan, da bi HLK tu javnu ovlast trebala preuzeti od Ministarstva zdravstva.

'HLK već dugo upozorava na sve slabosti organizacije i provođenja specijalističkog usavršavanja te na izostanak uspješnog upravljanja tim procesom. Neobnavljanje ovlaštenja zdravstvenim ustanovama za provođenje specijalističkog usavršavanja samo je dio sveukupne priče o nedovoljnoj brizi za cijeli proces. U prijedlogu reforme specijalističkog usavršavanja, koju je HLK pripremio i uputio Ministarstvu zdravstva još 2016., predlaže se model nacionalnih specijalizacija koji predviđa nužnu centralizaciju planiranja, financiranja, raspisivanja, dodjeljivanja i nadzora provođenja specijalističkog usavršavanja. Ovaj prijedlog sadrži i uspostavu registra zdravstvenih ustanova ovlaštenih za provođenje specijalističkog usavršavanja. HLK je upozoravao da ne postoji evidencija zdravstvenih ustanova, trgovačkih društava i liječničkih ordinacija ovlaštenih za provođenje specijalističkog usavršavanja. HLK je spreman preuzeti od Ministarstva zdravstva javnu ovlast upravljanja specijalističkim usavršavanjem, uz provođenje navedene reforme', stoji u odgovoru Komore.

SPOMENKA AVBERŠEK, bivša predsjednica Samostalnog sindikata u zdravstvu i socijalnoj skrbi Hrvatske (sszssh) i najiskusnija sindikalistkinja u zdravstvu, kaže da je ovo jedan od bezbrojnih primjera kako se u zdravstvu ne poštuju zakoni i pravilnici. — Ne mogu nabrojati primjere u kojima bolnice na primjer donose akte koji su potpuno neusuglašeni sa zdravstvenim propisima koje donose Vlada i Ministarstvo zdravstva. Konkretno slučaj je skandalozan. Ne zaboravimo da se njime otvara pitanje jesu li specijalizacije koje su završene ili su u toku u neovlaštenim ustanovama uopće pravno valjane – kaže Avberšek.

— To govori o sukobu cijelog jednog sustava, konkretno zdravstva, s pravnom državom. Odgovorni nisu prespavali samo jedan dan ili mjesec, nego pet-šest, godina, a sve iz

Dopis bez ovlaštenja

Viktor Gotovac (Foto: Miroslav Lelas/PIXSELL)

bahatosti i uvjerenja da nitko nikada neće propitkivati ono što rade – kaže VIKTOR GOTOVAC, stručnjak za radno pravo s Pravnog fakulteta u Zagrebu.

Smatra da bi na ovaj slučaj bilo pogrešno gledati kao na formalno-pravni 'detalj'.

— Ako netko ne razumije o čemu se ovdje radi, predočimo mu to usporedbom s vozačima. Netko može voziti kao AYRTON SENNA, ali ako nema vozačku dozvolu, on nema što raditi na cesti. Skrivi li ili sudjeluje u prometnoj nesreći, kazna će biti višestruko oštrija nego da je u pitanju vozač s dozvolom. Kada su u pitanju bolnice i liječenje pacijenata, poštovanje formalnosti moramo gledati primjereno strogo, što znači da zdravstvena administracija mora shvatiti da ovo više nije srednji vijek, da liječnici više nisu redovnici, hospitalci, ni sestre milosrdnice koje liječe stradale Turke pod Siskom. Ovo je zdravstvo jedne zemlje u sastavu EU-a i mi ne možemo imati specijalizante iz neovlaštenih ustanova, kao što ne možemo imati liječnike koji rade u kumulativni, pa još privatno, pa još tko zna gdje, tako da dnevno 15 sati izvode operacije na mozgu. To je opasno i nešto nas mora prisiliti da se mijenjamo. Nade polažem jedino u sliku realnog stanja koja nam dolazi iz inozemstva, jer ovdje nemamo pravo na liječenje, ni na informacije koliko smo u tome zapravo loši – kaže Gotovac.

Na pitanje kako se može riješiti status specijalista koji su staž odradili ili rade u bolnicama bez ovlaštenja, Gotovac tvrdi da Ministarstvo zdravstva mora naći rješenje da se sve te specijalizacije *ex post facto* legitimiraju.

— Oni sada očito biraju između opcije da sve zataškaju i opcije da lažu. No to je neodrživo. Kako vidimo, ljudi koji su vrijedno odradili specijalistički staž u Hrvatskoj, mogu imati probleme u inozemnim uređenim sustavima. Nadam se da ovo nije dio taktike da ih zadržimo u Hrvatskoj. Pitanje je i što bi se dogodilo da neki stranac ovdje doživi nesreću da ga pogrešno liječe i da tuži bolnicu. Kada bi se utvrdilo da liječnik koji je u tome sudjelovao nije školovan u certificiranoj ustanovi, vjerojatno ne bi prošlo dobro. Trebamo li čekati na to da nam netko izvana ukaže na razmjere problema? Ni pacijenti ni liječnici ne smiju biti taoci takve situacije – kaže dodajući da bi premijer ANDREJ PLENKOVIĆ trebao osvijestiti odgovornost ministra za taj problem.

— Kao što znamo, najvažnije je što kaže prosvijećeni monarh. Neka razmisli o tome da više nije pitanje samo to hoće li nam liječnici bježati u inozemstvo, nego i kako će tamo biti dočekani – zaključuje Gotovac.

Novosti su pretraživanjem internetskih stranica bolnica mogle utvrditi da s datumom 1. siječnja 2024. godine deset bolnica nije autorizirano za specijalizacije iz dermatologije i venerologije, 29 za psihijatriju i 28 za opću internu koja je specijalističko deblo za 14 specijalizacija. ■

REPUBLIKA HRVATSKA
MINISTARSTVO ZDRAVSTVA
KLASA: 131-01/23-02/39
URBROJ: 534-07-2-2/7-23-06
Zagreb, 15. prosinca 2023. godine

PREDMET: Specijalističko usavršavanje iz [REDACTED]
- odgovor, dostavlja se [REDACTED]

Poštovana,

rješenjem Ministarstva zdravstva KLASA: UP/I-131-02/19-01/569, URBROJ: 534-04-2-2/1-19-2 od 13. prosinca 2019. godine, odobrena Vam je specijalizacija iz [REDACTED] za potrebe [REDACTED]

Predmetnim rješenjem određena je obveza provođenja specijalizacije sukladno odredbama Pravilnika o specijalističkom usavršavanju doktora medicine ('Narodne novine' broj 100/11, 133/11, 54/12, 49/13, 139/14, 116/15, 62/16, 69/16-ispravak, 6/17, 89/17-Odluka i Rješenje Ustavnog suda Republike Hrvatske, 90/17- Odluka Ustavnog suda Republike Hrvatske i 91/17-Odluka Ustavnog suda Republike Hrvatske) te prema programu propisanom prilogom II. citiranog Pravilnika.

Gore citiranim rješenjem o odobrenju specijalizacije, za glavnog mentora imenovana je [REDACTED], dok je za mentora imenovana [REDACTED].

Sukladno odredbi članka 183. stavka 1. Zakona o zdravstvenoj zaštiti ('Narodne novine' 100/18, 125/19, 147/20, 119/22, 156/22, 33/23) specijalizacije i uže specijalizacije se mogu obavljati samo u ovlaštenim zdravstvenim ustanovama i trgovačkim društvima odnosno kod ovlaštenih zdravstvenih radnika koji obavljaju privatnu praksu.

Rješenjem ovog Ministarstva KLASA: UP/I-131-02/19-01/569, 534-07-2/7-23-04 od 28. ožujka 2023. godine, utvrđen je s danom 24. studenog 2022. godine, prestanak prava [REDACTED] dr. med., na obavljanje specijalizacije iz [REDACTED] za potrebe [REDACTED] odobrene rješenjem Ministarstva zdravstva KLASA: UP/I-131-02/19-01/569, URBROJ: 534-04-2-2/1-19-2 od 13. prosinca 2019. godine.

Ksaver 200a, 10 000 Zagreb, Republika Hrvatska, T +385 1 46 07 555, F +385 1 46 77 076

Slijedom izneset.org, potvrđuje se da ste u razdoblju od prosinca 2019. godine do studenog 2022. godine, temeljem važećeg rješenja o odobrenju specijalizacije iz [REDACTED] specijalističko usavršavanje obavljali za potrebe [REDACTED] odnosno da ste specijalističko usavršavanje obavljali u [REDACTED]

S poštovanjem,

izv. prof. dr. sc. Vili Beroš, dr. n. sc.

Logo nam pomogo

Dok otvaranje novog proizvodnog pogona i redizajn vizualnog identiteta sugeriraju Podravkine 'transformacijske pomake', dublji uvid u podatke o poslovanju pokazuju da taj ponos premijera Plenkovića stagnira, s perspektivom fatalnog pada

BLAGDANSKI ambijent s domjencima, šarenim papirnatim ukrasima i svečarskim izjavama potrajao je u Podravci nešto duže. Prije nekoliko dana tamo je u veselju otvorena nova tvornica tzv. industrijske tjestenine, one koja se koristi u instant-juhama. Netom prije toga prezentiran je i redizajnirani vizualni identitet te prehrambene kompanije. Kreirao ga je tim BRUKETE i ŽINIĆA, inače tamošnjih kućnih autora. Riječima predsjednice uprave MARTINE DALIĆ, novo je znakovlje prije svega modernije te je 'estetski pročišćeno'. Takvo ušminkavanje poduzeto je na valu 'transformacijskih pomaka' što ih je Podravka započela prije dvije i pol godine 'u svim segmentima razvoja'.

Ostaje da vidimo dokle je točno stigla u tom razvoju, osim po novom pogonu za tijesto. Koprivnička industrija, u kojoj država posjeduje kontrolni paket dionica i upravne ovlasti, pa je premijer ANDREJ PLENKOVIĆ rado prisustvovao i ovoj rundi slavlja, počesto se javno hvališe poslovnim rezultatima. Stoga je medijska slika idile bila nemalo pomućena krajem prošlog mjeseca i godine, jednim istupom Novog sindikata. Usuprot krotkim velikim sindikalnim središnjicama, to je radničko predstavništvo diglo glas zbog upadljivog nesrazmjera u plaćama. Menadžeri navodno primaju do 20 tisuća eura, dok 40 posto radnika u proizvodnji dobiva mjesečno tek 680 eura dohotka. To se u izvještajima ne navodi, ali u njima svakako ima drugih veoma zanimljivih i neopričanih detalja.

Prije otprilike pola godine dohvatili smo se ovdje jednoga takvog izvještaja o poslovanju. Utvrdili smo da se očito slabo čitaju, jer u biti otkrivaju stanje bitno drugačije od onog koje se nekritički prenosi iz korporativnog marketinga. Pritom su posrijedi korporativni ili burzovni izvještaji za čitavu Grupu Podravka. Pored te prehrambene industrije, u skupu se nalazi Belupo, ljubljansko Žito itd. Ukratko, lani smo tamo čitali te ovamo pisali kako raste dugovanje Podravke bankama i posebno dobavljačima, a roba se gomila u skladištima.

Likvidnost je ujedno pokazivala znakove slabljenja, premda je grupacija ubilježila rast dobiti usprkos gubljenju tržišta, uz priče o mogućem preuzimanju Belja. No ta akvizicija do danas nije realizirana, a i pitanje je kako bi mogla biti, s obzirom na ono što pronalazimo u najnovijem konsolidiranom izvještaju Zagrebačke burze, opet za kompletnu Podravka Grupu. Ipak, njime je zahvaćeno samo prvih devet mjeseci prošle godine, ne ona čitava. U tri četvrtine '23. tako primjećujemo rast prihoda, kao i plaća, pa i materijalne imovine. Također, dug bankama je značajno smanjen, i na prvu bismo

rekli da se duo Dalić-Plenković valjda ne kiti lažnim perjem, naprotiv.

Na drugu i sve ostale, izvještaj potvrđuje našu ranije kazanu bojazan da ta kompanija stagnira, s perspektivom fatalnog pada. Nije dovoljno reći da su prihodi narasli za 30 milijuna eura u odnosu na isto razdoblje prethodne godine, ili oko šest posto. Tome se naprosto mora dodati podatak o inflaciji hrane koja je na jednoznačenast broj postotaka spala tek u 10. mjesecu 2023. godine, a koju smo pak započeli s otprilike 15 posto inflacije za prehrambenu robu. Sličan odnos nažalost vrijedi i u drugim nabrojanim pokazateljima za Podravku.

Plaće, recimo, one iste koje smo već spominjali, đuture menadžerske i radničke, s ukupnim rastom od 5,5 posto. Možda bi to netko i pozdravio, samo da nema podatka Državnog zavoda za statistiku po kojem je mjesečna plaća po zaposlenom u pravnim osobama RH za rujnu '23. u odnosu na isti mjesec prethodne godine 'nominalno viša za 16,5 posto, a realno za 9,2'. Burzovni izvještaj je ono što je tu nominalno, dok bi stvarno kretanje plaća u Podravki, uslijed opće inflacije od deset posto za devet lanjskih mjeseci, imalo negativan predznak. Nadalje stižemo do složenijeg pitanja rasta proizvodnje koji sad u Koprivnici predstavljaju isključivo dojmovno, kroz svečanost otvaranja tvornice industrijske tjestenine.

Malo ćemo se zadržati na tome novom proizvodnom objektu, vrijednosti oko 15 milijuna eura. U suštini, radi se o obnovi starih proizvodnih kapaciteta, a nova tvornica

još uvijek ne garantira veći tržišni plasman spomenutih instant-juha. Kad u izvještaju čitamo da je materijalna imovina kompanije narasla za 7,5 posto u navedenom obračunskom razdoblju, zahvaljujući tom pogonu, ipak moramo ponovno uračunati onaj minus od deset posto opće inflacije. I nije potrebna naročita mudrost da se zaključi kako bi rast i razvoj Podravke morao podrazumijevati povećanje materijalne imovine osjetno iznad inflacije.

Kretanje proizvodnje možemo očitavati i neizravno, služeći se ostalim parametrima. Za razliku od prethodnog razdoblja, tj. 2022. godine, kad se roba gomilala u skladištima zbog teškoća s prodajom, ukupne su zalihe Podravke u prva tri kvartala prošle godine pale za oko tri posto, a zasebno 'sirovine i materijali' za deset posto. Da je proizvodnja rasla, u porastu bi logično bila i potonja stavka koja ovako međutim ukazuje na proizvodnu stagnaciju. Ista logika daje se primijeniti na podatak o smanjenju duga kreditorima. Na tu svrhu usmjerava se takoreći sva postojeća likvidnost Podravke, ali nije uputno olako slaviti pad ukupnih njezinih obaveza prema bankama. Ako takva neka kompanija nema investicija viših od vlastite likvidnosti, ona ustvari više ne treba dotadašnju razinu zaduženosti, jer nema proizvodne, tržišne ekspanzije.

Podravka gubi pozicije na tržištu, a tako nekako u poslovnim bilancama izgleda poduzeće koje lipsa na duže staze. Obnova prethodno narušene likvidnosti i smanjenje duga bankama imaju, bez proizvodnog te

investicijskog rasta, eventualnog smisla jedino u kraćem roku. Sve drugo nagovještava polaganu smrt kompanije, spiralu propasti u koju će zapasti najprije radna mjesta onih 40 posto radnika. Oni dakle ni danas nemaju razloga za oduševljenje reklamnim izjavama Martine Dalić ni likovnim prilozima Davora Brukete i Nikole Žinića.

Isto bi zacijelo mogli reći i dobavljači Podravke čija ukupna potraživanja prema koprivničkoj tvrtki i dalje rastu – za četiri posto od siječnja do rujna prošle godine. Rast duga njima je dio istog procesa u kojem se dug bankama smanjuje, a sve to nauštrb proizvodnje. Podravka utoliko podsjeća na slučaj Plive koju su svojevremeno bili zadesili usporedivi poslovni tokovi, s tim da ne moramo podsjećati na to kako je ona završila. Dobro su i tamo prošli samo visoki menadžeri, dokazani otpravnicima poslova, pa ćemo pregled okončati jednim indikativnim mjestom u izvještaju o Podravki, s obzirom na njihov položaj. Tamo se naime vidi i to da je kompanija u tri četvrtine prošle godine otkupila 2,4 milijuna vlastitih dionica, od relativno malo njih u slobodnoj prodaji.

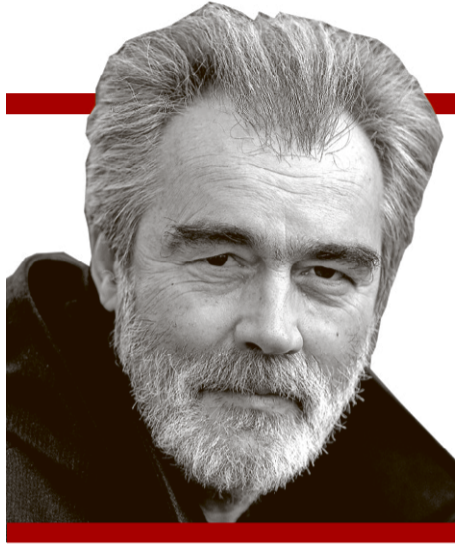
Takav postupak u pravilu služi formiranju menadžerskih bonusa u tzv. opcijama na dionice, ali ovdje s toliko velikom masom otkupa ide automatski i umjetno napumpavanje njihove cijene. Vrijednost kompanije uvećana je burzovnom manipulacijom opet na štetu npr. dobavljača, a mimo ikakvih drugih tržišnih uspjeha, kao što bi bio rast proizvodnje ili ulaganja. Vodstvo koprivničke industrije na čelu s Martinom Dalić iskazuje tako uspješnost samo u svoju vlastitu korist, i – nominalno – za mirovinske fondove kao ukupno njene većinske vlasnike.

Ili možda ne samo po tome, nego i u djelatnosti marketinga s naglaskom na 'pročišćeni' vizualni identitet. Kad su posrijedi Bruketa i Žinić, neke vrste ŠULIĆ i HAUSER domaćeg produkt-dizajna, napomenimo još da su oni u koprivničkom angažmanu već čitavu jednu malu vječnost i da su tamo iskreirali koješta. Osobitu ulogu imali su pri grafičkom dizajniranju izvještaja u drugoj polovini prve decenije ovog stoljeća. Tad je situacija u Podravki bila također loša, uz određene kriminalne momente, ali su oni obradili dokument tako da ga je bilo teško uopće iščitati. Maštovito su mu dodali i recepte koje je bilo nužno doslovno ispeći da bi se razabrali. Ovaj put su ostali na redizajnu vizualnog identiteta, a recepta za novu uvjerljivu dekorativnu glazuru u toj kuhinji više jednostavno nema. ■

Andrej Plenković i Martina Dalić na otvorenju nove Podravkine tvornice tjestenine (Foto: Damir Šephar/PIXSELL)

Centralni komoditet

PIŠE Viktor Ivančić

Društvo se, prema mišljenju Gojka Drljače, dijeli na zdrave i bolesne, i jedini način da ga spasimo od sigurna uništenja je da bolesnicima onemogućimo pristup javnoj sferi. Umjerenjačko-centrističku maštu očito raspaljuje ideja o medicinski potpomognutoj oplodnji poretka

REFERIRAJUĆI se na polemiku između VIKTORA ZAHTILE i SANJE MODRIĆ povodom predsjedničkog otkrivanja seksualne orijentacije ministra gospodarstva, kolumnist Jutarnjeg lista GOJKO DRLJAČA uključio je sirenu za uzbunu i proglasio opću društvenu opasnost. Mahniti ljevičari poput Zahtile, koji 'prelaze granice zdravog razuma', ustvrdio je, podlo polariziraju društvo, a s obzirom na to da izostaje organizirana institucionalna reakcija, to društvo vodi u smjeru 'zastrašujuće crveno-crne močvare radikala'.

Hrvatsko društvo, veli, postaje poprište 'medusobnog granatiranja drekom radikalne ljevice i ekstremne desnice', gdje se 'prostor prava na građansku umjerenost i međusobnu toleranciju dramatično sužava'. 'Mi' – piše Drljača, isturajući se kao zastupnik rečene građanske umjerenosti – 'strelovitom brzinom postajemo stisnuti između polarizatora različitih sorti'; množe se 'nakupine radikalnih mrzitelja svega na centru i desno od toga', pa u savezu s desnim ekstremistima 'možda već čine većinu u društvu koja priželjkuje konačni ideološki obračun'; oni 'umjereni i uravnoteženi', poput Drljače, čame i izdišu 'sabijeni uz zidove' i 'razbijeni u grupice', dok lijevi i desni destruktivci guraju društvo 'prema provaliji potpune disfunkcionalnosti'.

Žalopojka me podsjetila na slavne godine kovanja hrvatske državnosti. U jednome novinskom osvrtu starijem od četvrt stoljeća slično sam naričanje delegata lažne građanske umjerenosti i njihovo alarmiranje javnosti na opasnost koja prijete od 'zastrašujuće crveno-crne močvare radikala' doveo u vezu sa starom komitetskom praksom i nazvao je principom Centralnog komoditeta. Povod je bio pičvaz na tadašnjem Trgu hrvatskih velikana, gdje su antifašisti demonstrirali tražeći da se lokalitetu vrati naziv Trg žrtava fašizma, a neoustaše ih zasipali kamenjem i suzavcem. 'Građanski umjereni' predstavnici vlasti požurili su obračun proglasiti tipičnom crveno-crnom svinjarijom, koja, zna se, vodi društvo 'prema provaliji potpune disfunkcionalnosti'.

Portparol vladajućeg HDZ-a IVICA ROPUŠ, recimo, konstatirao je da je na djelu 'sukob dvaju ekstremizama'. U ime Ureda predsjednika FRANJE TUĐMANA oglasila se VESNA ŠKARE OŽBOLT osudivši 'divljačko ponašanje i 'crvenih' i 'crnih'. Čak je i 'umjereni i uravnoteženi' dio opozicije dao svoj obol širenju fame o kataklizmičkome srazu lijevih i desnih radikala, pa je tako predsjednik HSS-a ZLATKO TOMČIĆ izvalio znamenitu rečenicu: 'Mi smatramo da antifašizam pripada prošlosti koliko i fašizam.' Štos je, naravno, bio u tome da nisu desni ekstremisti uklonili naziv Trgu žrtava fašizma, nego je to učinila 'građanski umjereni' vlast, ona koja osuđuje 'divljačko ponašanje i 'crvenih' i 'crnih', a ustašofili su samo kamenjem, letvama i suzavcem branili simboličke kote koje su im vladajući 'centristi' priuštiti.

Slično tome, horde mračnih desničara što jurišaju kroz tekst Gojka Drljače nemaju drugu funkciju nego da posluže kao štaka

pomoću koje će kolumnist jače opaučiti po radikalnom ljevičaru. A prema njemu bogme nije ni umjeren ni uravnotežen: osim što 'prelazi granice zdravog razuma', Zahtila prakticira 'autorsko mahnitavanje', on je 'agresivni LGBT aktivist', on je 'sveti ratnik homoseksualizma' kojem nedostaje 'dobrog odgoja' i 'emotivne inteligencije', on je 'autor megabullshitova', njegove teze su 'potpuno sumanute'... Drljača svoju zgranutost dočarava komičnim tekstualnim afektacijama, riječima poput 'vau' ili 'fuj'. Na primjer: 'Fuj: kako nisko, i glupo, i nemoguće', ne vodeći računa o tome da je neizrecivo glupo nešto što je ocijenjeno niskim (i glupim) oglasiti i nemogućim.

Ipak, gro njegove srdžbe nije potaknut stavovima Viktora Zahtile, već izostankom

Damir Habijan nehotični
začetnik rasprave (Foto:
Luka Stanzl/PIXSELL)

institucionalne reakcije na istup nepoželjna autorskog subjekta. On je konsterniran atrofijom društvenih mehanizama kojima bi se suzbio poguban prodor 'radikala' u medijski prostor, pa odsustvo 'šire reakcije' spominje u svakoj trećoj rečenici. Karakteristični pasus iz Drljačina teksta glasi ovako:

'Neka mi netko objasni kako je moguće da je izostala reakcija Hrvatskog novinarskog društva, novinskih redakcija i sindikata na ovo pomicanje granica zdravog razuma u kojem je važna intelektualna, poznata novinarka, svedena na gospođu koja 'ne bi drhtala od moralne pravičnosti, već bi pila kakao i gledala reprize Poirota' da je seksualnost doista privatna stvar, a ne prvorazredno političko pitanje?'

Zaista, tko bi to Drljači mogao objasniti? Tko bi ga uspio uvjeriti da je riječ o posve regularnome polemičkom postupku i da se na činjenicu da je novinar novinarki napisao kako 'ne bi drhtala od moralne pravičnosti, već bi pila kakao i gledala reprize Poirota' da je seksualnost doista privatna stvar, ne smiju osvrtni ni Hrvatsko novinarsko društvo, ni novinske redakcije, ni pridruženi sin-

dikati, jer kad bi reagirali, onda bi to zbilja vodilo do ambisa u kojem skončavaju slatki demokratski ideali, nad kojima komentator Jutarnjeg lista uzdiše i roni krokodilske suze? Tim više jer se Zahtila, polemizirajući sa Sanjom Modrić, koristi neusporedivo umjerenijim, uravnoteženijim i – važnije od toga – duhovitijim izražajnim sredstvima nego što su mukle kvalifikacije koje Drljača isporučuje na Zahtilin račun, uključujući mahnitavanja, sumanutosti, megabullshitove, močvare radikala i izraze poput 'vau' ili 'fuj', dakle lajanje i pljuvanje.

Međutim, dok zagovara policijsko-represivnu intervenciju u polju javne debate, kolumnist pronalazi uporište u 'zdravom razumu'. Sanja Modrić je, naime, 'zdravorazumska autorica', kao što je i Drljača jedan zdravorazumski kolumnist, kao što i društvo mora biti uređeno po kriterijima zdravog razuma, uopće – zdravorazumski zdrav razum, mrjestilište nadpolitičke superiornosti, ukazuje se u njegovu tekstu dvadesetak puta, pa se čitalac koji dospije do kraja osjeća kao da je zasut ptičjim govnicama čiji mu je biokemijski sastav nepoznat.

Što je realni sadržaj toga 'zdravog razuma' ne možemo dokučiti, osim što saznajemo da ga Drljača odvažno zastupa, da su mu arhineprijatelji crveni i crni radikali, mada se drlja samo o crvenim, i da može poslužiti kao zgodan izgovor za uvođenje batine u zonu demokratske javne rasprave. 'Mi smo ti koji nemamo pravo šutjeti', piše kolumnist, 'ako on (Zahtila) prijeđe granice zdravog razuma jer i on je ipak samo kotačić u polarizacijskoj mehanici koja je počela mljeti zdravorazumske temelje modernih društava'.

Apstraktni entitet kodnoga naziva 'zdrav razum' je dakle ispostavljen kao posvećeno mjesto s kojeg se definiraju norme i utvrđuju propozicije za uzgoj i rast modernoga društva. No u Drljačinoj vatrenoj interpretaciji akcent nije tek na zdravlju dotična razuma, već na podrazumijevajućoj bolesti svega što nije s njim usuglašeno. Društvo se, drugim riječima, dijeli na zdrave i bolesne – na poželjne i nepoželjne, na normalne i abnormalne – i jedni način da ga spasimo od sigurna uništenja je da bolesnicima onemogućimo pristup javnoj sferi, a ako tamo ipak dospiju, valja ih 'široj reakcijom' neutralizirati.

Umjerenjačku maštu očito raspaljuje ideja o medicinski potpomognutoj oplodnji poretka. Stoga: sačuvaj nas bože obustave 'polarizacijskih procesa' kakvu zaziva samoprogllašeni glasnik liberalno-demokratskog središta. Centralni komoditet – nakon što nezdravi dio populacije, najčešće silom, nagura u lijeve i desne margine – umjesto polemiziranja preferira delegitimiranje. Zatim slijedi zdravi monolog. Zatim se politički snovi ostvaruju policijskim metodama. Zatim se demokratske vrijednosti spašavaju dokidanjem demokratske prakse...

Spopada li Gojka Drljaču osjećaj da već sada leti ka dnu one 'provalije potpune disfunkcionalnosti', to je zato što skače sebi u usta. ■

Mirko Norac na 31. obljetnici
9. gardijske brigade u Zadru
(Foto: Dino Stanin/PIXSELL)

Sitno do rehabilitacije

Ako Mirko Norac iskoristi svoje pravo na rehabilitaciju, postavlja se pitanje kako će mediji, ljudskopravaške organizacije i javnost u budućnosti govoriti o strahovitim zločinima u akciji Medački džep iz 1993.

SPROTEKOM vremena od prvih izdržanih kazni zatvora za ratne zločine u ratovima 1990-ih, sve veću pažnju dobiva, dosad rijetko spominjani Zakon o pravnim posljedicama osude, kaznenoj evidenciji i rehabilitaciji.

Prema ovom Zakonu, nakon određenog roka, počinitelji se smatraju osobama koje nisu počinile kazneno djelo, a njihove se kaznene evidencije brišu trajno i potpuno. Usto je, kako Zakon propisuje, zabranjena svaka upotreba podataka o osobi kao počinitelju kaznenih djela. Rehabilitacija je, inače, pravni institut koji rehabilitiranoj osobi daje pravo da negira svoju kriminogenu prošlost, pa zbog toga ne smije biti pozivana na odgovornost niti snositi bilo kakve pravne posljedice, dakle čak i ako se radi o ratnim zločinima. Ukoliko, primjerice, pravomoćno osuđeni MIRKO NORAC iskoristi svoje pravo na rehabilitaciju te nakon propisanog zakonskog roka to i ostvari, postavlja se pitanje kako će mediji, ljudskopravaške organizacije i cjelokupna javnost u budućnosti govoriti o strahovitim zločinima u akciji Medački

džep iz 1993.? Da li nam slijedi korekcija povijesnih činjenica, još veći revizionizam, pojačavanje iskrivljenog 'heroj, a ne zločinac' narativa, ali i talas tužbi zbog kleveta?

Na pitanje o korištenju podataka o osuđivanosti rehabilitirane osobe, odvjetnica VANJA JURIĆ govori da se oni u načelu ne smiju koristiti. Međutim, dodaje, moraju postojati iznimke. Zakon kojim je regulirana rehabilitacija ne može se tumačiti izolirano od ostatka pravnog poretka. Zato je, smatra Jurić, kada se radi o medijskom izvještavanju o osobama koje su rehabilitirane, nužno uzeti u obzir i odredbe Zakona o medijima, temeljna načela slobode izražavanja i kriterij javnog interesa.

— Pravila o rehabilitaciji ne bi se smjela odnositi na izvještavanje o pitanjima za koja postoji opravdan i pretežnji javni interes. Takav će slučaj, na primjer, često biti s aktivnim političarima i dužnosnicima ili kandidatima na izborima. Bilo bi potpuno nemoguće braniti stav da novinar ne smije informirati javnost da je kandidat za premijera pravomoćno osuđen zbog ratnog zločina. Situacija će biti potpuno drugačija ako se radi o oso-

bama koje nisu javne i u odnosu na koje ne postoji javni interes. Vrlo slična pravila morala bi biti primjenjiva i na korištenje takvih podataka u znanstvene svrhe – objašnjava Jurić. Govori da ove iznimke nisu regulirane Zakonom o pravnim posljedicama osude, kaznenoj evidenciji i rehabilitaciji, a još ne postoji niti konzistentna sudska praksa.

— Te okolnosti sigurno uzrokuju pravnu nesigurnost, a potencijalno i nove sudske postupke, primarno protiv medija i novinara. Međutim, sigurna sam da će i naši sudovi, u konačnici, potvrditi da iznimke moraju postojati – tumači odvjetnica.

BRANKA VIERDA, programska direktorica Inicijative mladih za ljudska prava Hrvatske, napominje da u Hrvatskoj nikad nije postojala suvisla politika prema posljedicama rata i ratnih stradanja, koja bi imala cilj cjelovitog društvenog ozdravljenja i stabilizacije. Vierda zamjera što su slabo vidljivi kritički pogledi na ta događanja, dok se javni govor o ratnim događanjima iscrpljuje u oportunističkim političkim prepucavanjima koja zamaraju, udaljavaju i pasiviziraju javnost.

— Takav, loš pristup nasljeđu prošlosti, rezultira i činjenicom da pojedinim ratnim zločincima uskoro nastupa rehabilitacija, a javnost o tome nema informacije, niti je upućena kakve učinke rehabilitacija ratnih zločinaca ima na žrtve i društvo u cjelini. Vrlo je važno da se pitanje rehabilitacije ratnih zločinaca promatra iz dvije perspektive – ljudskih prava i tranzicijske pravde. Rehabilitacija je pravni institut koji u Hrvatskoj nastupa po sili zakona po kvantitativnoj metrici. To znači da o nastupanju rehabilitacije ne odlučuje sud ili neko drugo nadležno tijelo koje bi, primjerice, procjenjivalo da li je osuđenik 'spreman' za nastupanje rehabilitacije, nego nastupa isključivo protekom vremena određenog zakonom te ukoliko osuđenik nije u međuvremenu osuđen za drugo kazneno djelo – pojašnjava Vierda.

Možda ovo i ne bi bila tema kojoj se unaprijed pristupa s velikom dozom opreza, kad ne bi postojao opravdan strah da će se zakonski omogućena rehabilitacija ratnih zločinaca slavonski zločinac. Branka Vierda govori da je društveni kontekst u Hrvatskoj trenutno takav da svjedočimo slučajevima u kojima i najviši državni dužnosnici ne mare za odgovornost ratnih zločinaca.

Ona podsjeća na izjavu predsjednika ZORANA MILANOVIĆA koji je kazao da će haškog osuđenika MILIVOJA PETKOVIĆA primiti kad izide iz zatvora, 'a to će, nadam se, biti uskoro zato što on nije ratni zločinac.' Osim toga, tu je i morbidno hvalisanje DARIJA KORDIĆA, odgovornog za zločin u Ahmićima, koji je izjavio da bi opet sve ponovio. 'Pitao me prijatelj sa sjevera Hrvatske, naše, integralne, je li vrijedilo, je li vrijedilo zatvora, je li vrijedilo rata... Ja sam mu rekao: Sve bih ponovio, ni sekunde ne bih zamijenio. Svaka je sekunda vrijedila!'

— U takvoj društveno-političkoj klimi, postoji opasnost da rehabilitacija neće doprinosti ostvarenju plemenitih načela poput prevencije zločina i pravednosti, nego je realna šansa da će biti zlopotrijebljena kao zakonita osnova za negiranje žrtava te za brisanje i ovako teško prihvaćenih zločinačkih dijelova nacionalne prošlosti. Rehabilitacija ratnih zločinaca iz ratova 1990-ih posebno je problematična u kontekstu ostvarenja prava žrtava na reparacije za naneseu štetu kao i za organiziranje službenih i alternativnih komemoracija. To su simbolički važni događaji koji žrtvama i društvu daju priliku graditi odgovorne politike sjećanja gdje se javno i jasno govori o počiniteljima i žrtvama. Otvoreno je i pitanje kako će događaji koji uključuju ratne zločine, biti obrađeni u udžbenicima povijesti i drugoj relevantnoj literaturi, nakon što rehabilitacija ratnim zločincima nastupi i kako ćemo u javnom prostoru govoriti o događajima koji su našu prošlost obilježili – obrazlaže Vierda. Naglašava da je njena najveća bojazan da će pravna rehabilitacija ratnih zločinaca donijeti zaborav i negiranje žrtava.

U tom smislu valja podsjetiti na pravni put Mirka Norca. Osuđen je po dvjema optužnicama za ratni zločin protiv civilnog stanovništva u Gospiću u jesen 1991. i za ratni zločin u Medačkom džepu u septembru 1993. Vrhovni sud objedinio mu je kazne na 15 godina, a nakon odslužene dvije trećine kazne, prijevremeno je pušten na slobodu u novembru 2011. Uvjete za rehabilitaciju steći će 2026. godine.

Branka Vierda stavlja naglasak na činjenicu da se Norac nije javno pokajao ni za jedan od zločina niti se žrtvama ispričao. Ali zato je 2018. sudjelovao na službenoj proslavi 25. obljetnice operacije Medački džep. Zločini tokom te operacije ostat će zapamćeni po brutalnosti i okrutnosti počinitelja, ali i po tome što u novijoj povijesti o njima nema ni riječi na službenim komemoracijama. ■

Третманом повијести у поразе будућности

Хрватска у тишини предсједа Међународним савезом за сјећање на холокауст. Једина јасна геста владајућих која је изазвала буру у јавности је повлачење уџбеника за четврти разред гимназије који се не уклапа у службени наратив игнорирања антифашистичког покрета

ХРВАТСКА у тишини предсједа ихра-ом, Међународним савезом за сјећање на холокауст. Било би чудо да Хрватска, чак и у поводу Међународног дана сјећања на жртве Холокауста, 27. сijeчња, покрене неку иницијативу за сузбијање ревизионизма или ксенофобије, национализма и усташизације друштва. Једина јасна геста владајућих која је изазвала буру у јавности у години у којој Хрватска предсједава ихра-ом је повлачење уџбеника повијести за четврти разред гимназије у издању Профил Клетта групе аутора коју чиме Миљенко Хајдаровић, Ведран Ристић и Никица Торбица. Уџбеник 'Зашто је повијест важна? 4' не уклапа се у 'службени' наратив игнорирања и негирања важности антифашистичког, партизанског покрета и не потенцира једноставно репродуцирање података без преиспитивања и заузимања критичког става.

О улози знанствене дисциплине повијести као и о њеној политичкој димензији разговарали смо с Миљенком Хајдаровићем, једним од аутора повученог, односно забрањеног уџбеника који упозорава да Хрватска прихвата правно необвезујуће дефиниције ихра-е, али и даље одржава подвојене осјећаје око усташког поклича.

— Хрватска политика већ је одлично уиграна према вањским факторима при чему приказује декларирание вриједности антифашизма док у земљи плеше и кокетира с усташким симболима, удругама које стоје иза усташизације дијела друштва. И овог 27. сijeчња чућемо познате проеуропске уобичајене формулације од премијера Пленковића, а истовремено се из државног прорачуна финансирају удруге које активно граде најјачу тачку ревизионизма, ону око логора смрти Јасеновац. Кад говоримо о холокаусту у сijeчњу, Јасеновац не спомињемо: Евентуално га споменемо у травњу приликом обиљежавања пробоја логораша. Али, и тада више бројимо колоне и која је чија, а не говоримо о самом злогласном логору. По самој дефиницији, 27. сijeчња присјећамо се ослобођења Аушвица, али би било добро чути од наших политичара зашто, када говоре о холокаусту не кажу децидирано да су и Хрвати судјеловали у холокаусту и да су на територију Хрватске организовани концентрацијски логори — истиче Хајдаровић напомињући да данашње средње и старије генерације уопће нису едуциране о холокаусту и његовим посљедицама за човјечанство, цивилизацију.

Платформа Клио, удруга која окупља наставнике повијести, данима уочи 27. сijeчња проводи онлајн предавања о холокаусту за неповјесничаре који су информације о том злу 20. вијека једино чули из медија, јавних расправа и политичких шпекулација.

— Многи гаје заблуду да су те злочине, тај геноцид починиле неке звијери у људском облику, а не мирни сусједи, механичари, возачи, лијечници. Људи који су прије тог зла били сасвим пристојни чланови друштва, што доказује како се постепено, индоктринацијом дошло до разине да убојства и злочини постану друштвено прихваћени. Олако, без ограђивања, без осуде и данас прихватамо фалсифицирање повије-

сти, пјевање о агресиви, предрасуде, стереотипе. Врло брзо се од ријечи и пјесме може стићи до трагичних последица и цивилизацијског дна. Тијеком холокауста 90 посто грађана били су проматрачи каквих је већина и у данашњем хрватском и другим друштвима. Често нас ученици, још у основној школи, питају зашто је потребно учити о неким мртвим људима из далеке прошлости и какве то везе има с њима и са садашњошћу. Нажалост, ученицима, заслугом лоших рјешења у курикулуму, само испоручујемо брдо чињеница, без одгојног ефекта, развоја критичког мишљења, особног става – објашњава Хајдаровић.

Он тврди да су – за разлику од политичке арене и јавног простора, у којем су концентрацијски логор Јасеновац и усташки злочини углавном потиснути из контекста холокауста – у некадашњем Наставном плану и програму те садашњем Курикулуму, усташки злочини ипак врло јасно смјештени у контекст холокауста. Но ми заправо ни за ту тему, не можемо бити сигурни пролазе ли наставници повијести уопће кроз те садржаје, да ли их само спомену, нагласе поједине дијелове или их игнорирају.

— Пажња се и у уџбеницима полако скреће са злочина ндх, холокауста и геноцида на догађаје из 1945. и пораће. Појачава се прича о комунистичким злочинима који су били ‘већи’ од злочина самих усташа и по којој су усташе полако претварају у ‘наше дечке’ који су игром случаја мало били на кривој страни, а онда је и над њима почињен злочин и ‘зли комунисти’ су их масовно побили. Штеди се папир у уџбеницима на вриједности антифашизма и антифашистичког покрета у Хрватској на који се позивамо у Уставу. Тежиште се пребацује на посљедњих 30 година, точније на 1991. и 1995. Ријетки данас у учионици препознају антифашизам као вриједност. А и кад говоримо о вриједностима ријетко их точно дефинирамо. Је ли то рецимо миротворство или само комеморирамо прошле догађаје како бисмо подigli социјалну кохезију на примјеру властите жртве – говори Хајдаровић у чијем су забрањеном уџбенику, како каже, јасно биле истакнуте вриједности антифашизма и препоруке из смјерница о проучавању холокауста које је дала сама ихра.

Након одлуке о повлачењу уџбеника уследили су хушкачки коментари којима је главни циљ спријечити било какав будући јавни рад Хајдаровића и коаутора уџбеника.

— Кад смо кренули с изразом уџбеника циљ нам је био направити потпуно нов уџбеник, нове текстове, фотографије, изворе, дати нови доживљај не само дједи него и наставницима. Агенција за одгој и образовање и Министарство знаности и образовања уџбеник су забранили усред школске године на врло нетранспарентан начин. Не знамо на темељу којих неточности је уџбеник повучен. Занимљиво је да је један од истакнутих критичара нашег уџбеника уједно и аутор уџбеника повијести који је профитирао од настале ситуације. Још увијек је потпуно нејасно како је Министарство, које нам је 2021. дало једногласно одобрење уз похвале за иновативност у одређеним дијеловима уџбеника на темељу неког новог мишљења Агенције за одгој и образо-

вање, исти повукло из каталога, односно забранило његову употребу. С обзиром на то да знанствено-стручног појашњења још нема ми бисмо могли закључити да се ради о врло јефтиним политикантском трику да би се одређени кругови доказали хрватској десници. Или рецимо теоретски, ако је интенција неког равнатеља из неког центра, који је у нечијем уџбенику уочио неки спорни податак, онда би тај у чисто знанственом интересу и из добре намјере требао упозорити издавача да тај податак исправи. Супротно томе је провлачити причу кроз медије како би навукао дрво на ломачу или изазвао скандал. Држави која силно жели бити еуропска, толерантна, демократска не иде у прилог забрана једног уџбеника. То је на индиректан начин порука грађанима који желе бољу будућност – истиче Хајдаровић и самокритички признаје да је забрањени уџбеник био пуно конзервативнији у упоредаби с уџбеницима који су објављени у неким прошлим серијама.

— Ишли смо линијом тзв. службеног нарратива, што нам могу замјерити многи либерали, љевичари и удруге националних мањина. Јасно смо слиједили Декларацију о Домовинском рату коју је донио Хрватски сабор. Чак за разлику од неких ранијих критизираних уџбеника, наш уџбеник још мање говори о хрватским злочинима. Нагласак у садржају ставили смо на миротворство и појединце који су својим радом и жртвом мијењали друштво. На примјер, у нашем уџбенику су Јосип Реихл-Кир, антиратни и мировни покрет. Први пут је представљена повијест Рома од њиховог доласка до геноцида, као и континуирано праћење повијести Жидова. Оно чиме се не поносим јест да смо у забрањеном уџбенику запоставили повијесну улогу Срба, као и повијест заједничког живота Хрвата и Срба. У уџбенику нам се Срби појављују само као антагонисти – коментира Хајдаровић.

Иако, како сам аутор признаје, у уџбенику није било позитивних ријечи за Србе, он није био ‘довољно домољубан’. Но писати неки потпуно хрватски уџбеник повијести, односно писати га само из једне перспективе је смрт и за образовање и за Повијест као школски предмет.

— Школски предмет Повијест доживљава се као главни елемент креирања националног идентитета чиме повијест постаје безвриједна. Повијест се жели приказати црном или бијелом. Не смије постојати сумња у службени наратив или Истину. Синдром малих народа је да морају имати што већу догму, предоцбу о повијести у којој се борило само за праведност. Тешко је признати властите гријехе, властиту кривњу за улогу у нечему изузетно црном. Белгија, Низоземска и други кренули су с деколонизацијом курикулума и критички се односе према свом колонијалном раздобљу. У Њемачкој се десетљећима изнимно јасно осуђује нацистички режим, врло су јасни и за наше прилике, рекли бисмо, врло брутални према властитој повијести. Наша рецентна повијест перпетуира чак индиректну мржњу или прекривену нетрпељивост која почива на потенцирању међусобних разлика: тко смо ми, а тко су они, и ту је почетак анимозитета, али и пораза у свим биткама наше будућности – закључује Хајдаровић. ■

Modra rijeka migrant-ske smrti

Samo Nenad Jovanović iz Gorske službe spasavanja Bijeljina u šest godina sudjelovao je u izvlačenju više od 50 tijela migranata iz Drine. Nijedan nije bio stariji od 40 godina, a svi su se utopili u pokušaju prelaska rijeke. Na groblju ih pokapaju kao NN lica

Тош ми се није десило да неког од пронађених санјам, да имам ноћне more. Ама никад. Мислим да је све ствар приступа. Ако то радиш čistог срца, онда не би требало бити ни проблема. Човјек има ноћну мору само ако му савјест није чиста – говори **NENAD JOVANOVIĆ**, припадник Gorske službe spasavanja iz Bijeljine.

На подручју које се протеже од села Branjevo па све до ушћа ријеке Drine, 37-годишњи Jovanović је у протеклих шест година судјеловао у акцијима извлачења преко 50 тјела миграната. Нједан није био старији од 40 година. Сви су се утопили у покушају да из Србије приједу на териториј Bosне и Hercegovine и даље, у некој од европских држава, пронаду сигурност за себе и чланове својих фамилија.

— Како се отвори неко ново жариште на исток, у Афганистану, Ираку и другдје, тако свједочимо повећаном прливу миграната који покушавају да нађу спас у земљама Европске уније. Али нажалост Drina за поједине од њих представља непремостиву препреку. То су теške судбине које могу да задесе svakог од нас – каже Jovanović.

Riskirajući vlastiti život, po potrebi je uskakao i u nabujalu rijeku.

— Скоро смо извукли човјека из Афганистана. То тјело је можда најдуже било у води, сигурно око годину дана. Ribari који су га примјетили уопште нису били сигурни да је то тјело. Zamislite у каквом станју мора да буде кад ви прво треба да утврдите о чему се заправо ради – говори даље припадник bijeljinskog GSS-a.

— I što god да је природа урадила, ми покушавамо на сваки могући начин да тјело извучемо у затеčenом станју. Znači, ни један dio не smije да fali, ни garderoba. Jer сви смо ми ljudi. U том моменту ti не razmišljaš tko је i šta је jer све професионално одрађујеш. Ali онда, кад додеш кући и видиш своју жену и дјецу, питаš се да ли је i он исто тако имао породицу. То је нешто што је ljudски i ми то чувамо у себи, не ispoljavamo negdje даље – domeće njegov kolega MIROSLAV VUJANOVIĆ.

Volonteri bijeljinske Gorske službe spasavanja sudjelovali су i у pomaganju žrtvama banijskog potresa i onog који је lani zadesio Tursku. U свим тим акцијама користили су posudenu или iznajmljenu опрему jer су lokalne власти razvrgnule memorandum

o suradnji. Politika jednostavno ne prašta uspjeh. Uostalom, Bosna je zemlja apsurdna, tvrde naši sugovornici i dodaju da ponekad ne nailaze na razumijevanje ni od bližnjih. — Moja supruga zna da mi kaže 'kako možeš da se baviš time'. Ili gosti kad mi dođu na slavu. Tama treba da lomimo slavski kolač, a mene zove policija da su našli tijelo u Drini. Ljudima kažem 'ja se izvinjavam, molim vas ostanite, sjedite', odem, završim to što trebam i vratim se. To nije lak posao, ali najveću satisfakciju mi predstavlja to što znam da će izvučeno tijelo biti dostojno sahranjeno i da će unesrećena porodica pronaći svoj konačni mir – govori Nenad Jovanović.

S kolegama Miroslavom Vujanovićem i SAFETOM OMERBEGIĆEM protekle subote sudjelovao je na komemoraciji nestalima i poginulima na granicama. Tom prigodom na Novom groblju u bijeljinskom naselju Hase otkriveno je 16 nadgrobničkih spomenika migrantima koji su ondje sahranjeni. Budući da se radi o još uvijek neidentificiranim tijelima, na svakoj od crnih mramornih ploča zlatnim slovima otisnuto je NN i godina u kojoj su poginuli. Uzduž parcele posađeni su drvoće sjećanja te su postavljene dvije dodatne ploče s tumačem i porukom: 'Nikada nećemo zaboraviti vas i vaše prekinute snove u Drini.' Akcija je realizirana zahvaljujući organizaciji SOS Balkanroute iz Austrije i NIHADU SULJIĆU, aktivistu iz Tuzle koji godinama pomaže izbjeglicama kroz direktan terenski rad te u procesima identifikacije i sahrane tijela smrtno stradalih.

— Velika nam je čast što imamo privilegiju da možemo podržati ovakve projekte. Radi se o pionirskom poduhvatu koji može biti uzor cijeloj regiji, jer koliko god to sad paradoksalno zvuči, velika je sreća da su ovi ljudi, za razliku od stotine drugih, barem dobili grob. Bila nam je želja da se njihovi grobovi dostojanstveno urede, da ne zarastu kao što je to donedavno bio slučaj u Zvorniku – rekao je PETAR ROSANDIĆ iz SOS Balkanroute.

Objasnio je kako je akcija uređenja grobova u Bijeljini i Zvorniku plod prekogranične suradnje. U njoj su, kazao je, među ostalim sudjelovale crkvene zajednice iz Beča koje su za vrijeme Drugog svjetskog rata spašavale Židove, a danas na vanjskim granicama Unije podržavaju ovakve projekte.

— Iako na spomenicima piše da se radi o NN licima, znamo da se ispod svake ploče nalazi tijelo nekog mladića čiji su snovi zaustavljeni na Drini. Svi oni imali su svoje porodice, želje, prošlost, svoja nastojanja. Jedini grijeh im je bio što, po europskim standardima, nisu imali poželjan pasoš, pa su bili prisiljeni na ovakve načine da dolaze do destinacija koje su im trebale pružiti mir i ljepšu budućnost – objasnio je Nihad Suljić.

Migrantsko groblje u Bijeljini – pokopani pod NN oznakom

Gosti mi dođu na slavu, a mene zove policija da su našli tijelo u Drini. Odem, završim što trebam i vratim se. Najveća satisfakcija mi je što znam da će izvučeno tijelo biti dostojno sahranjeno, kaže Jovanović

U narednom periodu, dodao je, aktivisti i istraživači će napraviti sve da kroz suradnju s institucijama i različitim organizacijama identificiraju tijela sahranjenih te im tako vrate identitet. A njihovim porodicama omogućuje da otpočnu proces žalovanja i napokon saznaju gdje počivaju njihova djeca, braća i rodaci.

— Ovi crni spomenici ujedno su i stubovi srama Europske unije. Nije ove ljude ubila Drina, ubila ih je politika zatvorenih grani-

ca. Da su imali drugačiji način da dođu do mira, sigurnosti i boljeg života, to ne bi radili prelazeći more, rijeke i žilet-žice. Njihovi spomenici će trajno svjedočiti toj sramoti i zločinačkom EU-režimu – kazao je Suljić.

Pošto je među okupljenima bilo i onih iz zemlja Unije, pozvao ih je da se po povratku kućama obrate odgovornima.

— Ne trebaju nam nikakve donacije, ne trebaju nama ruže ni vijenci, nego da pošaljete mailove svojim vladama, svima onima koji provode takve politike i kažete im što rade zatvorene granice, da one ne ubijaju samo ljude, nego i sve europske vrijednosti – poručio je.

Na području Bijeljine, Janje, Zvornika i Bratunca od zatvaranja koridora za sigurni prijelaz preko balkanske rute pronađeno je oko 60 tijela utopljenika. Pritom, kako su Novosti već pisale, BiH nije iznimka. Prema podacima koje prikuplja grupa aktivista i istraživača, na teritoriju Hrvatske, Srbije, Slovenije, BiH, Sjeverne Makedonije i Kosova od 2014. pa do prosinca 2023. stradalo je ukupno 346 ljudi u pokretu. Budući da je riječ o podacima prikupljenima iz javno dostupnih izvora, najčešće medija, istraživači ističu da je realan broj vjerojatno daleko veći. Mnoge od tih smrti direktan su rezultat *pushbackova*, tj. nasilnih progona u režiji domaće policije i pripadnika europske granične agencije Frontex.

— Smrti na granicama dio su režima kontrole granica, a neki od autora klasificiraju ih i kao mirnodopske zločine, vrstu administrativno i institucionalno podržanog oblika nasilja s ciljem održanja određenog društvenog poretka. Mnogi tako umrli su nevidljivi, baš kao i njihovi nestanci jer prijaviti nečiji nestanak u nekoj od zemalja često znači započeti vlastiti *pushback*. U tom kontekstu mnoge smrti i nestanci nikad nisu prijavljeni, a dio ljudi nikad nije pronađen zbog uvjeta u kojima su preminuli – objašnjava MARIJANA HAMERŠAK, voditeljica znanstvenog projekta 'Europski režim iregulariziranih migracija na periferiji Europske unije' sa zagrebačkog Instituta za etnologiju i folkloristiku.

Osim nasilja kojem svjedočimo za života ljudi u pokretu, dodaje ona, njihovom smrću, kroz nebrigu sustava za njihova tijela, na snagu stupa i druga, specifična vrsta nekro-nasilja. S obzirom na to da ne postoji regionalna baza podataka te da je međudržavna suradnja i po tom pitanju praktički nepostojeća, potraga za nestalim i pokušaji identifi-

kacije umrlih također najčešće počivaju na trudu volontera i aktivista. Zbog toga je u Bijeljini nakon komemoracije održana konferencija na kojoj se razgovaralo o načinima mogućeg unaprjeđenja tih postupaka.

— Mnoge porodice ne znaju kome da se obrate, nikad im nisu date jasne upute niti je ranije bilo takve volje. Nadam se da će uskoro svatko iz svog domena završiti svoj dio posla jer naprosto nije prirodno ni dobro da mi aktivisti i volonteri, kao fizička lica, budemo dijelom tog procesa – rekao je Nihad Suljić.

Jednu od nezaobilaznih karika u takvim postupcima čini VIDAK SIMIĆ, patolog i sudski vještak iz Bijeljine koji je od 2016. do danas obavio obdukciju 40-ak pronađenih tijela, većinom u Drini. Sa svakog je uzeo DNA uzorak.

— Sve to me opterećuje, ne osjećam se dobro jer nisam završio posao, a pritom duboku vjerujem u Hipokratovu zakletvu i ponašam se u skladu s njom. Naime, zakon i drugi propisi me obavezuju da uzorak čuvam šest mjeseci, a ja sam odlučio da ih čuvam koliko god treba, čekajući da se nešto promijeni u sistemu. Moja je ideja da se svi ti uzorci pokažu, urade DNK profili, objave na posebnom sajtu i tako se olakša familijama u Afganistanu, Pakistanu, Alžiru, Maroku i drugdje koji tragaju za svojim najmilijima – rekao je doktor Simić.

Tome se nadaju otac, majka, sestra i braća 20-godišnjeg AZIZA ALIMIJIA iz Afganistana koji je u kolovozu 2023. iz Loznice u Srbiji pokušao prijeći u Bosnu i Hercegovinu. S još trojicom mladića odlučio je preplivati Drinu. Aziz i njegov prijatelj MURAD nikad nisu stigli do bosanske strane rijeke. Neposredno nakon njegovog nestanka, na lokaciji odakle se Aziz posljednji puta javio bratu, pronađeno je tijelo. Budući da je bilo u jako lošem stanju, nije ga se moglo identificirati na osnovu izgleda, pa je familija mladića, koja se nalazi u izbjeglištvu u Iranu, poslala DNK uzorak. Njihove nade sada su uprte u ovdašnje institucije i pojedince koji bi mogli pomoći da Aziz Alimi barem bude dostojanstveno sahranjen.

— Mi nemamo rodbinu u Europi koja bi nam mogla pomoći i zaista ne znamo što da radimo. Pomozite nam jer naš otac ima karcinom, a naša majka nije u dobrom psihičkom stanju nakon što je čula loše vijesti. Mi zaista nemamo nikog drugog osim vas – poručila je video-porukom okupljenima na konferenciji Azizova sestra Zahra Alimi. ■

Čuvari Sinaja i Gaze

Izložba u Gradskom muzeju Sisak prikazuje životne i radne uvjete tokom mirovne misije UNEF-a, od 1956. do 1967. na Sinajskom poluotoku i u pojasu Gaze, kroz koju je prošlo 14.265 vojnika i oficira iz Jugoslavije

U GRADSKOM muzeju Sisak otvorena je jedinstvena izložba 'Sisački mirovnjaci, sudionici mirovne misije UNEF 1956.-1967.', prva izložba ikad postavljena na ovu temu u Hrvatskoj. Mirovna misija United Nations Emergency Force (UNEF) trajala je nešto više od desetljeća na Sinajskom poluotoku i u pojasu Gaze, a osmišljena je kao odgovor organizacije Ujedinjenih naroda na Suesku krizu 1956. godine. Izložba se bavi prvom modernom mirovnom misijom UN-a i njenim sudionicima s područja grada Siska i okolice. Autor izložbe je mr.sc. PREDRAG JELIĆ, kustos Kulturno-povijesnog odjela Gradskog muzeja Sisak.

— Ideja za izložbu nastala je slučajno. Još u vrijeme kad sam radio na jednom UN-ovom projektu dobio sam pristup foto-arhivu Ujedinjenih naroda u New Yorku te tamo pronašao fantastične fotografije mirovne misije UNEF-a. Iako sam za tu mirovnu misiju znao i ranije, te fotografije su me ponukale da idem malo više 'kopati' o svemu tome. I onda je krenulo istraživanje čitave operacije, a kad sam počeo raditi u Gradskom muzeju u Sisku krenula je ideja da lokaliziramo cijelu priču, da nademo sudionike misije sa sisačkog područja. Neke od njih sam sasvim nenadano našao preko poznanika iz vojske, jedan od njih je rekao da mu je otac bio na Sinaju, i tako je sve krenulo, ispričao je Jelić

početak svog 'lova' na sisačke mirovnjake.

Bilo je potrebno pronaći sudionike mirovne misije UNEF-a iz Siska i okolice te kroz razgovore s njima prikupiti što je moguće više informacija 'iz prve ruke' o životnim i radnim uvjetima tokom njihovog boravka na Sinaju. Jelić je naišao i na neke sugrađane koji nisu bili spremni da podijele svoja iskustva. No o svojim iskustvima koja su doživjeli na mirovnoj misiji UNEF-a rado su govorili – JOSIP ČIHOR, BOŠKO JASIĆ, IVAN ROŽIĆ, VLADO VLADIĆ, SIMO KUKIĆ, VLADIMIR POSAVEC i JOSIP REŠETAR.

— Sedmorica sudionika prve mirovne misije ispričala su svoje dojmove iz različitih perioda, jer svako od njih je bio u nekom drugom kontingentu, što je veoma interesantno. Tako da su pokrili široki dijapazon tog vremenskog perioda odnosno od Drugog do Trećeg arapsko-izraelskog rata – rekao je Jelić.

Tokom deset i pol godina, u mirovnoj misiji UNEF-a sudjelovalo je ukupno 14.265 vojnika i oficira JNA iz cijele Jugoslavije kroz 22 kontingenta (smjene). Prema grubim procjenama, iz Hrvatske ih je bilo oko 4500. Odred JNA na Sinaju, poznat i kao Odred mira, bio je vojna jedinica posebno formirana za sudjelovanje u misiji UNEF-a za očuvanje mira na Bliskom istoku. Jelić navodi kako su 'Sisački mirovnjaci' vrlo specifična izložba na području Hrvatske, jer 'tematski obrađuje bivšu Jugoslaviju koja nije popularna i mirovnu misiju o kojoj se više ne priča'.

— Plavi šljemovi ili plave kacige uvedeni su upravo tokom te prve mirovne misije. Tada su prvi put upotrijebljene plave beretke kao znak prepoznavanja, no nije ih bilo dovoljno, jer se sve odvijalo gotovo filmskom brzinom, pa su 1956. godine obojili unutrašnje uloške američkih šljemova, kojih je tada bilo u izobilju. Te su uloške ofarbalu u plavu boju s bijelim UN natpisom i naljepnicom s grbom UN-a i to se do dana današnjeg nije promijenilo – naveo je Jelić koji planira izdati i knjigu o sisačkim mirovnjacima.

Uz postojeće sudionike predstavljene na izložbi, u knjizi će se naći i neki sudionici mirovne misije UNEF-a izvan Sisačko-moslavačke županije, a bit će prikazan geopolitički i vojni kontekst mirovne misije uz korelaciju s modernim političkim zbivanjima na turbulentnom području Bliskog istoka. Da je šest mjeseci u mirovnoj misiji na Sinaju veliko životno iskustvo, potvrdio nam je VLADIMIR VLADIĆ koji je na taj šestomjesečni zadatak krenuo s redovnog vojnog roka koji je služio u Beogradu 1959. godine. — Bio je to moj prvi izlazak iz države i prva vožnja avionom. Bio mi je to nezaboravni dio života, pa sam kasnije imao želju da me ponovno pozovu u mirovnu misiju. Radio sam na Sinaju u akumulatorskoj stanici te vozio terence i kamione. Uz sve te doživljaje imali smo i materijalnu korist. Mjesečna plaća nam je bila 17 egipatskih funti, dok su na primjer Indijci dobivali 7–8 funti, pa mogu reći da

smo mi bili relativno dobro plaćeni. Tako da sam osim neprocjenjivih sjećanja sa Sinaja donio dvije glave za šivaće mašine, dvije bale kvalitetnog egipatskog pamuka i fotografski aparat Agfa – rekao je Vladimir Vladić.

U baznom kampu pokraj El Arisha, poznatom kao Mala Jugoslavija, gdje je bila smještena komanda Odreda JNA, bio je i Siščanin Boško Jasić, koji je kao apsolvent Filološkog fakulteta u Beogradu, na Sinaj krenuo 1963. godine s aerodroma u Surčinu. U činu poručnika i u svojstvu prevodioca na engleski jezik, bio je dodijeljen pukovniku ZDRAVKU TAJEVIĆU, komandantu 14. smjene Odreda JNA.

— Period života proveden u Mirovnoj misiji na Sinaju bio je prekrasan – uživao sam u tome čitavo to vrijeme sve do dana današnjeg, znači svih zadnjih 60 godina! – istakao je Jasić, koji je od UNEF-a dobio medalju In The Service Of Peace – u službi mira. Iako je obavljao poslove prevođenja u komandi odreda i po terenu, u dane odmora propuštao je Egipat, Siriju i Libanon. Boško Jasić radni vijek proveo je kao novinar, urednik i direktor sisačkog tjednika 'Jedinstvo', a novinarstvom se bavio i za vrijeme mirovne misije na Sinaju, gdje je pisao za tamošnji list 'Sand dune'.

Brodom 'Jugoslavija' najčešće su se prevozile snage JNA do Aleksandrije ili Port Saida te nazad za Jugoslaviju. Među njima je bio i vojnik JOSIP REŠETAR koji je vojni rok služio u Mostaru. Na Sinaj je krenuo u prosincu 1964. godine, a vratio se u lipnju 1965.

— Nakon priprema u Beogradu i zdravstvenih pregleda u Splitu, otišli smo nazad u Beograd i od tamo pošli prema Sinaju. Odmah kad smo došli, strogo nam je naređeno da slučajno nitko ne opali metak, jer bi to povuklo Jugoslaviju u ratno stanje. Nas je to začudilo, jer nismo mislili da bi nam itko išta učinio. U svakom slučaju, to je bilo lijepo životno iskustvo, jer kako bih inače ikada i otišao tamo? U dane odmora iz El Arisha smo odlazili na izlete u Kairo, Gizu i brodom po Nilu. Kad sad gledam na sve to, bilo je i dosta naporno no mladost ne zna što je teško. Iako je sve to bilo i interesantno, ipak smo bili daleko od kuće. Bili smo mladi i prijetilo je ratno stanje, pa su roditelji tugovali za nama i brinuli se. Nasreću, sve je završilo bez problema. Najteži mi je bio povratak brodom zbog nemirnog Sredozemnog mora i ogromnih valova koji su se razlijevali preko cijele palube, kao i morske bolesti koja je mučila mnoge vojnike, prisjetio se Josip Rešetar.

Izložba o sisačkim mirovnjacima na Sinaju otvorena je u Gradskom muzeju do kraja ožujka, a okosnicu muzejskog postava čine mnoge privatne fotografije sudionika i njihovi osobni predmeti. ■

Jugoslavenski oficiri kod šaljivog putokaza na ulazu u El Arish – (Foto: Privatna arhiva, Boško Jasić)

O selima i običajima

PIŠE Boris Dežulović

Izmišljena pseudotradicionalna turistička parada Tuđmanovih baletana na Markovom trgu bezmalo je petnaest godina starija od prastarog srpskog običaja plivanja za Časni krst! Od te vekovne manifestacije, uostalom, starije je devedeset odsto svih njenih ovogodišnjih učesnika, a nijedan od njih nije se još ni rodio kad su hrvatski vitezovi iz Počasne Predsjednikove straže marširali drevnim Zagrebom

SVAKE subote i nedelje tačno u podne Zagreb trgne pucanj drevnog grčkog topa sa kule Lotrščak, označavajući početak živopisne ceremonije Velike smene straže, kada se dvadeset šestoro stasitih vojnika Počasno-zaštitne bojne u kićenim crvenim velikaškim uniformama iz vremena banske Hrvatske uz paradni korak svečano postrojava pred palačama Vlade i Sabora Republike Hrvatske na gornjogradskom Trgu svetog Marka.

Parade i smene gradske straže stara je tradicija mnogih gradova Zapadne i Srednje Evrope, pa ni Zagreb nije izuzetak. Drevni običaj postrojavanja popularnih zagrebačkih 'crvenih mundira' korenje vuče u dubokoj prošlosti, iz vremena prvog predsednika FRANJE TUĐMANA, a prvi pisani spomen Velike smene kao 'Počasne Predsjednikove straže' datira od četvrtka 30. maja 1991., kada novinska agencija HINA javlja da su 'prvoj smjeni straže uz deset naredbi, te zvukove fanfara i bubnjeva, nakon završetka svečane saborske sjednice prisustvovali članovi hrvatskog vrhovništva s dr. Tuđmanom na čelu, zastupnici i njihovi gosti, te brojni okupljeni građani'.

Ne samo da je istoričarima tako veoma dobro poznato od kada tačno taj običaj datira, nego znamo i da su 'odore Počasne Predsjednikove straže, sašivene u zagrebačkom NIK-u, kreirale poznata kostimografinja IKA ŠKOMRLJ, te DENISA MEDVEDEC i LATICA IVANIŠEVIĆ', i da je 'glazbu za paradni korak straže skladao IGOR KULJERIĆ, a koreografiju napravio proslavljeni hrvatski baletni koreograf MILKO ŠPAREMBLEK'.

Tradicionalna, vekovna smena straže Počasne bojne na Markovom trgu – jedan od identitetskih znakova mitelevropske Hrvatske, ponos Zagreba i jedna od atraktivnijih gradskih turističkih atrakcija – stara je, ukratko, jedva tridesetak godina, nastala dekretom jednog hirovitog operetnog diktatora i osmišljena u pozorišnom baletnom studiju. Čak i MILICA ĐURĐEVIĆ STAMENKOVSKI, popularna Milica Zavetnica – mlada predsednica srpskih Zavetnika i nova nada otadžbinske politike – starija je od te prastare hrvatske tradicije! I sama hrvatska država, celih pet godina mlađa od kapitena sopstvenog fudbalskog tima, starija je od istorijske Velike smene straže na Markovom trgu: onda znate koliko je smešna ta kretenska hrvatska tradicija.

Sve ovo pričam vam kao uvod u vest od prošlog petka 19. januara, kada su u gradovima i selima diljem Srbije i Republike Srpske hiljade mladića i poneka devojka, sve uz blagoslove seoskih popova i gradskih episkopa, te aplauze gradonačelnika, sekretara, ministara i visokih izaslanika, i ovaj put na Bogojavljenje skočili u hladnu vodu – reku, potok, bazen ili fontanu, daj šta daš – ispoštovavši vekovni srpski običaj plivanja za osveštani drveni ili ledeni krst, i prestižnu titulu pobjednika, odnosno jednogodišnjeg 'čuvara Časnog krsta'.

I da biste bolje razumeli kad su srpske novine, portali, televizije i ostali istorijski

izvori ponosno dodali da su ovogodišnje plivačke utrke za Časni krst prve nakon što je Nacionalni komitet za nematerijalno kulturno nasleđe pri Ministarstvu kulture pre dve-tri nedelje tu vekovnu srpsku pravoslavnu tradiciju upisao u Nacionalni registar nematerijalnog kulturnog nasleđa.

Plivanje za Bogojavljenjski krst upisano je tako u srpsko kulturno nasleđe, zajedno sa saračkim i ćurčijskim zanatom, negotinskim vezom 'štamputom', tamburicom samicom i mavanjem kumbare, šta god to bilo – navodno paljenje obrednih vatri za Bele poklade – našavši se tako među šezdeset tri dosad registrovana stara narodna običaja, tradicije i manifestacije, poput pirotskog ćilimarstva, malog kola, gusli, šljivovice, groktalice, Dragačevskog sabora trubača, Đurđevdana, krsne slave, dvoprednog pletenja vunjenih čarapa ili 'drugaričenja', drevnog običaja dečijeg kumstva i bratimljenja na Pobusani, odnosno Kumačin ponedeljak.

Za ćurčijski zanat, malo kolo, dvopredno pletenje, mavanje kumbare, groktalicu ili drugaričenje znamo da su stari vekovima, ali koliko je staro plivanje za Časni krst? Od dragocene pomoći biće nam eksperti iz Komiteta za nematerijalno kulturno nasleđe, koji u obrazloženju upisa te prastare tradicije kažu da 'običaj plivanja za krst na praznik Bogojavljenja, kojim se obeležava dan HRISTOVOG krštenja, obuhvata plivanje u otvorenim vodama, najčešće u rekama, kako bi se doplivalo do krsta koji se nalazi na udaljenosti od trideset tri metra, što simbolizuje godine Hristovog života'. A gde je taj lepi običaj prvi put zabeležen? 'Prisutan je na teritoriji cele Srbije', kažu onda eksperti iz Ministarstva kulture, 'a evidentiran i identifikovan u Čačku'.

Odlično, idemo dakle po odgovor u Čačak, na Gradsku plažu uz obalu Zapadne Morave, gde je – čitamo u vanredno dobro očuvanim novinama od prošle subote – 'među dve stotine hrabrih takmičara, koji su devetnaestu godinu zaredom učestvovali u plivanju za Časni krst, pobedio osamnaestogodišnji JOVAN KECOTIĆ, poručivši da je 'na ovaj način želeo da da svoj doprinos očuvanju srpskog običaja i tradicije'.

Čekaj malo, reći ćete vi, šta ste rekli, koliko?

— Dve stotine takmičara. Najviše u istoriji. Ne to, nego ono posle: koliko godina? — Jovan? Osamnaest, sunce dedino, najmlađi u istoriji.

Ma ne Jovan, nego ta istorija: koliko godina ste rekli da se održava utrka, od kada se tačno u Čačku pliva za Časni krst? — Ah, to. Odvajkada.

Dobro, ali koliko godina je to 'odvajkada'? — Dvtns. Koliko??

— Dvtns. Ne čujem!?

— Devetnaest. 'Devetnaestu godinu zaredom', lepo piše.

Devetnaest godina! Celih devetnaest godina, sunce ti jebem zubato bogojavljenjsko – ne, ne, ja se izviniavam – niti dve decenije

stara je vekovna srpska tradicija plivanja za Časni krst! SLOBODAN MILOŠEVIĆ već je četiri godine bio u haškom zatvoru, a BORIS TADIĆ predsednik Srbije kad su hrabri Čačani 2005. prvi put skočili u hladnu Moravu: ovogodišnji čuvar krsta, recimo, osamnaestogodišnji Jovan – najmlađi pobednik čačanskih bogojavljenjskih utrka svih vremena – samo je godinu dana mlađi od 'tradicije' kojoj je 'želeo da da svoj doprinos!' I sama Republika Srbija, najmlađa od svih evropskih država – nastala koliko juče, bekstvom Crne Gore iz zajedničke federacije – jedva je godinu i po mlađa od sopstvenog prastarog, slavnog i pravoslavnog običaja: onda znate koliko je smešna ta kretenska tradicija, od koje su stariji čak i tramvaji Beogradskog gradskog saobraćaja.

Ili, ako vam je tako lakše – dobro, teže – i neću više: izmišljena pseudotradicionalna turistička parada Tuđmanovih baletana na Markovom trgu bezmalo je petnaest godina starija od prastarog srpskog običaja plivanja za Časni krst! Od te vekovne manifestacije, uostalom, starije je devedeset odsto svih njenih ovogodišnjih učesnika, a nijedan od njih nije se još ni rodio kad su hrvatski vitezovi iz Počasne Predsjednikove straže marširali drevnim Zagrebom, ledivši krv u žilama radoznalih prolaznika i turista.

Šta bi rekao MIROSLAV KRLEŽA, sačuvaj me Bože hrvatske junačke tradicije i srpskog kulturnog nasleđa.

Toliko o narodnim običajima i vekovnim tradicijama Hrvata i Srba, toliko o njihovim smešnim državicama, koje grozničavo pišu svoje nove povijesti i istorije. Hrvati tako turistima ponosno pokazuju 'stoljetnu' smenu straže i objašnjavaju kako je bila zabranjena za vreme nenarodne vlasti – prećutkujući da je ta nenarodna vlast bila predsednički mandat STIPE MESIĆA pre samo petnaestak godina – pa čak i tradicionalne 'večite derbije' Hajduka i Dinama, recimo, uporno broje i računaju tek od 1991., veličanstveno prenebreujući činjenicu da su potpuno ista ta dva kluba pod potpuno istim imenima igrala gotovo pola veka pre hrvatske države.

A nakon što je u srpsko nasleđe zvanično upisana veličanstvena, devetnaest godina stara tradicija plivanja za Časni krst – neodržavana i zabranjena, shvatili ste, samo u vreme komunizma, od nultog do dvadeset prvog veka – nema baš nikakvog razloga da se na sledećoj sesiji Ministarstva kulture u Nacionalni registar nematerijalnog kulturnog nasleđa ne upiše, recimo, i živopisni drevni običaj vožnje električnim tramvajem, koji se i danas gaji u nekim delovima Beograda. Ili, štajaznam, Zvezde Granda na TV Pinku, navodno starije čak i od plivanja za Bogojavljenjski krst, prema nekim istoričarima prvi put organizovane pre punih dvadeset godina.

Ili – kad smo već kod Pinka i Bogojavljenja – lep običaj predsednika ALEKSANDRA VUČIĆA da se u zoru bogojavlja naciji gostujući na TV Pink kod JOVANE JEREMIĆ.

Bolje, razumeli ste, da crkne Srbija nego običaji. ■

INTRIGATOR

Mahnitanje
po sudnici

Marko Skejo nazvao je odvjetnicu SNV-a Linu Budak 'Jugoslavenkom', dok je njegov odvjetnik Davorin Karačić izbačen iz sudnice. Njihova tužba je odbačena

Sutkinja zbog njega pozvala policiju – Marko Skejo (Foto: Ivo Čagalj/PIXSELL)

ZAGREBAČKI Općinski kazneni sud oslobodio je urednika ALEKSANDRA MILOŠEVIĆA i novinarku TAMARU OPAČIĆ optužbe koju je protiv njih podignuo MARKO SKEJO, nekadašnji zapovjednik 9. bojne HOS-a Rafael Boban. Skejo ih je tužio tvrdeći da su ga u Biltenu Srpskog narodnog vijeća 'Historijski revizionizam, govor mržnje i nasilje prema Srbima u 2017.', objavljenom 2018. godine, oklevetali i uvrijedili pa mu time nanijeli štetu časti i ugledu. Skeji je zasmetalo i što je jedinica HOS-a, kojom je zapovijedao, nazvana zloglasnom. Sud mu nije dao za pravo pa će morati platiti troškove kaznenog postupka.

Na zadnjoj raspravi svjedočio je predsjednik Dalmatinskog komiteta za ljudska prava TONČI MAJIĆ. Rasprava je obilježena čestim prekidima i upozorenjima sutkinje DUBRAVKE ČOŠIĆ. Odvjetnik tužitelja DAVORIN KARAČIĆ, koji je na sud došao sa značkom s prvim bijelim poljem na hrvatskom grbu, izbačen je iz sudnice jer nije prestajao govoriti, iako mu je riječ bila oduzeta.

Slično se ponašao i Skejo koji je želio pokazati nekakvu kapu koju je nosio u torbi pa je ustao i vrijeđao prisutne. Odvjetnicu LINU BUDAK nazvao je 'Jugoslavenkom', a kad je ona na to upozorila sud, dodao je: 'A nego što si.' Zbog takvog ponašanja sutkinja je zvala pravosuđnu policiju.

Tonči Majić svjedočio je o deložacijama iz tzv. vojnih stanova u Splitu 90-ih godina u kojima su sudjelovali i pripadnici 9. Bojne HOS-a. Nepoznati ljudi, obučeni u maskirne ili crne uniforme, nasilno su ulazili u stanove, uz prijetnje oružjem izbacivali stanare, najčešće srpske nacionalnosti, uključujući žene i djecu, te zadržavali svu imovinu, tvrdeći da ona pripada Hrvatskoj vojsci. Točan broj takvih slučajeva nije poznat, ali je pretpostavka da nije ispod tisuću. Što se tiče HOS-ovaca, Majić je kazao da zna da su oni 'bili glavni u Poljičkoj ulici u Splitu'. Zbog svog aktivističkog angažmana Majić je bio prebijan.

U raspravi je potegnuto i pitanje HOS-a za koji je u Biltenu napisano da je bio zloglasan, što je pojašnjeno tvrdnjom da su pripadnici nosili crne uniforme, ustaške znakove i kao dan osnivanja uzeli 10. travnja, kada je formirana NDH, tako da nije bilo sumnje tko ih je inspirirao. VESNA ALABURIĆ, odvjetnica Tamare Opačić, naglasila je da je samo ime jedinice nazvane po jednom od zapovjednika ustaške crne legije RAFAELU BOBANU dovoljno da bude ozloglašena, s obzirom na zločine počinjene tokom Drugog svjetskog rata. Posebno je ukazala na činjenicu da je u svakoj demokratskoj državi opravdani javni interes ukazati na veličanje zločinačkih režima koje karakteriziraju rasizam i diskriminacija.

Odvjetnik optuženog tražio je da se na sudu pročitaju tekstovi VIKTORA IVANČIĆA i BORISA DEŽULovića iz Novosti koji su navodno 'dokaz očigledne mržnje prema RH i hrvatskom narodu', kao i da se iz Novosti

vidi da su 'usmjerene protiv RH i uglednih osoba u RH i pripadnika Katoličke crkve, a što je dokaz da se radi o mržnji i propagandi protiv RH'. Sud takav zahtjev nije uvažio.

Inače, zbog tekstova u Biltenu, u ovom bizarnom postupku, tužbe je najavilo desetero osoba: uz Skeju, tu su IVICA MARIJAČIĆ, MARKO JURIĆ, MARKO LJUBIĆ, PREDRAG MIŠIĆ – PEĐA, STEVO CULEJ, MARKO PERKOVIĆ THOMPSON i preminuli ZDRAVKO TOMAC, a podizanje su najavili bivši saborski zastupnik ANTO ĐAPIĆ i odvjetnik ZVONIMIR HODAK. Neke tužbe sud je u startu odbacio, neki su odustali, dok je dio pravomoćno okončan, sve u korist Srpskog narodnog vijeća. Osim Skeje, na sudu je još jedan postupak.

■ H. Šimičević

Slabašan
ugriz

PODUŽI niz godina hrvatska javnost – ili u ovom slučaju baš oni famozni porezni obveznici – pretežno je uvjeravana da živi u državi koja raretno nesmiljeno oporezuje rad, iznad svega drugog. To je prvenstveno služilo tezi da poduzetnici tj. poslodavci nemaju preostalog prostora za povećanje radničkih plaća, ne svojom krivnjom, osim što se tvrdilo i da je njima samima kapital već pretjerano oporezovan. Vodeći mediji na tržištu prenosili su tu laž uglavnom dosljedno bez propitivanja, iako je pravo stanje stvari odavno lako provjerljivo, pa se neprofitni dio medijske produkcije uzalud trudio da ju ospori više nego uvjerljivim komparacijama.

Što se tiče političara, bar onih na vlasti, s ovom još mladom godinom upravo bilježimo dosad najuvjerljiviju reakciju iz tog smjera, za što se pobrinuo ministar financija MARKO PRIMORAC. Prije nekoliko dana, u Zagrebu na 7. Poreznoj konferenciji, prezentirao je novoootvoreni portal porezne konkurentnosti koji omogućuje međunarodnu usporedbu poreznih sustava članica EU-a, ali i lokalnih razlika unutar Hrvatske, po više parametara. Portal je otvoren pod internetskom stranicom Porezne uprave, i prema ministrovim riječima treba poslužiti demantiranju česte tvrdnje da hrvatski sustav ima 'ogroman ili veliki ugriz' u ekonomiju.

Primorac je pojasnio da činjenice izgledaju posve suprotno, jer po oporezivanju rada spadamo među tri članice EU-a s najmanjim opterećenjem: 27 posto u RH, naspram Italije s 43 posto kao najvišom stopom. Uz 18 posto poreza na dobit, sedmi smo najblaži u tome, ali smo s 25 posto PDV-a drugi najoštriji pri oporezivanju potrošnje, nakon Mađarske. Ministar financija zatim je pribrano ipak otklonio mogućnost rasterećenja najširih slojeva od toga najtežeg poreza, kao i šansu za manje blagonaklon porezni odnos prema kapitalistima. Zauzvrat je ostavio prostor za 'modificiranje', i to 'u određenoj mjeri', poreza na kuće za odmor, te uvođenje novog poreza na nekretnine – eventualno dogodi- ne, svakako što dalje od skorih izbora.

■ Igor Lasić

KRATKO I JASNO
Briga za starije

Kako komentirate poskupljenje usluga u domovima za starije osobe?

Rasle su cijene u županijskim, gradskim i državnim domovima, negdje i drastično, što znači da postaju nedostupni za velik broj starijih ljudi, naročito zato što ne postoji socijalno progresivan sustav plaćanja. No u Zagrebu u 2,5 godine, unatoč krizama i inflaciji, nisu rasle cijene domova za starije, vrtiča ni komunalnih usluga. Odgovornim financijskim upravljanjem uštedjeli smo proračunski novac i usmjerili ga gdje je uistinu potreban – u javne i komunalne usluge. Pokrili smo troškove poslovanja domova za starije – čak 5,7 milijuna eura – kako ne bi došlo do rasta cijena. Međutim, to ne može biti trajno rješenje.

Kakvo je onda rješenje za izlaz iz situacije?

Trenutni sustav financiranja domova nije održiv i potrebna je reforma modela financiranja. Država koja bi jednim dijelom trebala pokrivati troškove županijskih domova za starije (decentraliziranih), u praksi često ne pokriva realne troškove pa županije krpaju nastale dugove ili podižu cijene. Rješenje je reforma financiranja kroz adekvatno mjerenje i pokrivanje troškova od države, kao i uvođenje socijalno pravednijeg modela plaćanja.

Reforma je dakle nužna?

Nužna je i za osiguravanje kvalitete usluge, jer domovi trebaju pokriti osnovne troškove te osigurati kvalitetne usluge i dobre uvjete rada. Primjerice, teško je, naročito u manjim sredinama, pronaći medicinsku sestru jer su plaće u zdravstvu za isti posao veće. Država se usklađivanjem plaća nije bavila. Općenito su plaće u sustavu socijalne skrbi nedostatne, i sada vidimo posljedice.

Kakvo je stanje u zagrebačkim domovima za starije?

U Zagrebu su prioriteta ulaganje u razvoj usluga u zajednici za starije osobe i u domove. U nekoliko domova pružamo usluge boravka za starije osobe, u gerontološkim centrima pružamo različite socijalne usluge, a planiramo i novi Centar za pružanje usluga u zajednici. Ove smo godine otvorili novi dom za starije u Markuševcu, izabrali idejni projekt za još jedan u Dubravi, a planiramo nove kapacitete na zapadu grada.

No liste čekanja su i dalje duge?

Liste čekanja treba reformirati po načelu stvarne potrebe i socijalne pravednosti. Najbolji način da se smanje liste je da se razvijaju usluge u zajednici za starije osobe, primjerice centri za usluge u zajednici, dnevni boravci za starije osobe, pomoć u kući itd., uz planiranje novih domova za starije.

■ Mirna Jasić Gašić

Genocid pa tobožnji

Ravnatelj Hrvatskog državnog arhiva Dinko Čutura nedavno je genocid nad Srbima u NDH nazvao tobožnjim. Ministarstvo kulture pravi se nenadležnim

U PROSINCU prošle godine, na službenoj internetskoj stranici Hrvatskog državnog arhiva (HDA) objavljeno je priopćenje koje je potpisao ravnatelj i povjesničar DINKO ČUTURA, bivši saborski zastupnik HDZ-a. U toj izjavi, Čutura je genocid nad Srbima u NDH nazvao 'tobožnjim', iz čega se može nametnuti više zaključaka. Jedan od njih je da je tvrdnja o genocidu neistinita.

Povod izjavi bila je posjeta srpske delegacije koju je Čutura ugostio u HDA krajem studenog 2023. godine. U delegaciji su bili JELENA MILIĆ, veleposlanica Republike Srbije, direktor Muzeja žrtava genocida DEJAN RISTIĆ i kustos BOJAN ARBUTINA. Nakon sastanka, na stranici Muzeja žrtava genocida objavljeno je da je dogovoreno 'uspostavljanje trajne institucionalne saradnje Muzeja i Državnog arhiva koja bi se odnosila na naučna istraživanja prvorazredno važnih tema u vezi sa Drugim svjetskim ratom, genocidom počinjenim nad Srbima, Jevrejima i Romima na cjelokupnom području NDH, kao i na realizaciju zajedničkih projekata.'

Čutura je, međutim, ubrzo demantirao Ristićeve tvrdnje, ističući da je tako 'direktor Muzeja žrtava genocida u potpunosti zloupotrijebio naše gostoprimstvo'. 'U svojoj objavi na mrežnim stranicama Muzeja izvijestio je da se razgovaralo o tobožnjem genocidu počinjenom nad Srbima na teritoriju NDH, iako o tome na sastanku nije bilo riječi. Termin genocid spominjao se samo u kontekstu razgovora o knjizi hrvatskog povjesničara STIPE LOZE, koja je između ostalih promocija predstavljena i u HDA, u

kojoj autor piše o genocidu nad Hrvatima koji je počinjen u Drugom svjetskom ratu. Gospodin Ristić je izrazio nezadovoljstvo takvom knjigom, ali o tome treba razgovarati s povjesničarima na znanstvenim skupovima, kao i sa samim autorom, a ne u Hrvatskom državnom arhivu. Razgovora o genocidu s bilo kojeg drugog aspekta nije bilo, niti bi ravnatelj HDA na takav razgovor pristao', poručio je Čutura u svojstvu šefa hrvatske državne institucije.

Prije tri tjedna Novosti su od Čuture tražile da pojasni opasku o 'tobožnjem genocidu', ali njegov odgovor nije stigao do zaključenja teksta. Profesor na Filozofskom fakultetu u Zagrebu HRVOJE KLASIĆ kaže kako sva istraživanja ukazuju na nedvojbeni cilj ustaškog pokreta za što manjim brojem ili nestankom Srba s teritorija NDH.

— Kao što je genocid počinjen nad Židovima i Romima, počinjen je i nad Srbima. Dok termin 'tobožnji' možemo koristiti ako se preuveličava ili drastično umanjuje broj ubijenih Srba, što rade hrvatski i srpski revizionisti, uz sam čin genocida ne možemo stavljati ni navodnike ni govoriti o tobožnjem genocidu — smatra Klasić.

Povjesničar iz Arhiva Srba u Hrvatskoj MILAN RADANOVIĆ također smatra da je NDH provela genocid i da je eliminacija Srba protjerivanjem, prisilnom asimilacijom i fizičkim uništenjem bio drugi ključni cilj ustaškog pokreta, nakon onog koji se ticao dolaska na vlast i uspostavljanja države po ustaškim načelima. Kaže da je taj cilj proveden tijekom cijelog razdoblja postojanja ustaške države, na čitavom teritoriju NDH. Osim osnivanja koncentracijskih logora kao ključnog dokaza genocidnih namjera, Radanović kaže da postoje naredbe vrha represivnog aparata NDH o masovnim likvidacijama na terenu ili

Nedvosmisleni revizionizam
— Dinko Čutura (Foto: Jurica
Galoić/PIXSELL)

interniranju stanovništva. Navodi da se neki od tih dokaza čuvaju upravo u HDA.

— Nedavno sam u HDA pronašao telegram EUGENA KVATERNIKA, glavne ličnosti ustaškog represivnog aparata, upućen VJEKOSLAVU LUBURIĆU, glavnom operativcu aparata, s naredbom za internaciju Srba iz Mlake, sela pokraj Jasenovca. U pitanju je bilo pasivno stanovništvo koje je nedugo prije toga kolektivno prihvatilo rimokatoličku vjeroispovijest. Internacija je dakle ostvarena po naredjenju iz vrha ustaške vlasti — kazao je Radanović i dodao da se u istom državnom arhivu čuvaju i dokumenti NDH 'koji potvrđuju da je internacija oko 3.000 Srba s područja Banije u Jasenovac u drugoj polovici svibnja 1942. bila posljedica odluke vrha vlasti NDH'. I ovdje je bila riječ o stanovništvu koje je prethodno prihvatilo rimokatoličku vjeroispovijest. Ističe da je odluka o hvatanju i interniranju podrazumijevala sve Srbe na Baniji. Podsjeća da je isti postupak primjenjivan i prilikom brojnih pokolja na terenu, širom NDH. Ubijani su svi zatečeni u naseljima.

— Najveći broj zločina u najmasovnijoj kampanji državnoga nasilja NDH koji se odvijao s kraja srpnja i u prvoj polovici kolovoza 1941. počinjen je u selima u kojima nije bilo organiziranog otpora — nad ženama, djecom i starcima. Kampanja je provedena na čitavoj teritoriji NDH između Kupe i Drine, odnosno između Save i Neretve. Takva sinkronizacija nije mogla biti slučajna, nego je posljedica odluke vrha vlasti — zaključio je Radanović.

Većina ovih informacija se, dakle, nalazi u Čuturinom Hrvatskom državnom arhivu, instituciji u kojoj je 2019. godine održana promocija knjige spomenutog Stjepana Loze, prema kojoj su zapravo Srbi provodili genocid nad Hrvatima, a ne obratno. 'Ova knjiga neoborivo dokazuje da su Srbi formirali ideologiju genocida nad Hrvatima, te da su ga u znatnoj mjeri tijekom Drugog svjetskog rata i proveli, a problem je u tome što su ga nastavili provoditi i nakon Drugog svjetskog rata, dok su istovremeno oklevetali Hrvate za zločine koje nikada nisu počinili i to u dimenzijama koje su, mogao bih reći, patološke', rekao je Lozo na predstavljanju knjige 'Ideologija i propaganda velikosrpskoga genocida nad Hrvatima — projekt 'Homogena Srbija' 1941.' u HDA.

Dinko Čutura poručio je tom prilikom da se radi o 'odličnoj knjizi', odnosno 'jednom izuzetnom historiografskom djelu, nečemu što je trebalo biti davno napisano', i da je zapravo riječ o 'oružju protiv laži prema hrvatskom narodu'. 'Zbog toga mu ja čestitam i preporučujem ovu knjigu', rekao je Čutura, koji je ujedno spomenuo 'taktiku provođenja velikosrpske ideologije i zapravo genocida nad hrvatskim narodom'.

Prema Statutu Hrvatskog državnog arhiva, prava i dužnosti osnivača (Republike Hrvatske) u kontekstu HDA obavlja Ministarstvo kulture u okviru ovlasti Vlade. Ministarstvo pod upravom NINE OBULJEN KORŽINEK odgovorilo je Novostima da njihove ovlasti 'ne uključuju izradu historiografskih analiza i donošenje povijesnih interpretacija'. 'Upućujemo Vas da se obratite izravno ravnatelju dr.sc. Dinku Čuturi koji kao znanstvenik — povjesničar — može nedvojbeno valjano obrazložiti svoju navodnu tvrdnju', poručili su iz ministarstva.

■ Hrvoje Šimičević

FRAGMENTI GRADA

Uputnice za Hitnu

PAR zamislivih fragmenata iz bliže nam budućnosti. Nedjelja je, 28. travanj 2024. Gospođa Marija I. iz Zagreba, gradska četvrt Trešnjevka — sjever, 77 godina, poskliznula se na nogostupu nedaleko od zgrade u kojoj stanuje. Pritom je nezgodno pala na lijevu ruku i osjeća snažnu bol u podlaktici. Pristojna građanka, naučena i kultivirana da poštuje i prati propise, već satima bezuspješno poziva dežurni telefonski broj u zdravstvenoj instituciji kako bi dobila uputnicu za hitnu medicinsku pomoć. Telefon zvoni u prazno, a gospođa Marija, bez obzira na velike bolove koje trpi, ne usuđuje se otići do bolnice bez uputnice.

Čitamo na portalima da je isti taj dan, na hitnom prijemu u bolnici u Slavanskom Brodu, muškarac L. V. (32) izazvao pravi kaos jer je prijetio, vrijeđao i psovao osoblje dotične institucije koje ga bez pripadajuće uputnice nije željelo, to jest nije smjelo, primiti na pregled. Iako je po svim vidljivim simptomima L. V. vjerojatno imao upalu slijepog crijeva.

Otprilike tako, i puno gore, mogli bi izgledati svakodnevni transkripti malih-velikih osobnih priča obistine li se najave iz Ministarstva zdravstva u uvođenju uputnica za hitni bolnički prijem. Svi znamo bar ponešto o velikim problemima zdravstvenog sustava u Hrvatskoj koji kontinuirano traju i gomilaju se već desetljećima te redovitih, kao po špranci identičnih, najava svakog novog ministra u tom resoru da će konačno provesti temeljitu i sveobuhvatnu reformu s ciljem poboljšanja stanja. I, naravno, redovito ništa od toga, sve je gore i gore. Jer taj se javni sektor, objektivno najvažniji, sistematično i planski uništava svih ovih decenija tzv. tranzicije. I sasvim očito, vođen tržišnom ideologijom kapitalizma, klizi u smjeru komercijalizacije i privatizacije.

Sve su prilike da će kvalitetnu i pravovremenu zdravstvenu skrb imati oni s dovoljno novca. A oni bez njega, logikom socijalno-klasne selekcije, doslovno će umirati. Sjećam se jednog stravičnog, već dvadesetak godina starog retoričkog pitanja tadašnjeg ministra zdravstva u susjednoj Sloveniji: zašto oni koji sebi mogu priuštiti bolji i skuplji auto, ne bi imali i bolju zdravstvenu uslugu od onih koji si takav auto ne mogu priuštiti? Spomenu ti model uputnica za hitnu, koji je nedavno pušten kao probni balon u ovdašnje medije i javnost, jedna je od dosad najgorih inicijativa u tom polju i bude li realizirana mogla bi izazvati društvenu katastrofu.

Da, zdravstveni radnici i radnice na hitnim bolničkim prijemima užasno su preopterećeni i rade u teškim uvjetima. No treba papagajski ponavljati ono dobro poznato. Veliki broj 'lažnih' pacijenata dolazi na hitne prijeme u bolnice ne zato što to žele iz hira — a ako takvih ima, onda su isti medicinski problem po sebi — već zato što u razumnom vremenskom roku ne mogu dobiti usluge specijalističkih zdravstvenih pregleda.

■ Hajrudin Hromadžić

Посебан третман

боја сремског фронта и ослобођења Вуковара 12. априла. Друге суботе у мају одржавамо сјећање на жртве усташког злочина на Дудику, а крајем године обиљежит ћемо 80 година првог покушаја пробоја сремског фронта – десанта на Дунаву. Обиљежит ћемо Дан побједе код споменика побједе на Батини, као и велику болманску битку у марту. Ту су бројне манифестације његовања културе сјећања, трибине и активности, заједно са сродним организацијама које баштине тековине НОВ-а унутар Жупаније, Хрватске и на простору некадашње заједничке државе. Југославије. Пратили смо заједничке манифестације антифашиста и СНВ-а – Јасеновац, Јадовно, Срб... те комеморирамо Неретву, Сутјеску, Козару и 4. јул.

Што за вас значи СНВ-ова награда за допринос антифашизму 'Др. Гојко Николић'?

Наравно да свако признање свакоме годи, па и мени, али сматрам да је то признање цијелој организацији којој сам на челу низ година – Заједници удруга антифашистичких бораца и антифашиста (ЗУАВ) Вуковарско-сремске жупаније те нашем раду на промицању вриједности антифашистичке борбе и укупно на промоцији вриједности антифашизма као цивилизацијске тековине. У добром сам друштву; свих ових година људи су добивали награде за низ активности; од промоције антифашизма до хуманитарних и социјалних категорија. Извјесно је да су можда и раније заслужили признања чији је број ограничен, јер је свако од њих понаособ дао велики допринос у развијању цивилног друштва у Хрватској.

Какав је положај антифашиста у вашој жупанији? Какви су односи с властима и другим организацијама?

С Градом Вуковаром имамо какву-такву сарадњу која није на завидном нивоу, али некако успијевамо направити нешто на том пољу. Нисмо задовољни и настојимо то побољшати, али није све на нама јер и друга страна мора дати допринос – што у овом моменту не чини. Са Жупанијом је остварена боља сарадња. Ту нема толико одбојности у контактима. С институцијама које баштине тековине и вриједности антифашизма, као што су Заједничко веће општина, мањинска већа од жупаније до општина и градова, имамо изузетно добру сарадњу. То је и сукус свих догађања које смо имали; пратимо једни друге на манифестацијама и стојимо иза свих пројеката, па заједнички постижемо резултате.

Какве ће бити активности у овој години?

На скорој скупштини ЗУАВ-е као координације удруга у Борову, Вуковару и Трпињи, говорит ћемо о програму за 2024. Настављамо с традиционалним манифестацијама обиљежавања про-

Што као један од потпредседника можете рећи за положај САБА РХ?

САБА РХ низ година уназад има великих проблема јер никако да дође у позицију да се третира као уставна категорија и једна од битних вриједности ове државе те да стекне подршку Владе и свих надлежних министарстава. Покушавамо да допремо до тих структура. Међутим тешко то иде јер дневнополитичка прича далеко надјачава наше активности. Тако смо спуштени на маргину подршке и догађања, али нећемо одустати и борит ћемо се даље да изборимо свој статус у тој држави.

Како стоји ствар с младима?

Морам бити искрен; немамо велики број активних младих људи у чланству али имамо га у програмима. Немамо никаквих проблема да се млади људи укључе за што сам им захвалан јер кроз наше програме настоје докучити тај дио вриједности антифашистичке борбе у његовању културе сјећања, иако их настојимо укључити у супротстављање регресивним догађањима у Вуковару.

Како коментирате то што су навијачи Динама пребили дјецу и протест родитеља након тога

Није ми драго што се тај случај догодио у Вуковару гдје живим али ми смо у свакој прилици наглашавали и да је стање у граду такво да може да ескалира. То ријетко допире у јавност јер се наше манифестације медијски не прате као друге, а драго ми је да су грађани реагивали на прави начин. Пребијање дјеце је један од главних показатеља да се у Вуковару стање приказује као добро иако није, али то није проблем само локалне заједнице у граду него и државе која се лицемјерно понаша. Без обзира на све, треба се строго третирати профашистичке активности јер то нама везе ни с каквим навијачким групама. То треба јасно да се каже и да следе санкције сваком тко то ради; не може се толерисати никакво усташко оргијање под плаштом ногометног навијања јер је срамотно за град, државу и све нас као грађане.

■ Ненад Јовановић

МАЊИНСКИ ЗАСТУПНИК

Како збринути заштићене најмопримце?

САБОРСКИ заступници расправљали су о Приједлогу Закона о начину извршења пресуда Еуропског суда за људска права у скупини предмета 'Статилео против Хрватске' и одлуке Уставног суда Републике Хрватске, а који се односи на рјешавање проблематике заштићених најмопримаца који бораве у приватном власништву.

Приједлогом Закона, власници станова имаће право на поврат имовине и исплату тржишне најамнине, а најмопримци по повољним увјетима стјецате право власништва. Како је појашњено у уводу, законским рјешењем предвиђено је увођење три фазе извршења одлука: оснивање регистра, доношење програма

је усташка власт легализирала пљачку и грабеж углавном жидовске имовине, највише на подручју Загреба у којем је живјела половина хрватских Жидова. Исто је било и с имовином Срба у ндх – подсетио је Милошевић. Он је рекао да се тражи законодавни модел којим би била исправљена штета власницима станова, али и омогућено право на дом заштићеним најмопримцима. Милошевић је исказао сумњу у капацитете државе да оперативно обави захтјевну процедуру.

Навео је примјер с почетка 1990-их када је велики број грађана српске националности неправедно изгубио станарско право. Након рата осмишљен је институт стамбеног збрињавања бивших носитеља станарског права.

— Донесен је план да се до 2011. збрину сви бивши носитељи станарског права српске националности који су поднијели захтјев за стамбено збрињавање, односно најкасније до уласка Хрватске у ЕУ. Али ни у 2024. тај процес оперативно није

Држава је проузрочила проблем – зграда ХЗМО-а у Беломе Манастиру

мјера и оперативна provedба програмских мјера.

— Све неправде које се овим законом настоје исправити, проузрочила је држава својим законским рјешењима у одређеном тренутку. Овај гордијски чвор је требало пресећи прије 30 година, прије доношења Закона о најму станова из 1996. – сматра СДСС-ов саборски заступник Борис Милошевић. Проблем је настао након Другог свјетског рата, национализацијом приватне имовине. Денационализацијом имовина је враћена власницима, а заштићени станари који су се затекли у становима који су враћени, имали су станарско право као и велика већина грађана. Док су неки своје стамбено питање ријешили повољним откупом у државним становима, грађани у некретнинама у приватном власништву нису могли откупити станове по повлаштеним цијенама иако су имали једнаки статус носитеља станарског права те иако су годинама уплаћивали у стамбене фондове.

— Тако су се нашли у проблему који до данас није адекватно ријешен, осим што их је држава прогласила заштићеним најмопримцима. Важно је нагласити да они у те станове нису ушли на силу већ су те станове добили као и сви носитељи станарског права. Иако овим приједлогом Закона покушавамо ријешити неправду насталу након Другог свјетског рата, потребно је споменути и неправду која се догодила за вријеме Другог свјетског рата. То је остало без рјешења и без спомена. Говорим о времену када

завршен. А сад имамо обавезу да рјешавамо и ову категорију заштићених најмопримаца. Зато сам скептичан у наше капацитете рјешавања овог проблема, унаточ добрим намјерама предлагатеља Закона – рекао је Милошевић и нагласио да расположивих станова има. Према подацима Државног завода за статистику, у Хрватској је 600.000 празних станова.

Заступник је навео да се води велики број судских поступака око предаје власништва и уласка у посјед, а то узрокује велике трошкове свим странама, али и самој држави. Ако Закон буде изгласан, ти поступци ће постати беспредметни и бесмислени, па Милошевић сматра да би изријеком требало уградити одредбу да се такви поступци обустављају или суспендирају до коначног рјешења конкретног предмета. Осим тога, у Закону је препознато да постоје и заштићени најмопримци који живе у некретнинама у власништву правних особа. Казао је да група грађана у Белом Манастиру живи у некретнини која је у власништву ХЗМО-а.

— Ти људи би требали добити прилику да повољно откупе стан јер би се такви станови требали третирати као станови у власништву РХ. Кад доносимо законско рјешење морамо водити рачуна о једнакости те двије групе, о размјерности и чињеници да су те двије групе жртве државе. Сама држава је створила овакве односе. Зато сматрам да би држава требала поднијети највећи терет овог проблема – закључио је Милошевић.

■ Ања Кожул

Славни дани Нама

Готово 30 година био сам складиштар у загребачкој Нами и не могу вјеровати да се тај симбол Загреба гаси. Нема чега код нас у робној кући није било, каже умировљеник Перо Вучковић из Драготине на Банији

ИАКО је недавна вијест о затварању последњих загребачких пословница неког чувене робне куће – социјалистичког Народнег магазина или, краће, Нама – на опустошеној Банији прошла без већег одјека, седамдесетогодишњег Перу Вучковића, умировљеника из Класнића, неугодно је изненадила и прилично растужила.

— Готово тридесет година био сам складиштар у иличкој Нами и на просто не могу вјеровати да се та знаменита трговина, један од симбола Загреба, гаси. Сјећам се првог радног дана као да је данас: кад сам ушао у големи раскошни простор с кристалним лустерима, великим полицама, мраморним плочицама, покретним стубиштем и скупим тепесима, чинило ми се да сам залутао у какав дворца. Застао ми је дах од те љепоте, ваљда и зато што сам на своје радно мјесто дошао са своје класничке дједовине, из традиционалне дрвењаре старе више од двјесто година. Тек ћу пуно касније схватити да је рађање и одрастање под поцрњелим дрвеним гредама и на шкрипавом поду било пуно вредније, топлије и љепше од икоје робне куће. Но тада сам доиста остао затрављен блештавилом за које нисам ни знао да постоји – тумачи наш суговорник.

Запослени се складиштар убрзо преселио у Загреб, али би сваки слободни тренутак користио за посјет завичају и породици којој би нашироко причао о

свом загребачком 'чуду', трговини какву је тада мало тко од становника брдовитог банијског краја имао прилику видјети, а камоли свакодневно радити у њој. Тако су врло брзо сви у околици дознали гдје њихов Перо ради те колику плаћу из мјесеца у мјесец, добива – и били поносни да имају свог човјека на тако важном и тако лијепом мјесту.

— Био сам складиштар и нема артикла који нисам познавао, иако посао није био тежак. Није се у Нами роба на катове теглила стубиштем. Велики теретни лифтови стално су били у покрету, а нема чега није било: могло се у нашој робној кући купити бицикл и шиваће игле, фрижидер и одијело, козметику и слаткише... а све је било уредно посложено и лијепо изложено. Данашњи трговачки центри више наликују на моје складиште. Све је набацано уз уске пролазе, па дословце запињеш за робу коју ти агресивно нуткају. У Нами су пролази за купце били пространи, угодни и добро освијетљени, а артикли дискретно постављени као на каквој умјетничкој изложби; шефови су нам често говорили да се више по ништа не мора ићи у Беч, да Загрепчани све што им треба могу наћи ту код нас, у Илици – каже Перо Вучковић.

Кад се с почетком 1990-их друштвена атмосфера заоштрила, а потом зачуло звецкање ратног оружја, Перо није желео напустити своју Наму, па је с Баније у Загреб повукао цијелу обитељ. Проблема по тзв. националној линији није имао, био је вриједан радник и уважаван колега који је у радној средини стекао пуно добрих пријатеља с којима се и данас радо састаје. Кад су ратне турбуленције јењале, породица се опет преселила у Класнић, све док 2011. године дрвена породична љепотица, ремек-дјело старих мајстора традиционалне народне градње, није поустала под теретом великог снијега. Зато је био присиљен продати цијело имање, па од добивеног новца купити кућицу с мало окућнице у недалекој Драготини, гдје и сада живи. Супруга МАРИЦА и син НИКОЛА одлучили су живјети у Загребу, а

Чувена робна кућа ускоро затвара своја врата (Фото: Патрик Мацек/PIXSELL)

кад Перу упитате зашто самује на Банији далеко од породице, лијечника, дућана и свих других чуда цивилизације, дат ће вам сљедећи одговор.

— Ех, није то баш тако једноставно како се на прву чини: у овим сам брдима рођен

Нама је била испред данашњих трговачких центара – Перо Вучковић

и међу њима се још најбоље осјећам, па нема те силе која ће ме одавде истјерати! Жени и сину је можда боље у Загребу, али ја бих тамо само туговао и копнио. Било ми је лијепо док сам радио у својој Нами, али сам и тада скоро сваке ноћи сањао чудесна банијска јутра, дуге зимске ноћи и црно небо пуно удаљених звијезда какво се у Загребу никада не може видјети. Коначно, нема вам бољег лустера од петролејке, пријатељу мој – тумачи нам суговорник своју везаност уз завичај. Очито, само му је на Банији срце на мјесту, па за сада не види разлога поновном пресељењу у метрополу, поготову што своје редовито обилази, баш као што их и дочекује у Драготини.

— Нека они ондје уживају, ја ћу их ту увијек лијепо дочекивати зими и љети, а поготову ујесен, кад банијске шљиве дозоре за ракију – закључује своју причу Перо Вучковић. ■

Од поноса до срамоте

Загребачка робна кућа на почетку Илице отворена је прије више од 130 година као подружница чувеног аустријског Кастнера и Елера, који је у другој половини 19. стољења сматран врхунским изданком модерне еуропске трговачке праксе. Након Другог свјетског рата и национализације приватне имовине у друштвено власништво, иличка робна кућа преименована је у Народни магазин, који ће сви десетљећима препознавати под скраћеницом Нама. Колико је становницима и посјетитељима Загреба значила Нама у Илици, говори и то што су се т1950-их прве тв-емисије нетом успостављеног загребачког ртв-а пратиле путем телевизора у њезиним уличним изложима јер мало је тко посједовао свој властити уређај. Исто тако, Нама је још 1967., као прва малопродајна трговачка кућа у федеративној југославенској заједници, покренула тзв. каталожку продају. Штотише, у Нами се могло набавити француске шампањце и руски кавијар.

С почетком 1980-их, декаде у којој ће главни град Хрватске доживјети нагли преображај потакнут међународним спортским натјецањем, Универзијадом, Нама је диљем некадашње социјалистичке републике имала чак 21 пословницу. Унаточ свим пословним квалитетима и предностима 'бренда', Нама неће с успјехом преживјети приватизацију: дуље од двадесет година у стечају, твртку су изнад воде одржавали тек њезини вриједни радници и запосленици, макар пословали на тзв. позитивној нули с нередовитим приходима и не баш високим примањима; тако је лањске године цијела твртка у свим пословницама окренула свега 13 милијуна еура промета, уз једва осам тисућа чисте добити. Какогод, најављено коначно затварање Нама у Илици и на Кватерниковом тргу означава крај једне епохе.

GORAN HUTINEC Ustaški teror bio je uzrok ustaničke reakcije, a ne obrnuto

Na području Velike župe Zagorje sve do proljeća 1942. nije bilo nikakvih oružanih akcija protiv ustaške vlasti, a ipak su i na tom području Srbi, Židovi, Romi i antifašisti progonjeni, deportirani i ubijani jednako kao i u krajevima s jakom i ranom ustaničkom jezgrom

STUDIJU 'Ustaški teror u Velikoj župi Zagorje' GORANA HUTINECA s Katedre za hrvatsku povijest zagrebačkog Filozofskog fakulteta ovih dana objavljuje Profil. Knjiga je rezultat dugogodišnjeg istraživanja koje je u početku bilo omeđeno okvirnom temom progona Židova u Varaždinu i okolici, odnosno pitanjem odnosa NDH i Mađarske i njihovog sukoba oko posjedovanja Međimurja, ali je bogata arhivska građa autoru proširila fokus na 'dublju analizu naravi ustaškog postupanja prema pripadnicima grupa označenih nepoćudnima ili nepoželjnima u NDH'.

Velika župa Zagorje bila je jedna od 22 velike župe na prostoru NDH, a u ovoj se knjizi bavite lokalnom faktografijom ustaške vlasti i njezina terora. Koji ste problem htjeli istaknuti istraživanjem?

Osnovna prednost istraživanja ustaškog nasilja u Velikoj župi Zagorje u odnosu na neke druge prostore je gotovo laboratorijska 'čistoća' uzorka, u etnički vrlo homogenom kraju, u kojem je prije rata dominantna politička organizacija bila Seljačko-demokratska koalicija, s vrlo utjecajnim Hrvatima kao članovima njene samostalske komponente. Na tom području je oružani otpor ustaškom režimu zabilježen prilično kasno, tek nakon pune godine dana – ne toliko zbog manjka nezadovoljnika, koliko zbog njihova odlaska u razne partizanske skupine na udaljenijim, ali za gerilsku borbu prikladnijim prostorima poput Slavonije. Izostanak oružanog ustanka protiv ustaške vlasti u prvoj godini postojanja NDH iz jednadžbe uklanja vrlo važnu nepoznanicu na koju se historijski revizionisti još od Drugog svjetskog rata pa sve do danas redovito pozivaju: intenzitet oružanog otpora režimu kao navodni uzrok ustaškog masovnog nasilja prema civilnom

stanovništvu, koje je tobože započelo pobunu protiv države i posljedično bilo izloženo represiji državnog aparata. Na području Velike župe Zagorje sve do proljeća 1942. nije bilo nikakvih oružanih akcija protiv ustaške vlasti, a ipak su i na tom području Srbi, Židovi, Romi i antifašisti progonjeni, deportirani i ubijani jednako kao i u krajevima s jakom i ranom ustaničkom jezgrom. To pokazuje da je ustaško nasilje i teror nad civilnim stanovništvom bio uzrok ustaničke reakcije, a ne obrnuto.

Kazete da ste 'osobno skloniji funkcionalističkim tumačenjima uzroka i tijeka masovnog nasilja nad europskim Židovima (shvaćanju Holokausta kao posljedice strukturnih zadatosti njemačkog i europskih društava prve polovine 20. stoljeća)', ali vam rezultati studije slučaja vZZ-a daju zaključak 'sukladan intencionalističkoj teoriji'. Odnosno, želite naglasiti da ustaški teror u Zagorju nije bio posljedica slučajnosti i stihije, nego strateškog plana?

Još uvijek sam u svojem promišljanju Holokausta i nacističkog masovnog nasilja na razini čitave Europe skloniji prihvatiti funkcionalističku tezu o postupnom, meandrirajućem i s vremenom sve radikalnijem postupanju nacista, kojima je za tranziciju od intelektualnog antisemitizma ili anticiganizma do praktične provedbe genocida nad Židovima ili Romima trebao čitav niz godina, iako su još od 1933. imali na raspolaganju čitav njemački državni aparat. Pritom su vrlo često nastupali bez sveobuhvatnog plana, prepuštajući velik dio inicijative niže rangiranim državnim ili stranačkim birokratima, koji su nerijetko ulazili u oštre sukobe zbog nametanja vlastitih rješenja, boreći se međusobno oko utjecaja i ograni-

čenih resursa. Slična borba oko političkog utjecaja i resursa vidljiva je i u NDH, no s ključnom razlikom u brzini i učinkovitosti primjene nasilja. Dok su Nijemci dosegli organizacijski vrhunac svog ubilačkog pohoda tek 1941. u okupiranim dijelovima Sovjetskog Saveza, više od osam godina poslije preuzimanja vlasti, u NDH je skok od diskriminacije do genocida izvršen u samo nekoliko tjedana. Progon civila u NDH nije bio stihijski ni nasumičan, već je provoden u skladu s teritorijalnim i demografskim ciljevima režima koji su imali vrlo jasnu unutarnju logiku usmjeravanu ustaškom težnjom za stvaranjem rasno i etnički 'čiste' države. Funkcionalističko poimanje Holokausta ne može objasniti takvu brzinu i učinkovitost masovnog nasilja, pa sam stoga u pogledu NDH skloniji intencionalističkom tumačenju, koje te procese vidi kao posljedicu namjere, a ne samo strukturnih zadatosti tadašnjeg društva.

Arhivski tragovi pljačke

Divergencija unutar ustaškog režima bila je činjenica u jasnoj provedbi na terenu Velike župe Zagorje, o tome nema dvojbe. Zašto je to važno za vašu analizu? Kažete da je 'određena autonomija postojala na lokalnoj razini u pitanjima arizacije i redistribucije opljačkane imovine, ali uz poštovanje osnovnih pravila nametnutih s vrha ustaške vlasti'. Tko je provodio tu 'redistribuciju' opljačkane imovine? I do koje je mjere moguće slijediti arhivske tragove te opljačkane imovine i nakon 1945.?

Arhivski tragovi redistribucije imovine otete 'nepoželjnim' i 'nepoćudnim' osoba-

ma sumnjive političke prošlosti, etničkog identiteta ili pripisanih rasnih osobina su do danas najbolje i najsustavnije očuvani pisani ostatak ustaškog masovnog nasilja. Za pljačku i preraspodjelu opljačkane imovine bio je potreban veliki birokratski napor. Dok su se za ranije vlasnike te imovine nakon njihove deportacije zanimali samo njihovi prijatelji ili preostali članovi obitelji, koji su raspolagali s vrlo nepreciznim informacijama o svojim najmilijima, državni se aparat vrlo pedantno bavio oduzetom imovinom jer je njena nova namjena između ostalog bila nagrađivanje poslušnih i pridobivanje neodlučnih. Stoga su u Zagrebu održavani sastanci vodećih ustaških organizatora s nižim činovnicima zaduženim za redistribuciju opljačkane, regrutirane iz činovništva sve do najniže, općinske razine. Osim dokumentacije nastale njihovim radom, važne pisane tragove ostavile su istrage koje je provodio ustaški veliki župan STJEPAN UROIĆ. Iako je i sam dio ustaškog establišmenta, on je, nezadovoljan razmjerama ustaškog pljačkanja, već od 1941. pokušavao slijediti trag novca u uzaludnom pokušaju reformiranja ustaškog pokreta. Stoga je na području Velike župe Zagorje moguće pratiti ne samo pljačku koju je provodio državni aparat, nego i stihijsku pljačku koju su provodili pojedini utjecajni ustaše, a koja u nekim drugim područjima NDH nije ostala jednako detaljno zabilježena. Povrh toga, sačuvana je i vrlo bogata dokumentacija nastala u pokušajima poslijeratne socijalističke vlasti da uđe u trag izvornim vlasnicima opljačkane imovine. Iako u hrvatskoj historiografiji ima posve promašenih tumačenja kako 'arizacija' imovine nije dio Holokausta, svjetski historiografski trendovi nalažu da se ta vriedna građa o posljedicama progona civila također znanstveno obradi i valorizira, tim više što je preko te građe moguće dobiti uvid

u unutarnje funkcioniranje ustaškog režima i detektirati motive pojedinih njegovih ekspanzija za sudjelovanje u masovnom nasilju.

U trenutku kad je uznapredovala antisemitska i antisrpska kampanja u glavnim ustaškim listovima, varaždinsko Hrvatsko jedinstvo objavljuje napade na Židove, Srbe i Rome u nepotpisanom članku 'Tri socijalno-politička problema', kao najvećim problemima NDH. Kakva je statistika stradavanja Židova, Srba, političkih protivnika i Roma na tom području, je li teren vžz-a po nečemu drugačiji od ostatka Hrvatske? I kakva je bilanca sastava stanovništva nakon 1945., ugrubo gledano? Unatoč većinski hrvatskoj populaciji, gubici civilnog stanovništva u toku rata na području Velike župe Zagorje bili su koncentrirani u manjinskim zajednicama. Iako je na području Velike župe Zagorje pod ustaškom vlašću (tj. izuzev Međimurja, koje je bilo pod mađarskom okupacijom) prije rata Židova bilo manje od dva posto od ukupne populacije, među otprilike 2.500 žrtava s tog prostora čiji su osobni podaci prikupljeni neposredno poslije rata preko 15 posto je Židova. Varaždinska i ludbreška židovska zajednica praktično su uništene i, za razliku od susjedne čakovečke, danas više ne postoje. Sličnu katastrofu doživjela je i romska zajednica, jer su gotovo sve obitelji koje su tu živjele prije rata raseljene i ubijene. No, za razliku od Židova, romska je populacija doseljavanjem iz Međimurja ili drugih krajeva Jugoslavije u desetljećima poslije rata ipak obnovljena. Srpska je zajednica na tom prostoru imala nešto drukčiju sudbinu, s obzirom na to da je dominantni oblik njihovog progona bilo sustavno iseljavanje u okupiranu Srbiju. Zbog toga je izuzev nekoliko stotina ubijenih u

logorima ili u izravnom ustaškom nasilju velika većina deportiranih Srba poslije rata ipak vraćena u svoje domove. No, kako su u većini to bile ruralne zajednice, demografski slom sela koji je mjestimično započeo još u poraću, a nastavlja se sve do danas, sveo je srpsko stanovništvo na tom prostoru na mali djelić izvorne populacije.

Uloga ustaških intelektualaca

Osim mnogih elaboriranih sudbina stradalih na području Velike župe Zagorje koje navodite u svojoj studiji, retorički važno mjesto u knjizi imaju profili ustaških zločinaca Mile Budaka, Blaža i Mladena Lorkovića. Primjerice, koncept 'narodne zajednice' sukladno njemačkom pojmu *Volksgemeinschafta*, koristili su istaknuti ustaški predstavnici, uključujući Pavelića, a u knjizi kažete da bi kandidat za autorstvo te konstrukcije lako mogao biti Mladen Lorković? Što je danas važno podcrtati u biografijama tih povijesnih figura?

MLADEN LORKOVIĆ je zbog svoje kasnije sudbine – činjenice da je sudjelovao u pokušaju distanciranja od Njemačke 1944., a da su u posljednjim danima NDH ubili ustaše – od devedesetih istican kao arhetip ustaškog intelektualca različitog od ustaških nasilnika i koljača poput LUBURIĆA ili drugih 'rasova'. Po istom modelu i danas se u javnost 'guraju' primjeri drugih intelektualaca, navodno neokaljanih grozotama koje su neki drugi ustaše činili. Pritom se, dijelom i zbog posvemašnje provincijalizacije hrvatske historiografije, koja nažalost ne drži korak s vrhunskim svjetskim istraživačima Holokausta i fašizma, posve zanemaruje

činjenica da su intelektualci poput Lorkovića zapravo bili najradikalniji predstavnici fašističke ideologije u Hrvatskoj, koji su inspiraciju nerijetko crpili izravno iz nacizma. Pojam *Volksgemeinschafta*, odnosno 'narodne zajednice' izravno je preuzet iz Njemačke i dobar je primjer radikalnosti Lorkovićeve misli. Naime, ta zajednica podrazumijeva ne samo etničku nego i rasnu 'čistoću' i ona nije nikakav neutralni pojam, već očiti dokaz radikalizacije ustaškog pokreta koji se odvijao kroz tridesete, kada su ljudi poput Lorkovića studirali i boravili u Njemačkoj, crpeći inspiraciju za svoje političke poduhvate iz tadašnjih nacističkih praksi. BLAŽ LORKOVIĆ, danas uglavnom nepoznat široj javnosti, još je jedan primjer ustaškog radikalizma. On je kao povjerenik Glavnog ustaškog stana 1941. godine imao ključnu ulogu u diseminaciji ustaških planova i projekata s državne razine na lokalnu. Ne samo da se sastajao s raznim delegacijama upućenim iz provincije u Zagreb, nego je osobno intervenirao i štitio ustaške nasilnike u slučajevima kada su nailazili na otpor dijela državnog aparata, kako se to dogodilo u Velikoj župi Zagorje. MILE BUDAK, za razliku od braće Lorković, nije djelovao iza kulisa, nego je otvoreno i javno iznosio zločinačke planove režima, osobito one usmjerene protiv Srba. Njegove su maligne izjave, osobito poklič 'Srbe na vrbe!', izrečen upravo u Varaždinu u svibnju 1941., i danas društveni problem zbog nemalog broja pojedinaca koji se još uvijek inspiriraju tim otrovnim riječima.

Ustaški režim je na području Zagorja posebno bio revan u ocrnjivanju HSS-a. Prikazivao ga je kao 'stranku seljačke retorike, ali bez stvarnog interesa za potrebe seljaka i hrvatske nacije u cjelini'. Ista-

knuti članovi HSS-a pogrdno su nazivani 'sporazumašima', a Vladko Maček 'igračkom u židovsko-masonske rukama'. Kako objašnjavate haesesevsku 'konzervativnu naivu' spram endehaške vlasti?

HSS se kao politički pokret, koji je tridesetih nadrastao izvorne radićevske stranačke okvire, nakon uspostave NDH zapravo raspao. Pored dijela stranačkih dužnosnika, osobito onih koji su prije rata bili u formacijama Seljačke zaštite i koji su ubrzo pristupili ustaškom pokretu, većina je članstva i simpatizera ostavši bez veze s MAČEKOM i drugim stranačkim prvacima bila bezglavljena i nesposobna za bilo kakav otpor režimu. Ne treba smetnuti s uma ni činjenicu da su u nekim krajevima ustaše vrlo strogo, čak i nasiljem kontrolirali bivše pripadnike Seljačke stranke (primjerice, u Gospiću, gdje je nekolicina vođa HSS-a na nekoliko dana bila zatočena u Jadovnom kako bi ih se zastrašilo i prisililo na šutnju, ako već nisu bili za suradnju s ustašama). Jedno od područja gdje se ipak i među pristašama HSS-a pojavila iskra otpora bila je Podravina, dijelom obuhvaćena Velikom župom Zagorje. Tu je presudnu ulogu imalo uhićenje i ubojstvo lokalnog stranačkog prvaka MIHOVILA PAVLEKA-MIŠKINE u jasenovačkom logorskom sustavu. No, unatoč takvim primjerima, mnogo je dalekosežniji i pogubniji bio utjecaj Mačekove izjave dane u prvim satima postojanja NDH kojom je tražio od svojih pristaša lojalnost novoj ustaškoj vlasti. Iako je ta izjava dana pod prisilom, a Maček i sam bio zatočen prvo u Jasenovcu, a kasnije u kućnom pritvoru u Kupincu i Zagrebu, njegova izjava u korist ustaške vlasti dana 10. travnja 1941. omogućila je ustašama brzo i nesmetano preuzimanje vlasti, a posljedično i brzu primjenu masovnog nasilja u čiji je žrvanj poslije pao i sam Maček. ■

ИНФОРМАТОР

Беара је био мој спортски идол – Ратко Рудић (Фото: Јовица Дробњак)

Синоним ватерпола, симбол успјеха

Настојао сам да играчи буду не само спортске, него и људске величине, казао је Ратко Рудић, примајући награду Владимира Беара

Ово је признање које излази из спортских оквира. Настојао сам развијати друштвене вриједности унутар екипа с којима сам радио. Настојао сам да играчи буду примјер за младе. Да буду не само спортске, него и људске величине – казао је легендарни ватерполски тренер Ратко Рудић примајући 19. јануара награду за допринос развоју спортске културе и друштвене толеранције која носи име великог ногометаша Владимира Беара. Награду му је на свечаности у Загребу уручио државни тајник за спорт у Министарству туризма и спорта Јосип Павић, иначе бивши ватерполист.

Награда Спортско рекреативног друштва Срба у Хрватској додијељена је други пут, а овогодишњи лауреат најтрофејнији је свјетски ватерполски тренер и изборник Рудић. Први добитник награде био је ногометни тренер Мирослав Ћиро Блажевић, који је на лањској додјели констативирао да се радило о најдрагој награди коју је примио у животу. И Рудић је истакнуо да му је ова награда посебно драга. — Живио сам у Сплиту у дјетињству, гледао Хајдук и Беару. У ногомету, као и у другим спортовима, иначе нитко не жели бити вратар. Али због Беаре, сви су хтјели бити вратари. Поносан сам на ово признање и драго ми је што носи име баш по њему. Ако је итко то заслужио, онда је управо он. Био је и мој спортски идол. И даље ћу промовирати ове вриједности – поручио је пред пуном двораном Новинарског дома.

Рудић се родио у Београду 1948. године, а у раном се дјетињству пуно селио, живио у Сплиту и Задру. Беара је почео играти у Хајдуку 1947. године, и остао у њему до 1955. године, када је отишао у Црвену звезду. Испреплетало се тако неколико година Рудићевог дјетињства и Беариних бравура на голу на Староме плацу. Председник Спортско рекреативног друштва Срба у Хрватској Милан Мартиновић је подсјетио зашто је ова награда покренута. Истакнуо да је 'Беара повезао народе и људе на овим просторима' и осврнуо се на бројне успјехе овогодишњег лауреата.

Рудић је једини изборник у свјетској повијести екипног спорта који је освајао медаље водећи пет различитих националних репрезентација. Једини је ватерполски тренер који је четири пута заредом освојио медаљу на Олимпијским играма, а прије тренерске имао је и сјајну играчку каријеру. Двадесет година био је играч, уписао скоро тристо наступа за ватерполо репрезентацију Југославије, освојио седамнаест клупских наслова и девет репрезентативних медаља. Тренерска му је каријера трајала 39 година и у њој је био још успјешнији.

Да је Рудић синоним за ватерполо, казао је на додјели награде и саборски заступник СДСС-а Борис Милошевић, који је подцртао важност друштвено ангажираних спортских дјеловања.

— У друштву су итекако присутне расна и етничка дискриминација према мањинама, према мигрантима. Дискриминација се дешава и на спортским теренима, скоро па смо огулгали на то. Ова награда је добар примјер другачије праксе, а чува и сјећање на великог Беару – рекао је Милошевић.

Уз захвалу Рудићу, програмска директорка Спортско рекреативног друштва Срба у Хрватској Татјана Драгичевић подсјетила је на медијску кампању 'Говор толеранције', у којој награда Владимир Беара има своје исходиште. Циљ кампање је борба против говора мржње, дискриминације и насиља према различитим мањинским скупинама, као и освјештавање младих кроз промицање позитивних друштвених вриједности, као што су равноправност и мултикултуралност. У томе важну улогу има спорт и они који се њиме баве.

Драгичевић је најавила и Еуропаду, европско ногометно првенство националних мањина, која ће бити одржано ове године од 28. јуна до 7. јула у Данској и Њемачкој. Бит ће то пето издање овог натјецања, а овогодишњи мото гласи 'између мора', с обзиром на то да се првенство одржава између Сјеверног и Балтичког мора. На првенству ће се натјецати и дружити више од тисућу судионика и судионица, окупљених у 27 мушких и девет женских екипа. Међу њима ће још једном бити пријатељске мањинске момчади Срба у Хрватској и Хрвата из Србије.

■ Ивана Перић

Поносни на загребачки Корпус

Сваки пети Загребчанин је отишао у партизане, а у ноб-у их је погинуло 23.000, рекао је Фрањо Хабулин на обиљежавању 80. годишњице Десетог корпуса

У друштвеном дому у Расињи 20. јануара обиљежена је 80. годишњица оснивања Десетог загребачког корпуса. Скуп су организирали Савез антифашистичких бораца и антифашиста РХ (САВА РХ), Заједница удруга антифашистичких бораца и антифашиста (ЗУАБА) Копривничко-крижевачке жупаније и Опћина Расиња. — Загреб може бити поносан на Десети загребачки корпус новј, јер његове јединице нису само водиле борбе за ослобођење него су биле градитељи културног и друштвеног живота на ослобођеним подручјима – рекао је водитељ програма Дубравко Сидор, набрајајући познате особе које су биле у корпусу попут Јоже Хорвата, Јосипа Бобија Маротија и Еде Муртића. — Наша опћина је сиромашнија од неких других, али је богата по обиљежјима ноб-а којих је 17 – рекао је Душан Дуликравић,

председник уаба-е Расиња, истичући важност антифашизма. Данашњи фашизам је кад богати постају још богатији, а сиромашни сиромашнији; против тога се антифашисти морају борити, казао је.

— Обљетница оснивања коначно се обиљежава на мјесту гдје је корпус формиран. Нажалост, многи не знају да је то било у Расињи. Зато треба подсјетити што је све ноб доброг и позитивног донијела, поготово што многи маргинални ликови стварају другу повијест по мјери опасне мањине – рекао је начелник опћине Данимир Колман.

— Антифашизам и ноб нису ствар једне нације нити једне политичке опције – то је био свехрватски и свејугославенски покрет. Зато се свака странка која држи до антифашизма треба укључити у прославу и очување сјећања на ноб – истакнуо је. Председник сабра Фрањо Хабулин подсјетио је на околности оснивања корпуса 19. јануара 1944., истичући да је он био једини који је носио име по неком граду.

— Загреб и његови грађани су то заслужили, јер је у граду дјеловао организовани антифашистички покрет. Сваки пети Загребчанин је отишао у партизане, а у ноб-у је погинуло 23.000 грађана Загреба. Неки данас покушавају створити другу Хрватску загледану у прошлост и њен најмрачнији дио, па ревизионизмом и лажима траже пут у будућност. С тв екрана, медија и уџбеника долази низ лажи, а већ смо нажалост скоро па навикли да млади користе усташки поздрав За дом спремни. Уз бројне инциденте у Вуковару, сад су почели и инциденти у Задру. Дакле, усташизација се наставља, а ње не би било без прешутне подршке друштва, да о цркви не говоримо. Морамо чувати и поштовати све оне који су се борили и дали животе за слободу, због чега би Загребу требало поново вратити улицу 10. загребачког корпуса – истакнуо је Хабулин.

— Кад су 1944. домобрани масовно бјежали у партизане, Анте Павелић је од остатка њихових снага и усташа створио Хрватске оружане снаге (хос). Кад је почео задњи рат, појединци су основали хос, али се Фрањо Туђман плашио сукоба с њима па је тражио распуштање, након чега је дио хос-оваца отишао у Збор народне гарде, а дио кућама. И ту је прича о хос-у завршена. Хрватску није бранио хос него бранитељи. Ипак, у Вуковару се колона сјећања одвијала под заставом хос-а – рекао је бивши хрватски председник Стјепан Месић и додао да се повијест не може промијенити. Копривничко-крижевачки дојупан

Извођење партизанских пјесама у Расињи

Nada

Društveni
magazin
Srpskog
demokratskog
forum

NOVOSTI
HOBOĆIA
#1258, Petak 26. 1. 2024.

SARA RENAR

Nadu mi daju umjetnost i žene

Prekrasno je vidjeti razne oblike suradnje i solidarnosti na muzičkoj sceni jer živimo u društvu koje je potpuno suprotno nastrojeno. Zbog toga svaki zajednički rad osjećam kao malu pobjedu i subverziju

DVIJETISUĆE deseta je godina, vatre studentskih blokada još tinjaju, Klub studenata Filozofskog fakulteta u Zagrebu organizira 'Kroacianu', večer posvećenu muzici koja se tada još na alternativnim mjestima nije rado slušala. U KSFF ulazi djevojka s pletenicama i otpjeva, odnosno rasturi SEVERININU 'Djevojku sa sela'. Na koncu osvaja srebro jer u tom trenu vokalne sposobnosti nisu bile u prvom planu, zlato su otele kolegice SANA PERIĆ i JELENA MILOŠ emotivnim miksom 'Ako me ostaviš' MIŠE KOVAČA i 'Ne me quitte pas' JACQUESA BRELA. Koliko su izbori bili regularni, ostavljamo historiji da sudi, a djevojka s pletenicama pet godina kasnije osvaja Porin za najbolju žensku vokalnu izvedbu. Godine 2015. SARA RENAR s dva albuma iza sebe ostavlja posao u struci i prepušta se muzičkim vodama, u kojima više nego uspješno pliva i danas.

Sara Renar je kantautorica, producentica i multimedijalna umjetnica rođena na osmi mart u Zagrebu, gdje živi i stvara sa psom BUROM i životnim i muzičkim partnerom DIMITRIJEM SIMOVIĆEM. Razgovarale smo u njihovom dnevnom boravku na Vrbiku, s pogledom na džinovsku reklamu jedne banke, koja nam je poručila: #vjerujusebe.

Prošle ste jeseni imali turneju po Balkanu, koja je započela u Kragujevcu, a završila u Skopju. Usudila bih se reći da o klupskoj sceni u, primjerice, Temišvaru i Velikom Trnovu, ne znate apsolutno ništa pa nam ispričajte kako je turneja izgledala.

U Bugarsku sam se zapravo vratila, 2020. godine sam bila prvi puta na rezidenciji u gradiću Ruse, na granici s Rumunjskom pa sam neplanirano odradila kratku turneju i upoznala sjajne ljude. Ovo je samo moje subjektivno mišljenje, ali kada bih uspoređivala našu i bugarsku ili rumunjsku muzičku scenu, rekla bih da je nas formirala domaća muzika osamdesetih, dok oni takvih referenci baš i nemaju. Možda nisam nabasala na prave stvari, ali recimo u suvremenoj rumunjskoj i bugarskoj muzici uglavnom dominira engleski jezik. Što se tiče publike, ne znam je li stvar da je lakše dobiti bodove u gostima, nego na domaćem terenu, ali ljudi su bili strašno srčani. U Plovdivu je u publici bilo možda petnaestak ljudi, a na drugoj pjesmi sam već plesala s nekom ženom. Odradili smo devet koncerata u 12 dana, MARKO PODRUG je za portal 'Ravno do dna' napisao niz reportaža s turneje pa koga zanimaju detalji neka pročita, nije ništa uljepšao.

Od Kendricka Lamara do Bacha

Sudjelujete u brojnim multimedijalnim projektima, često surađujete s pjesnikinjama i pjesnicima. Kako je krenula ta suradnja?

GORAN MATOVIĆ me 2013. pozvao na program 'Sjećanje na Tina', uglazbila sam UJEVIĆEV 'Notturmo' i shvatila da mi se sviđa takav rad. Veliko iskustvo su mi bile i improvizacije na Goranovom proljeću 2017. godine, nakon čega me MARIJA DEJANOVIĆ pozvala da uglazbimo

Trebalo mi je puno godina da se riješim pritiska da moram biti duplo bolja od muških kolega kako bih u očima neke javnosti bila jednaka

njenu zbirku 'Etika kruha i konja' i onda je samo krenulo. S Matovićem i danas surađujem, napravili smo novu verziju predstave 'San i ludilo', koju je davne 1976. prvi puta izveo S ARSEKOM DEDIĆEM.

Posljednji takav projekt je poetsko-muzički performans, poema 'Gdje smo ovo, pričaj mi' s crnogorskom pjesnikinjom Barbarom Delač. O čemu se radi u poemi i gdje je možemo poslušati? Barbara me kontaktirala još 2019., kao stipendistica berlinske Akademije umjetnosti, i odmah me kupio njen rukopis. Spletom okolnosti, većinu projekta smo radile onlajn, ona je snimala sebe kako čita, snimala je zvukove podzemne željeznice, o čemu je u poemi i riječ, ja sam radila muziku, semplirala, producirala. Premijeru smo imale upravo u Berlinu, a poemu smo izvele još i u Podgorici i Dubrovniku. Nadam se da ćemo je dovesti u Zagreb. U međuvremenu, izašla je kao zbirka poezije u Crnoj Gori, ali u muzičkom obliku i kao digitalni album u suradnji s projektom Book&Zvook.

Radili ste i zanimljive projekte po Dalmaciji, 'Poetsku mapu Hvara' i 'Četiri bunara: neispričana priča' u Šibeniku. Tako je, oba sam projekta prijavila na natječaj Ministarstva kulture u sklopu kojih su se financirale digitalne prilagodbe kulturno-umjetničkih sadržaja. U 'Poetskoj mapi Hvara' istraživala sam tradicijsku glazbu koju je zapisivao skladatelj i muzikolog ANTE DOBRONIĆ, uz korištenje dijalektalne poezije MARINA FRANIČEVIĆA i JURE FRANIČEVIĆ-PLOČARA. Stanovnici Vrisnika i Jelse su čitali i pjevali, a rezultat je bio niz kompozicija, povezanih s Vrisnikom, Humcem i Jelsom. Divno je bilo raditi taj projekt, danas se na bitnim lokalitetima po Hvaru nalaze QR kodovi i ljudi mogu poslušati o čemu se radi, čuti već pomalo zaboravljene dijalekte. Projekt 'Četiri bunara' se bavi zlatnim dobom Šibenika, 15. i 16. stoljećem kada su izgrađeni šibenski bunari, na mjestu gdje se danas nalazi klub Azimut, a glazbeno-dramski činovi su podijeljeni na vodu i sol, kugu i rat, ljubav i ekonomiju, glazbu i umjetnost. Svu muziku u projektu odsvirali su i odglumili šibenski umjetnici.

S obzirom na to da poezija prožima velik dio vašeg rada, što trenutno čitate?

Baš sam pročitala novog MARKA POGAČARA, zbirku 'Ponoćni glagoli' i 'Halal zumfu' ALENA BRLEKA, a za Božić sam dobila klasik u kojem trenutno uživam, poeziju WALTERA WHITMANA. Kada krenem raditi na nekom albumu, čitam dosta poezije, ali i proze, sve je danas

toliko orijentirano na ekrane, na vizualno, treba mi odmak. Uz poeziju, čitam i DUBRAVKU UGREŠIĆ.

A što slušate?

Slušam puno hip-hopa, bend Young Fathers i KENDRICKA LAMARA. Uvijek LANU DEL RAY i dosta klasike, najviše BACHA i STRAVINSKOG.

Nema političke volje za bavljenje muzičarima

Prošle godine ste u KSET-u obilježili deset godina muzičke karijere. Jeste li iskoristili tu prigodu da napravite sama sa sobom neki rezime desetljeća? Ma ne, u kovidu sam imala i više nego dovoljno vremena za razmišljati i biti tješkobna, na koncertu sam samo uživala. Zezam se, jako sam zadovoljna koncertom.

Tko je vaša publika, jeste li istraživali? Instagram analitika kaže mlađe žene i stariji muškarci (smijeh).

U studenom ste bila predgrupa na zagrebačkom koncertu Morcheebe. Kako je prošao koncert?

Super je bilo, imali smo mali slot od 25 minuta, ali baš smo se potrudili. A i nagovorila sam frizerku da mi stavi palice u kosu pa sam ih u pravom trenutku izvadila i počela lupati s njima i frizura se nije raspala. I na to sam ponosna.

Vaša se muzika kroz godine dosta mijenjala. Kako su tekle te promjene?

U osnovnoj školi sam svirala violinu i onda mi je s 15-16 godina počeo nedostajati osjećaj instrumenta pod prstima i krenula sam svirati gitaru i pjevati. Kako sam došla iz rock miljea koji je jako mačo, bilo je važno da se sve savršeno odsvira, korištenje matrice je bila sramota. Kasnije sam se počela baviti looperom i elektronikom i osjetila sam se oslobođenom, nisam više mislila da moram nekome dokazati kako znam odsvirati solo dionicu. Zumeri su srećom potpuno cijepljeni od ovakvih očekivanja, repaju na matricu i nije ih briga. Trebalo mi je puno godina da se riješim pritiska da moram biti duplo bolja od muških kolega kako bih u očima neke javnosti bila jednaka.

Prije dvije godine imali ste kazališnu turneju. Zašto svirke u kazalištima i što je za njih specifično?

Ideja je došla slučajno, 2021. sam htjela promovirati album u Šibeniku i zbog korone nismo mogli dogovoriti klupski nastup, a kako je kazalište bilo prazno, uspjeli smo u njemu organizirati koncert poštujući epidemiološke mjere. Godinu dana kasnije odradili smo kazališnu turneju u Dubrovniku, Hvaru, Varaždinu, Vinkovcima i još jednom u Šibeniku, s prilagođenim aranžmanima. Više volim koncerte na kojima publika stoji, ali neke pjesme su u teatru dobile novi život, pjesme kojima jednostavno ne pristaje klupska galama, ovako imaš

veći dinamički raspon. Na kazališnoj sceni ne moraš uvijek biti eksplozivna.

Devet godina živite profesionalno se baveći muzikom. Koje poslove to još podrazumijeva, morate li biti sama svoj PR, motačica kablova, vozačica? Kablove i dalje motam uz tonca VEDRANA PETRNELA, a zadnjih godinu dana imam osobu koja je zadužena za društvene mreže što me spasilo jer je to ogroman posao koji sam dugo radila sama. Živim od muzike, uz svirke povremeno držim radionice muzičke produkcije i teksta u glazbi, projekte koje radim apliciram na sve dostupne natječaje, sama pišem te projekte, a mjesec godišnje pokrijem različitim umjetničkim rezidencijama.

Također, ove godine sam jedna od kreativnih direktorica projekta 'Musicville', zajedno s kolegama VASKOM ATANASOVSKIM iz Slovenije i KAROLOM SAKOTNIK iz Austrije, radimo zelenu operu, vidjet ćete uskoro detalje, s nama radi 15 umjetnika iz naše tri zemlje, projekt je jako interdisciplinaran. Ono što mi se posebno sviđelo je što radimo u ruralnim predjelima, u Hrvatskoj na Petrovoj gori, na BAKIĆEVOM spomeniku. U projektu se najviše bavim vizualnim identitetom, scenografijom i kostimografijom, jako je fora, koncept je još u nastajanju. Ovo mi je prvi put da sam izašla iz uloge nekoga tko sudjeluje u rezidenciji i postala mentorica.

Ovakvi intervjui ne mogu proći bez osvrta na poziciju domaće muzičke scene, napose nezavisne, koja je u nezavidnom položaju, ali takva pitanja i odgovori najviše smore ljude. Pa ostavljamo slobodnu temu, recite o tome što god vam padne napamet. Joj, uopće ne znam kako se postaviti, kako se sindikalno organizirati, kako uniformirati scenu na nekoj razini na kojoj možeš odrediti za početak poštenu cijenu. Muziku možeš sagledati iz sto rakursa, muzičari smo svi, ljudi koji sviraju na svadbama, ljudi koji su završili akademiju i oni koji nisu. Ako se upletemo u razgovor o kvaliteti, mislim da je to put bez povratka. Neki će ljudi uvijek svirati i besplatno i potplaćeno jer to smatraju guštom, baš nisam sigurna što nam je činiti. Mogu samo reći da mi je prekrasno vidjeti razne oblike suradnje i solidarnosti na sceni jer živimo u društvu koje je potpuno suprotno nastrojeno, i svaki zajednički rad osjećam kao malu pobjedu i subverziju. Volim dijeliti s kolegama, dok je indu-

Ove godine sam jedna od kreativnih direktorica projekta 'Musicville'. Posebno mi se sviđelo što radimo u ruralnim predjelima, u Hrvatskoj na Petrovoj gori, na Bakićevom spomeniku

stria postavljena užasno kompetitivno. Mislim da je važno da imamo zajednicu samostalnih umjetnika jer smo mali i bez državne potpore veliki dio muzičke produkcije ne bi preživio, ali je koeficijent za penziju baš sramotan. Eto, rekla sam svašta, i ništa, jasno mi je da nas je malo, da smo razjedinjeni i da nema političke volje za bavljenje muzičarima, da ne činimo nikakvo glasačko tijelo.

Ponosna sam na 'Tišinu'

Možete li napraviti jasnu distinkciju između slobodnog, privatnog vremena i rada?

Ne mogu, ali nemam s tim problem, samo se ponekad jednostavno moram fizički odmoriti i onda stanem. Naravno, druženja u nekim periodima rada na albumu pate jer mi treba samoća, a kako radim u prostoru u kojem živim, s partnerom Dimitrijem nekad dogovaram tko kada koristi studio, zapravo malu sobu u kojoj nam stoji oprema. Najveći izazov mi je živjeti u gradu, a u kojem živim cijeli život, u kojem su kontakti i socijalni kapital pa je realno u njemu dobro živjeti i zbog posla, a s druge strane, da bih mogla nešto kvalitetno stvoriti, moram se na neko vrijeme potpuno isključiti. To treba naučiti balansirati.

Dani pandemije su (valjda) iza nas, za neke profesije ona je bila dosta intenzivnija nego za neke druge. Kako je jedna muzičarka živjela tih dana i godina?

Bilo je sumanuto, Dimitrije je dobio otkaz, radio je na recepciji jednog hostela pa je nakon toga vozio dostave i sa mnom čistio stubište naše zgrade. Ja sam nakratko ponovno radila u struci, u arhitekturi jer sam za vrijeme drugog lockdowna shvatila da potpore nisu dovoljne, pogotovo što on kao osoba iz Srbije nije mogao dobiti suvisao posao. Te mjesece najbolje ilustrira jedan dan u lipnju 2020., kada su mjere malo popustile – u šest ujutro imala sam let za Ukrajinu, gdje sam bila stipendistica u Lavovu, a noć prije sam išla na Journalov ljetni event, najavljena je i tajna gošća. Obukla sam rozu slip haljinu i štikle, htjela sam otići kratko, ali kada sam shvatila da je gošća iznenađenja Severina, naravno da sam ostala na koncertu. Vratila sam se kući oko ponoći, očistila sam zajedničko stubište još u haljini i odletjela za Ukrajinu.

Kakva je bila recepcija vašeg zadnjeg albuma 'Šuti i pjevaj'?

Užasna.

Zanimljiv odgovor, nastavite.

Moja trenutna interpretacija, koja ne mora nužno biti točna, jest da je jednoj autorici prema van mnogo lakše komunicirati ljubavne pjesme ili neku drugu varijantu ne toliko direktnog političkog teksta. Neki tekstovi s albuma 'Tišina', primjerice pjesme 'Dani bez sjena' i 'Gdje povlačiš crtu', imali su mračna i egzistencijalna pitanja, ali ona nisu bila, kako da kažem, gurnuta pod nos, kao na zadnjem albumu, recimo u pjesmama 'Medeja' ili 'Kapital'. Mračni tekstovi još i mogu proći kod

Više volim koncerte na kojima publika stoji, ali neke pjesme su u teatru dobile novi život. Na kazališnoj sceni ne moraš uvijek biti eksplozivna

sredovječnih muških muzičkih kritičara, kritika kapitala, ne znam... S druge strane, ljudi u krizama ne vole slušati o tome da žive u krizi, možda im treba neka vrsta eskapizma koju moj album nije davao. Ja sam na album ponosna i glupo mi je tajiti da recepcija nije bila onakva kakvoj sam se nadala. Ali s druge strane, svirali smo u 'Mesto žensk' u Ljubljani, na festivalu 'Prvo pa žensko' u Skopju, na Noćnom maršu u Zagrebu. Priznajem, bila mi je frka pustiti album van, bila sam jako otvorena i eksplicitna u njemu kao nikad dotad. Ali i tome služi muzika.

Na osmomartovskom Maršu 2020. pjevali ste naslovnu pjesmu albuma, čiji refren zapravo uzvikuju mnoge muzičarke. S kim ste surađivali?

S mnogim sjajnim ženama, u refrenu čujemo LUCE, BARBARU MUNJAS, MARY MAY, AKLEU NEON, MAJU POSAVEC, IVANU

PICEK, IDU PRESTER, DUNJU ERCEGOVIĆ i ŽELJKU VEVEREC. Bila sam baš sretna kada sam čula njihove snimke, a Barbara je trudna i glumila u spotu.

Što možemo očekivati od Sare Renar u 2024.?

Što se tiče svirki, mogu najaviti dvije skorašnje. Sviram s bendom Seine u Vintageu 28. veljače u sklopu kompilacije 'Zvučni zid' koja predstavlja domaću alternativnu scenu, krajem ožujka sviram i na jednom važnom koncertu u Njemačkoj o kojem ćete uskoro čuti više. O projektima sam već pričala, a paralelno radim na novim pjesmama, što me jako veseli, uzela sam ovaj zimski period za samoću i rad, konačno ne tulumarim nego pišem, istražujem u dugim zimskim noćima. Ne žuri mi se, inicijalni proces rada na albumu mi je uvijek divan, a kada se bliži kraj, ekspozicijalno je sve traumatičniji. Još sam na početku pa mi je lijepo.

Pjesmu 'Epilog' započinjete stihovima 'Prijateljstva / nježni savezi / naši su kavezi / širom otvoreni'. Meni baš ti stihovi bude nadu, a što je vama nudi i budi?

Ljubav, dragi ljudi oko mene, album Dimitrija Dimitrijevića, Klinika Denisa Kataneca, poezija BARBARE DELAČ, sve te neke male ljepote. 'Mali roman u blatu' NATAŠE NELEVIĆ, vaša mama koja je završila drugi fakultet u šezdeset i osmoj, moja mama koja je imala hrabrosti zakoračiti u novi život u mirovini.

Da podvučemo, umjetnost i žene? Umjetnost i žene.

Ljepše nam je na selu

Susjedi su divni, život je mirniji, pričaju ljudi koji su grad zamijenili selom. Ema Juretić i Ivan Dilberović preselili su se iz Zagreba u Smokvicu kraj Novog Vinodolskog, Duško Rodić se nakon Rijeke vratio Plitvicama, a Marina Latinović s obitelji je iz Vukovara preselila u Negoslavce

PRIJE četiri godine iz grada na selo preselio se mladi par, EMA JURETIĆ i IVAN DILBEROVIĆ. Isto je prije dvije godine napravio i DUŠKO RODIĆ, a prošle jeseni i MARINA LATINOVIĆ sa svojom obitelji. Iako su svi iz različitih dijelova države, povezuje ih isti cilj – potraga za kvalitetnijim životom.

Nakon što su 2020. godine u potrebu izgubili stan, a nedugo nakon toga i psa Bolta, Ema i Ivan odlučili su se maknuti iz Zagreba i na dva tjedna doći u vikendicu u Smokvici kraj Novog Vinodolskog. Selidba je riječ koju nikada nisu zapravo izrekli, već su mic po mic donosili sve više stvari iz Zagreba i sve duže ostajali na moru, da bi naposljetku tamo ostali živjeti. Smokvica je prema posljednjem popisu selo od svega 29 stanovnika, a kako nam govori Ema, preko zime su sretni ako ih vide pet. – Svi su nas toliko lijepo prihvatili da nemamo riječi. Ovdje imamo najbolje susjede na svijetu. Svi ljudi koje smo

ovdje upoznali, bilo da je riječ o Smokvici, Novom Vinodolskom ili Rijeci, su prema nama divni. Ne znamo jesmo li samo mi te sreće, ali naše je iskustvo fantastično. Zajednica je takva da nas na vratima znaju dočekati tople kiflice ili ušćerani bademi, prva susjeda nam uvijek preuzme poštu ako nas nema i naglasi kako je sretna što smo tu. Neki dan nam se javila susjeda koja tu bude veći dio godine, a zimi je u Zagrebu, da nam kaže da nas se sjetila i da poželi sve najbolje. Te sitnice na koje zaboraviš kad si u gradu jer se ne stigneš njima baviti, ovdje se dogode i prekrasne su – objašnjava Ema.

Oboje se bave poslovima koje mogu raditi od kuda god pozele. Ivan je grafički dizajner i ima svoj studio, dok Ema ima svoj brend Dilemma Posters čije je poslovanje bazirano na webshopu, a nedavno je otvorila i ured u Novom Vinodolskom. S obzirom na to da oboje imaju uhodane poslove, bez problema su mogli preseliti na more, a kao veliku

prednost vide i činjenicu da, ako pozele ili zatrebaju, u Zagrebu mogu biti za manje od dva sata.

Kako nam govore, baš im nikada nije dosadno, a nemaju čak ni televizor, jer more nudi toliko toga za raditi da im bude premalo vremena za sve što žele napraviti. Preko zime su svaki dan u lignjama, na proljeće u šparogama, a ljeti uživaju u moru. Ivan je postao ozbiljni zaljubljenik u ribolov i dosta vremena provodi uz more i u moru, a počeli su i kuhati s većim guštom jer imaju puno više vremena. Sami peku svoj kruh i često pripremaju ono što sami ulove, a svake godine u svoje živote uvedu nešto novo – ove su godine napravili vlastitu teretanu te svaki radni dan započinju zajedničkim treningom.

Za njih je prva i najuočljivija razlika naspram Zagreba ta što se u Smokvici svi pozdravljaju, zbog čega kada dođu u Zagreb svaki puta pozele početi

Ema Juretić i Ivan Dilberović

pozdravljati nepoznate ljude u šetnji ulicom.

– Svatko nudi svoj sadržaj – i selo i grad. Na selu su ti sadržaji uglavnom vezani uz prirodu, a u gradu uz društvena događanja. Volimo i jedno i drugo, a mi smo sretni jer uživamo u moru i miru svaki dan, a istovremeno nam je grad blizu pa kad god se zaželimo nekog sadržaja, na 40-ak minuta smo od njega tako da smo svaki vikend negdje. U gradu je užurbano i vladaju konstantne gužve, pogotovo u zagrebačkom prometu i naš je dojam da su ljudi postali nervozniji nego prije – kaže Ema te dodaje da na selu vlada lijepi mir, jer i kada nema nikoga, uvijek se nešto događa u prirodi.

Priča Duška Rodića nešto je drugačija i u suštini povratnička. Duško se, kao i većina njegove generacije, iz svog naselja unutar općine Plitvička Jezera zbog studija preselio u veći grad, a u njegovom slučaju to je bila Rijeka. Nakon fakulteta je zbog posla kratko živio u Zagrebu, a zatim se vratio u Rijeku gdje je bio sve do proljeća 2022. godine. Sve skupa je izvan svojih Plitvica proveo oko 12 godina, a kako nam govori, ideja i želja za povratkom na Plitvice uvijek je postojala i znao je, kada je odlazio, da bi se jednog dana i vratio.

– Problem malih sredina je u prvom redu to što nemaju razvijenu visoko obrazovnu strukturu te većina mladih u potrazi za obrazovanjem seli u veće sredine. Veliki gradovi poput Zagreba i

Novac koji sam u Rijeci trošio na najamninu, režije i gradski skuplji život sada sam usmjerio u razvoj turističke djelatnosti, a u kojoj se uz svoju bankarsku profesiju želim i dalje usmjeravati, kaže Duško

Rijeke daju mladima u startu više mogućnosti, bolji i raznovrsniji obrazovni sustav, društveni i kulturni život, aktivnosti i hobije koji u malim sredinama nedostaju. Za vrijeme obrazovanja tu se rađaju prijateljstva, ljubavi, kontakti, prve poslovne prilike i većini na prvu bude logičan slijed po završetku obrazovanja ostati u tim velikim sredinama – objašnjava Duško te govori da je takvo bilo i njegovo iskustvo.

Odrastajući u maloj sredini, Duško je navikao na prirodu, svjež zrak, život u kući i vlastito dvorište – sve ono čega u velikom gradu nema. Privremeno se i on tom nedostatku prilagodio, ali znajući cijelo vrijeme da će, kada za to stvori uvjete i dobije dovoljno poslovnog iskustva, otići natrag u Plitvice, što je i ostvario prije skoro dvije godine.

— Neosporna je činjenica da će mlada osoba bez iskustva lakše pronaći svoj prvi posao u većoj sredini upravo zato što je ponuda poslova šarolikija te se za svakoga može pronaći po nešto. No tu možda, dugoročno, leži i zamka planiranja života na duže staze. U velikim sredinama ste samo broj, jedan od studenata na fakultetu, jedan od prijavljenih na natječaj za posao, jedan od stotina tisuća građana, jedan od podstanara, i uvijek jedan od, te vam se kao takvom uvijek teže probiti, istaknuti i biti najbolji od najboljih, a samim time i teže ostvariti neke životne ciljeve, pogotovo ako imate natprosječne poslovne ambicije – govori Duško.

PARALELNO sa životom u Rijeci, Duško je na Plitvicama razvijao privatni posao u turističkom sektoru oko čega su mu najviše pomogli i podržali ga roditelji koji tamo žive. U poduzeću za koje radi nepunih sedam godina promijenio je i lokaciju rada iz Rijeke u Gospić do kojega sada putuje svakodnevno oko 45 kilometara. Za njega se selidba nije pokazala samo kao dobra privatna, već i poslovna odluka jer je nedugo nakon preseljenja na novu lokaciju rada napredovao te je sada na funkciji direktora filijale banke. Po svemu sudeći, kaže Duško, povratak na selo za njega je bio ispravan korak.

— Novac koji sam u Rijeci trošio na plaćanje najamnine, režija, financiranje gradskog skupljeg života, sada sam usmjerio u daljnji razvoj turističke djelatnosti, a u kojoj se uz svoju bankarsku profesiju želim i dalje usmjeravati – kaže Duško te dodaje kako je njegova poruka mladima da nakon završetka obrazovnog puta razmisle o povratku u rodno mjesto.

— Iako se na prvu to čini kao korak unazad, dugoročno gledano je ispravan privatni i poslovni korak. Prilike koje se nude u gradu su trenutne, limitirane do određene razine, dok život u malom mjestu, život u malom sustavu, prepoznavanje mogućnosti i prilika malog mjesta, manja konkurencija i poznanstva među susjedstvom i lokalnim stanovništvom dugoročno stvaraju bolju perspektivu. Navedeno je pogotovo izraženo u mjestima kao što su Plitvice koje imaju značajan poduzetnički potencijal u okviru turističkog sektora, ali i prometne povezanosti te relativne blizine svih većih naših gradova koji su udaljeni svega dva sata vožnje – zaključuje Duško, dodajući kako se na

Duško Rodić (gore).
 Obitelj Marine
 Latinović (dolje)

taj način mogu kombinirati prednosti života u malom mjestu s blizinom i sadržajima velikih sredina što bitno popravljaju kvalitetu života.

Nakon 17 godina života u Vukovaru, Marina Latinović je sa svojom obitelji preselila u obližnje selo Negoslavce. Preseljenje nije bilo pretjerano planirano već spontane naravi, a sve se razvilo iz jednog običnog razgovora o pitanju – možemo li sebe zamisliti kako živimo na selu? U studijskim danima ona i suprug Bojan živjeli su i radili u Novom Sadu, a Negoslavce su izabrali jer su odatle Bojanovi roditelji, zbog čega su tamo već imali nekih prijatelja, kao i

rodbine. Našli su kuću koja im se sviđa, prijavili se za sufinanciranje Općine Negoslavci koje su i dobili, a ubrzo nakon kupovine kuće i uselili.

Kako nam govori Marina, odgajateljica koja trenutno radi kao ravnateljica Dječjeg vrtića u Vukovaru, u njihovim se životima nije puno toga promijenilo. Ostali su i dalje na istim poslovima, samo što sada svakodnevno putuju iz Negoslavaca za Vukovar. Međutim, kako je to udaljenost od samo šest kilometara, jednako su vezani za auto

Preporučila bih ljudima da razmisle o ovakvoj selidbi, ali zavisi kome je šta u životu prioritet. Mi poslove već imamo i nismo više toliko mladi, tako da su nama deca bila prioritet, kaže Marina

kao što su bili i u gradu, a kvaliteta života je neusporediva.

— Najvažnija su nam u tom trenutku bila deca. Naš mlađi sin sada ima deset godina i s obzirom na situaciju koja se trenutno odvija u Vukovaru, smatrali smo da će imati zdravije detinjstvo na selu. Ovde ima puno prijatelja od prejer je tu dolazio kod bake i dede, jedino što je promenio školu, ali je to jako dobro podneo. Pitali smo ga ako želi nastaviti ići u školu u Vukovaru s obzirom na to da smo mi svaki dan tamo zbog posla, ali je on izrazio želju da na jesen krene u četvrti razred u Negoslavce i tu se jako brzo prilagodio. Sada puno više vremena provodi napolju i u igri, puno manje koristi digitalne tehnologije, što nam je kao roditeljima važno – objašnjava Marina.

— Sin je u gradu bio više usmeren na svoje društvo iz razreda i obično su se roditelji uvek morali dogovarati ko će koga i gde odvesti i pokupiti, gde će se igrati i slično, što je bilo zahtevno organizacijski, a ovde kada izađe na ulicu uvek naiđe na nekoga za igru i proširio je krug prijatelja, igra se i sa mladima i starijima od sebe, a s obzirom da nismo daleko od grada ostao je u kontaktu i sa svojim starim društvom – dodaje Marina.

Njihova kćer putuje u srednju školu autobusom, isto kako je išla i dok su živjeli u Vukovaru, a kako naglašava Marina, sada ima više slobode u večernjim druženjima s prijateljicama jer su i sami puno mirniji kada navečer znaju da je u blizini.

Pošto su se u kuću tek uselili, zasad se nisu upustili u vrtlarjenje i slične hobije, ali u budućnosti vide i tu opciju. Iako im je rad jako blizu i selidbom se nisu izolirali, Marina primjećuje kako je život svakako puno mirniji, a imaju i dobre susjede među kojima su odmah prihvaćeni. Priča nam i kako su nedavno bili u posjeti Novom Sadu i zaključili da više ne bi mogli živjeti u takvoj gužvi i toliko vremena gubiti na traženje parkinga i gradsku vožnju.

— Preporučila bih svakako ljudima da razmisle o ovakvoj selidbi, ali zavisi kome je šta u životu prioritet. Mi poslove već imamo i nismo više toliko mladi, tako da su nama deca bila prioritet, s obzirom na brzinu života u gradu i nove tehnologije. Koliko god da su dobre, mislim da ih deci treba nuditi u što manjim količinama, tako da vreme provode u igri sa prijateljima i na svežem vazduhu – zaključuje Marina. ●

Време је за АКТИВИЗАМ

Ово је најгоре и најбоље време за активисте у Србији. Најгоре јер може само да вас нема преко ноћи, а најбоље јер, која год да вас тема занима, можете се прикључити и смањити проблем, каже Дејана Стошић

Свако заслужује да живи без насиља, са остварењем свог потенцијала и равноправним могућностима без обзира да ли се изјашњавате као жена, мушкарац, припадник лгбт+ популације или било шта друго, каже Дејана Дексистошић, која је недавно проглашена за једну од укупно седам најинспиративнијих едукаторки о људским правима на свету. Дејана је активисткиња, креаторка познатог хаштага #нисампријавила и едукаторка која се активизмом бави од средње школе. Долази из Врања, а своје академско образовање наставила је на Филозофском факултету у Београду. Током разговора истиче како су јој три омиљене теме за разговор политика, секс и

насиље јер апсолутно све што ради у животу може да се повеже са једном од ових тема. Њена мотивација за укључење у активистичке воде са акцентом на девојчице и жене произлази из двоструких стандарда које је проживљавала током детињства када је њен старији брат имао већа права, избор, аутономију, али и мање обавеза. Активизам у Србији последњих година доживљава помаке и процват, али и деградацију из аспекта демократске слободе. Важност мобилизације заједнице, истрајност у процесу активизма, али и подршка у данима када се осећамо немоћни, за Дејану представљају круцијалне моменте за изградњу перспективније будућности за младе.

— Волим да кажем да је ово најгоре и најбоље време за активисте у Србији. Најгоре јер може само да вас нема преко ноћи и да нико за то не одговара. Постоји тенденција да ви и ваша породица будете потпуно изопштени и немате прилике за запослење или слично. Најбоље, јер ипак, која год да вас тема занима можете се прикључити, те уочити, али и смањити проблем у друштву. Не постоји један сегмент људских, социјалних или било којих права који се овде у потпуности поштују. Укључујући како слободу медија, тако и екоцид, еколошке теме – говори Дејана.

За једну од седам најинспиративнијих едукаторки о људским правима Стошић су изабрали Високи комесаријат за људска права Уједињених нација, Амнести Интернешнал и Соко Гакаи. Поводом обележавања 75 година од успостављања Декларације о људским правима ун-а, Дејана је недавно у Женеви, у оквиру дијалога младих, говорила колико је и зашто важна вршњачка едукација.

— Верујем да је јако важно и неопходно да имамо више вршњачког и неформалног образовања посебно у основним и средњим школама на теме као што су људска права, сексуална едукација и насиље, како би превенирали лоше радње, али и научили понајвише девојчице да поставе границе. Тема родне равноправности и борбе против родно заснованог насиља кључна су јер жене чине 51 посто популације, а немамо исте могућности. Свако заслужује да живи без насиља, са остварењем свог потенцијала и равноправним могућностима, без обзира на то да ли се изјашњавате као жена, мушкарац, припадник лгбт популације или било шта друго – говори она.

Врање је мала, по њеним речима врло патријархална и конзервативна средина, са дивним људима, духом, музиком и храном. Али ипак град и менталитет у којем 'не смеш много да таласаш', јер истицање и различитост делује као борба против друштвеног консензуса.

— Дешавало се да добијам претње, да су људи стрепили за свој посао уколико их неко види да се друже или да се поздрављају са мном. Поред уложене енергије и знања ипак мислим да је најтеже бити активисткиња на локалу. Са друге стране Врање има фантастичне жене које раде одличан посао како би се вредновао женски рад. Овом приликом волела бих да издвојим Женски Солидарни Фронт из Врања и њихове Јелену, Росу и Милицу. Глобални трендови често помажу у постављању наших локалних изазова у шири контекст, али их је потребно прилагодити. Оно што је пример добре праксе у Врању не мора функционисати на пример у Лондону. Различите културе и специфичности друштвених проблема захтевају прилагођавање стратегија како би биле што ефикасније – објашњава Дејана.

Њена снага и храброст огледају се и кроз јавне говоре, где је неретко можемо чути како гласно мотивише, али и руши табуе у друштву. Једна од прича која је постала вирална у региону је прича о њеном првом купљеном капуту. Тежина приче стоји у чињеници да многе девојке и жене скоро до својих зарађених првих прихода носе половну или наслеђену гардеробу. Истиче да то није свакако нешто чега би требало да се стидимо, али да се кроз такве примере јасно дефинише деградација жене, као и њен класни положај.

— Супростављање и отпор су неизбежни део борбе за родну равноправност и против насиља над женама. Подршка заједнице и људи такође игра кључну улогу. Верујем да будућност активизма у Србији има огроман потенцијал за позитивне промене. Млади људи све више препознају важност активизма у стварању праведнијег друштва. Кључни фактор је образовање које оснажује младе да се супроставе неправди, које их учи својим правима и обавезама – додаје она.

У Србији феминизам није дефинисан као посебно кривично дело. Већина анализираних феминизма није квалификовано као тешко убиство, а у претходној години је у Србији убијено 28 жена у породичном насиљу. Неопходни су снажнији закони који штите жртве насиља, као и строже казне за починиоце феминизма. Промовисање родне равноправности у свим аспектима друштва, укључујући радна места, политику и медије, за Дејану су примарне делатности које би друштво требало оберучке да пригрли.

— Желим да се сексуално образовање уврсти као обавезно или бар да школе желе са нама да сарађују. Кроз радионице морамо да учимо младе о пристанку, али и о безбедном сексуалном односу. Кључна промена је оснаживање жена да се изборе за своја права без страха од репресије или осуде, али и едукација мушкараца. Постоје људи око нас који пате, којима је неопходна наша подршка. Ако је добро онда морамо да се боримо да остане добро, ако је лоше онда је борба неизоставна. Живимо у свету где се закони о легалном абортусу одбацују после 40–50 година од успостављања, хајде да се не навикавамо да нам одузимају права већ да их непрестано тражимо – закључује Дејана Стошић. ●

Дејана Стошић

VRZINO KOLO

Strahu unatoč

PIŠE Marija Andrijašević

Što je Lanin čin nego elementarni iskaz hrabrosti? Hrabrosti da riskira svoj tekst jer u Berlinu radi na novom romanu, da riskira sigurne prihode, da riskira poznanstva i utjecaj, da riskira svoju poziciju u svijetu književnosti

VELIKA većina meni dragih ljudi zna da je život kratak. Nije im to, općenito, neka vijest, i neće se posebno iznenaditi ako ovo pročitaju o sebi. Oni su svi, zapravo, u strahu od svega i sve rade strahu unatoč. Ne kažem, a sigurno ne bih ni na sudu ponovila, da zato stvari rade bolje, pedantnije ni zaslužnije (iako se potrefi). Dapače, rade ih kao da su fusnote ili demantiji na već dobro zamašćenu papiru i razvikanoj vijesti – o svom poslu, s nekim donkihotovskim osjećajem za smisao i svrhu.

To nisu nužno ljudi koje poznajem ili s kojima prijateljujem. Dapače, velika većina ih je u mojim *feedovima*, neke sretnem u vijestima, na YouTubeu, neki su na mojim policama, neki u Kindleu, neki zakucani na zidove ili u izrescima članaka spremljeni kao *bookmarkeri* po knjigama, neki ni ne govore naški, za neke ozbiljno sumnjam da i znaju gdje smo to mi točno, ali ta im povratna informacija ni ne treba. Ako me kad i morila neka velika intriga oko toga što nas je tako zbližilo pa smo u raznorodnim i multimedijalnim oblicima non-stop zajedno, u zadnje se vrijeme i meni razbistrilo.

Oni se od svojih strahova i spoznaja o životu nikad nisu imali potrebe skriti. Dapače. Ponekad mi se čini da na njih idu prsimice. A iza toga ne stoji jedan hitac u prazno, a ne. Stoji jedno ozbiljno vrijeme vježbanja – ljudskosti, hrabrosti, drčnosti – kako god vam je drago, i to je pokazna vježba za sve nas.

Neću da pustim budale, što je to nego iskaz krajnje i ljudskosti i drčnosti. Ako vam negdje zvoni, to je iz naslova intervjuja kojim je nagrađivana spisateljica LANA BASTAŠIĆ prije negdje skoro godinu dana, znala ona to ne znala, predskazala svoj nedavni otkaz suradnje njemačkom izdavaču njezinih knjiga, S. Fischeru. Nije im se libila održati čitabu po pitanju njihove šutnje oko genocida u Gazi te systemske i sistematične cenzure koja se u Njemačkoj odvija posljednja dva mjeseca, a koju je naglasila njihova hvalevrijedna, ali i kratkovidna izjava kojom potiču borbu protiv recentnog podgrijavanja antisemitizma. Laninim riječima, ušli su tako u područje koje je 'moralno upitno, politički neodgovorno i intelektualno lijeno'.

Čim pomislim za nekog 'di si ti krenuo, boga ti draga', znam da je krenuo kamo treba, jer je putem postavio i neka pitanja za sve nas, ali i otvorio neke škakljive, možda i ranjive teme. Kod mene konkretno po pitanjima empatije i solidarnosti koje su mi postale rak-rana i više jednostavno nisam načisto s njima. Za druge, jesmo li spremni vježbati ljudskost na kompromitiranju vlastitih povlastica za ono što kolokvijalno i zidički zovemo 'veće dobro' ili smo voljno?

Lanin potez je nešto čemu je prethodila jedna osobna i ne tako mala višemesečna antiratna kampanja koju je vodila, i dalje je vodi, ona sama u raznim oblicima. Od samog se početka, em na društvenim mrežama, em kroz javne nastupe, em putem razgovora s umjetnicima, prosvjedima... napenalila na budale i ne pušta. Ili kako ona kaže u dnevničkim zapisima '2020.' da joj je jedna od životnih smjernica da 'zajebava fašiste'.

Ali šalu na stranu... Lanin potez nadilazi domene empatije i solidarnosti, dviju riječi čija su mi značenja, ne mogu se još odlučiti, ili potpuno ispražnjena ili na-prosto desetkovana trima nedavnim, naoko nepovezanim događajima: poplavom klasne književnosti, ratom u Ukrajini i ratom u Gazi. Ne znam kad sam točno počela napipavati nedostatnost empatije, njezinu apolitičnost i neubrojivost, i sasvim nezgrapnu nepraktičnost. Međutim, nelagoda koju osjećam kad su empatija i solidarnost naznačene kao vrhunac nekakva aktivističkog iskaza a da iza njih ne stoji konkretna društvena ili politička akcija, kako bi rekli naši učeni ljudi, stubo-kom me preplavi. Krindž, uglavnom. Ili kako bi meni bliska osoba rekla, 'my tears won't help you'.

Empatija i solidarnost su mi trenutačno sagledive jedino kod deprivilegiranih ljudi koji dijele neka ista iskustva i imaju iste pozicije, pa će se požaliti jedan drugome i razgovor završiti s 'tako nam je kako nam je' ili 'sve znam, sestro'. Empatija i solidarnost su mi trenutačno iskazive samo u kontekstu ljudi koji se mogu jedni drugima emocionalno rasteretiti a da pritom ne performiraju kakvu društvenu ulogu koja im je dana 'pogledom odozgo'. Jer mi, suštinski, kad empatiju krenem gledati kao političku agenticu, a za to se stvarno moram mentalno napregnuti, od nje preostaje samo to: uloge koje svjesno-nesvjesno raspodjeljuje i njihovo performiranje.

Kako pohađam cjeloživotnu školu, dam se ovdje i doškolovati i promijeniti mišljenje. Ali ne tako skoro. Jer empatijom ne možeš zajebavati fašiste.

Fašiste i co. možeš zajebavati samo ako si voljna mijenjati svoju povlasticu za 'veće dobro', riskirati je. Pustiti da voda nosi godinu dana osigurane egzistencije za naslove u medijima koji će prokazati situaciju u kojoj se nalaze mnogi Lanini trenutačni njemački sugrađani, Palestinci i Židovi, naši kolege i umjetnici. Fašiste i co. možeš zajebavati samo ako riskiraš, strahu unatoč, jer za tebe izbora u konačnici nema. Historijski gledano, i sasvim mi je nebitno ima li Lana ili nema para na računu i je li ili nije ovo napravila iz lagodne pozicije – sasvim je nebitno, ponavljam, nikom nije bila dužna ništa, ali dug prema sebi onaj je koji, barem mi je tako iskustvo reklo, najteže otplaćujemo. Zato mi je ova elegantna praktičnost ustupanja vlastite pozicije ukazala na sve ono što se zapravo da napraviti u praksi, i što treba tražiti ubuduće od 'empatizera' i 'solidarnih' – pomaknite se sa strane, dajte malo prostora, riskirajte ga, pridružite će vam se šačica jednakih, odgojit ćete ih i tko zna, možda onda zbilja pronađemo odgovor na pitanje može li, u ovom slučaju književnost, promijeniti svijet. Evo, Lana vam je ispisala uvod u priručnik.

OSIM toga, što je Lanin čin nego elementarni iskaz hrabrosti? Hrabrosti da riskira svoj tekst jer u Berlinu radi na novom romanu, hrabrosti da riskira sigurne prihode, hrabrosti da riskira poznanstva i utjecaj, hrabrosti da riskira svoju poziciju u svijetu književnosti, a mi koji pišemo jer nam o tome život ovisi, znamo što znači kad to nedvosmisleno stavimo na panj. Strahu unatoč.

Dolje empatija, dolje solidarnost!

Gore herojice!

Ali šalu na stranu, a možda i ne...

Čitav život gravitiram tekstovima, muzici, generalno umjetnosti i ljudima koji zagrizu i ne puštaju. Od njih učim, pomno ih pratim, pazim da i ja ne ispadnem iz forme, pogotovo po pitanju rizika. Kako mi se sad čini banalnim i smiješnim moj strah, a koji sam spremna otkriti tek tu pri kraju teksta, kad sam na itac prihvatila pisanje kolumne pa došla doma i uskliknula: Sad će ljudi znati što mislim! A pa dobro, Marija, što si ti mislila da je Vrzino kolo? Mala vještica vatrica u kolibi za odabrane? Pisat ćeš je i učiti neko vrijeme kako biti i kolumnistica, uz sva svoja ostala *belles lettres*. Nego...

Tvrđim sad i ovdje, sigurno i sutra, a ako bude nekih šansi, dojaviti ću i iz zagrobnog života, za mene je jedina uzbudljiva i pravična ljudska egzistencija ona koja riskira. Boji se, ali štepa strahu unatoč, ispod treperi čitava mašina koju mogu zahvatiti samo neki osobni parametri koji se kreću u sferi osjećanja materije. Identifikacija. Spremnost da se odmaknemo od sebe samih i da nešto naučimo. Kakvo je samo to metafizičko iskustvo koje si u praksi u nekoj odrasloj dobi priuštimo samo tu i tamo. ●

DVOKORAK NAPRIJED

Feratin fenjer

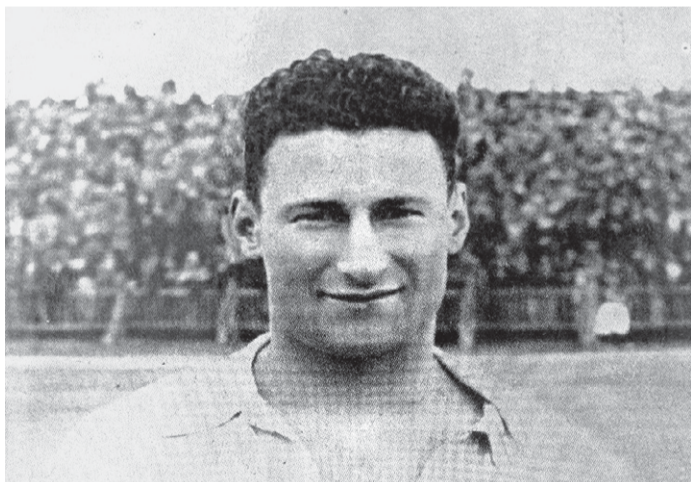
PIŠE Ivana Perić

ANĐELKO MARUŠIĆ FERATA rođen je 11. januara 1911. u Omišu. Trideset i tri dana kasnije, 13. februara 1911., službeno je osnovan Hajduk, klub koji će mu i kojemu će on obilježiti život. Nogomet je Ferata počeo igrati kao dječak u Omišu, a 1929. debitirao je za Hajduk za koji je u karijeri odigrao 394 utakmice. Na Hajdukovu je treninge u početku uglavnom išao pješke iz Omiša u Split i nazad.

Iako je nogometu ostao posvećen čitav život, Ferata u memoarima 'Zapisi predratnog reprezentativca' objavljenima 1982. (Zadružna štampa) opisuje kako je svoje najvažnije 'utakmice' odigrao tijekom Drugog svjetskog rata. Prvo je tako 'nastupao' za Prvi mosorski odred. Izvršavajući zadatke po dalmatinskom kršu, dobro mu je došla sportska kondicija. 'Lakoća kojom sam savladavao i najteže uspone, brzina i čilost u pokretima nije čudila samo moje rukovodioce,iskusne borce, nego i seljake iz Dalmatinske zagore. Nitko se u tom sa mnom nije mogao takmičiti – rezultat dugog sistematskog treninga. Cokule u kojima sam došao pokazale su se potpuno nepraktične na dalmatinskom kršu. U mosorskoj ljuti se skližu, lupaju i nisu udobne nozi, pogotovo što sam većinu zadataka izvršavao noću, prolazeći kroz neprijateljska područja', piše u knjizi.

'Bez opanka nema opstanka' kaže narod, a Ferata opisuje kako je na svoje opanke umjesto kože stavljao pomno izrezani komad automobilske gume. Tako opremljen bio je spreman svakoga dana prevaliti kilometre po kršu. Nalazio se na dužnosti intendanta srednjodalmatinskih odreda i u vrlo teškim situacijama ofenzive morao je kroz izuzetno kontrolirano područje prebacivati hranu za borce. Radio je s još par drugova i drugarica, a puno su im pomagale i mazge. Hranu su skrivali u presušanim bunarima koje su zatrpavali gomilom kamenja. Jedini je Ferata imao nacрте тих bunkera за koje navodi да их је без специјалних ознака било практички немогуће пронаћи у мору каменја.

Glavna mu životna 'utakmica' dogodila se jednog podneva u pustoj kamenjari kod sela Lečevica. Sa skupinom od sedam boraca i mazgama odmarao je u gaju. Odjednom su čuli pse. Shvatili su brzo da pripadnici njemačke divizije Princ Eugen čiste teren. 'Otvoriti vatru nismo smjeli, jer je neprijatelj nadmoćan. Trebalo se neopazice lagano evakuirati, jedan po jedan, na razne strane. Sastanak, tko ostane čitav, u štabu. Psi su nas nanjušili i Nijemci su se približavali. Mazge su se uznemirile i otkrile položaj. Zaštekali su 'šarci'. Odgovorili smo vatrom iz strojnica. Štiteći se vatrom polagano, jedan po jedan, prebacivali smo se preko onih malih zidića koji omeđuju poljica. Ostao sam zadnji. Preko mene zujali su meci lomeći lišće. Prava kiša', opisuje Ferata.

Zapisi predratnog reprezentativca

Bio je ranjen i nije znao kako i kuda dalje. Stisnuo je uz sebe torbicu u kojoj su bili nacrti tajnih bunkera hrane za 1500 boraca i borkinja, puzao u cik-cak liniji, bacao se s jednom nogom, dok je druga nemoćno visjela. Kroz nju su, kasnije je ustanovio, prošla četiri metka i potpuno mu paralizirali mišiće.

'Našao sam neko sklonište gdje me više mrtva nego živa našla drugarica ZORKA MILOVAC iz sela Pozorac. Odmah je požurila u selo i uskoro je s još jednom drugaricom došla s čairama, običnim, primitivnim nosilima. Uz najveću opasnost prenijeli su me do sela. Sakrila me u štali u rupi za gnoj i zatrpala velikom hrpom lozovine', prisjeća se u knjizi.

Ostao je sklonjen i preživio. Preživio između ostalog da ispriča priču. Čitati Feratu uvijek je lijepo, uvijek nepopustljivo antifašistički hajdučki, pa nek nam ga je i u ovom januaru, u još jednoj novoj-staroj godini. ●

ГОРСКИ КОТАО

ПИШЕ Валентина Вукадиновић

Шмарн од гриза

Зимски викенди су идеални за припрему сласног доручка, а стара биљезница с почетка 20. стољећа крије мноштво кратких, једноставно записаних рецепата за управо такав тип јела. Називи јела су записани фонетски, како су се изговарали и најчешће вуку подријетло из њемачког језика. Једно од тих јела је шмарн или дробљенац, познат под називом царски дробљенац. Јело је то које се може послужити и у сланој и у слаткој варијанти. Ако волите палачинке, вољет ћете и шмарн. Мени изврсно прија за доручак уз мало домаћег пекмеза или свјежег воћа. Има ми нешто баш шармантно и носталгично у припремању јела по тим старим рецептима. Као да повезујем прошлост и садашњост и баш уживам оживљавајући јела која су се тада послуживала.

Три су рецепта за шмарн у тој старој биљезници и сва три се разликују по неким састојцима, шмарн, кајзершмарн и мандлшмарн. У овом броју Наде вам Горски котао доноси рецепт за шмарн који се припрема од пшеничне крупице (гриза).

Приче о настанку овог јела везане су за цара Фрању Јосипа. По неким причама, нека сељанка је цару послужила јело за дрвосјече обогативши га јајима, воћем и шећером. У некој другој иначици приче, дворском кухару нису успјеле палачинке па их је покушао спасити додајући грожђице и трешње уз пуно шећера, што се цару свидјело. Биле ове приче истините или не, рецепте за шмарн или дробљенац проналазимо и у старим записима.

Кухарица је у своју биљезницу записала овако: 'Мијешај два јаја, мало

соли, фртаљ литре гриза, пол литре мрзлога млека. Пусти то све скупа змијешано пол сата. Онда излиј на шест дека вруће масти. Кад на једну страну зажути, окрене се и реже на комадиће. Посипље се цукром.' Била сам скептична према гризу припремљеном овако, али одушевило ме колико је укусно па свакако пробајте овакав, мало другачији шмарн.

Састојци (за 2-3 порције)

2 јаја
2,5 дл гриза (пшеничне крупице)
прстохват соли
1/2 л хладног млијека
жлица маслаца
пекмез (ставила сам од малине)
свјеже воће (ставила сам боровнице)
мало кристал шећера (по жељи)
мљевени цимет (по жељи)

Припрема

У посуди размутите два јаја, додајте пшеничну крупицу, млијеко и прстохват соли. Све добро измијешајте да не буде грудича. Оставите да стоји барем пола сата како би грис набубрио. У дубокој тави загријте маслац. Смјесу још једном промијешајте и излијте на таву. нека се зажути попут омлета. Горња страна ће вам бити још текућа, нека вас то не забрињава. Окрените и одмах раскомадајте па оставите да се све зазлати. Требаћте вам неколико минута, повремено промијешајте. Распоредите на пладањ за послуживање, посипте пекмезом и свјежим воћем. Можете додати мало шећера и цимета. Уколико волите слану варијанту, можете послужити уз меки сир, грчки јогурт и слично. Дobar тек! ●

IMPRESSUM

Godina IV / Zagreb | petak, 26. 1. 2024.

Nada #051

Društveni magazin

SDF srpski demokratski forum

IZDAVAČ
Srpski demokratski forum

ZA IZDAVAČA
Jelena Nestorović

GLAVNA UREDNICA
NOVOSTI
Andrea Radak

UREDNIKA NADE
Tamara Opačić

REDAKCIJA
Nikola Bajto, Vedrana Bibić, Katarina Bošnjak, Nina Čolović, Anja Kožul, Ivana Perić, Olja Savičević Ivančević, Anja Vladisavljević i Valentina Vukadinović

GRAFIČKI UREDNIK
Ivica Družak / Finalizacija

DIZAJN
Parabureau / Igor Stanišljević i Tena Križanec

Nada je financirana sredstvima Savjeta za nacionalne manjine Vlade Republike Hrvatske

REDAKCIJA
Draškovićeva 25
10 000 Zagreb
nada@sdf.hr
www.sdf.hr

Ратимир Љубић нагласио је важност пре-ношења антифашистичких вриједности на младе генерације и искорјењивања мржње. За културно-умјетнички дио програма побринули су се сопраниста Барбара Отман уз прању Марјана Крајине, те мјешовити пјевачки збор Лира, отпјевавши низ партизанских пјесама. Прије скупа положени су и вијенци на спомен обиљежје на мјесту формирања корпуса.

Десети загребачки корпус основан је 19. јануара 1944. код дворца Инки у Расињи на иницијативу Јосипа Броза Тита. Чиниле су га 32. и 33. дивизија, Западна и Источна група партизанских одреда те диверзантски батаљон. Приликом оснивања бројао је око 6.500 бораца, а на крају рата око 13.000. У борбама је погинуло и рањено 7.780 бораца. Командант корпуса био је Владимир МАТЕТИЋ, а касније МАТЕЈЕРКОВИЋ, комесар је био ИВАН ШИБЛ, помоћник комесара ШИМЕ БАЛЕН, а начелник штаба ЈОСИП РУКАВИНА. Међу осталима, у команди корпуса били су у ВЕЋЕСЛАВ ХОЉЕВАЦ и ФРАЊО ТУЋМАН.

■ Ненад Јовановић

Назовимо улице правим именима

Савез антифашиста донио је Декларацију којом потиче иницијативе за именовање улица и тргова по значајним антифашистичкињама и антифашистима

САВЕЗ антифашистичких бораца и антифашиста Републике Хрватске на недавној изборној Скупштини донио је Декларацију о потицању иницијатива за именовање географских топонима, улица и тргова именима значајних антифашистичкиња и антифашиста. У декларацији се потичу иницијативе појединаца и удруга, политичких странака, јединица локалне и регионалне самоуправе за именовање улица и тргова по значајним антифашистичкињама и антифашистима.

Раздобље од више од три десетљећа по успостави демократске и неовисне хрватске државе те и десет година по уласку у ЕУ у разним је крајевима наше домовине обиљежено промјенама имена географских топонима који су носили имена значајних антифашистичкиња и антифашиста. Ове су промјене, ма како биле образлагане, засноване за идеји повијесног ревизионизма те криминализирања особа и догађаја из повијести наше домовине за вријеме и након Другог свјетског рата с циљем оспоравања и релативизације вриједности антифашизма, понекад и понегдје и заговарање особа и догађаја обиљежених вриједностима супротстављеним антифашизму или чак вредновање одређених обиљежја усташког

Трг маршала Тита у Загребу преименован је у Трг Републике Хрватске (фото: Марко Прпић/PIXSELL)

режима Независне Државе Хрватске', истичу у САБА-и РХ.

Наглашавају да је 'повијесна валоризација улоге значајних антифашист(кињ)а и антифашиста у стварању јединствене и недјељиве хрватске државе те у модерирању повијесних околности које су водиле успостави Хрватске као демократске и социјалне државе транзицијом из социјализма, а који су у својем дјеловању водили вриједностима које и Устав РХ данас држи највишим вредностама уставног поретка' важна задаћа за све који баштине и промовирају идеје антифашизма.

'Конечно, разумијевање повијести, жеља да и за будуће генерације стварамо здраво друштвено и повијесно разумно окружење, као и да се боримо против повијесног ревизионизма, релативизирања лажним вијести и анахронизма, те оспоравања уставних основа хрватске државности, мотив је нашег дјеловања', наглашавају у САБА РХ. 'Ову Декларацију доносимо с циљем потицања иницијатива појединаца и удруга, политичких странака, јединица локалне и подручне самоуправе за именовање географских топонима, улица и тргова, именима значајних антифашистичкиња и антифашиста, не истичући нити једну особу поименце, али с разумијевањем да је наше друштво и политика 20. стољећа вођена и препозната по важним и снажним појединцима чија би улога требала бити видљива и кроз називље географских топонима, а и сами ћемо дјеловати на тај начин', закључују антифашисти.

■ Н. Ј.

Поклони за Мирковчане

Малишанима из Мирковаца подељени су поклон пакетићи поводом Нове године по јулијанском календару

И ОВЕ године је, на дан кад је традиционално дочекана православна Нова година, у организацији жупанијске и градске организације СДСС-а и Већа српске националне мањине града Винковаца, у Мир-

ковцима уприличена подела пакетића за децу која наставу похађају на српском језику и ћириличном писму али и за оне који још нису пошли у школу. У препуној сали простора српског мањинског већа, тзв. Српској кући, више од 60 малишана примило је поклоне од Деда Мраза, који је најмлађима улешао догађај. Присутној деци и родитељима свако добро у Новој години, уз много здравља, среће и успеха, пожелели су председник жупанијске организације СДСС-а Душан Јецков, заменик жупана СРЂАН ЈЕРЕМИЋ, председник винковачке организације Славко КОСАНОВИЋ и председник Већа српске наци-

Деда Мраз и клинци у Српској кући

оналне мањине града Винковаца Владимир Мишкић.

— Ово је само једна од активности које СДСС проводи на подручју Мирковаца, места у саставу града Винковаца и у којем је знатан број припадника наше заједнице. Наша намера је да се ни на који начин не осећају запостављено и забрављено – рекао је приликом дружења Јеремић. Додао је да је било лепо видети да је простор мањинског већа готово био премали да прими све заинтересоване за дружење поводом споменутог празника.

— Циљ нам је управо да окупљамо локално становништво у срединама где чине мањину-нагласио је председник Жупанијског СДСС-а указујући истовремено на добру сарадњу српске заједнице с градским властима Винковаца, па тако и када је у питању образовање припадника српске заједнице. Као резултат тога, Јеремић је навео да је мирковачка основна школа данас једна од најмодернијих у нашој жупанији. Захваљујући залагању представника мањина на терену, али и коректног односа директора основне школе у Мирковцима, број деце у настави на српском језику и писму је константан – закључио је Јеремић.

■ С. Недељковић

Регионалне стипендије

Министарство просвете Републике Србије расписало је Конкурс за доделу стипендија за Србе у региону

МИНИСТАРСТВО просвете Републике Србије расписало је Конкурс за додељивање стипендија у оквиру пројекта Србија за Србе из региона, за школску 2023/2024. годину, а за упис на високошколске установе у Србији у школској 2024/2025. години.

Стипендија у оквиру Пројекта стипендирања припадника српске националне заједнице из држава у региону, обухвата бесплатно школовање на основним академским и струковним студијама, интегрисаним академским студијама, специјалистичким струковним студијама, мастер академским и струковним студијама, специјалистичким академским студијама или докторским студијама. Предвиђени износ стипендије је 15 хиљада динара месечно.

Подразумева се бесплатна услуга смештаја у установама студентског стандарда стипендистима, који су се примљени у установу студентског стандарда на основу редовног конкурса за пријем студената у такве установе, односно бесплатну услугу смештаја у студентским домовима, а у складу с расположивим додатним капацитетима установа за смештај стипендиста, односно износ од 12 хиљада динара

Предвиђени износ стипендије је 15.000 динара (126 еура) месечно

стипендистима, којима због ограничених капацитета не може да се обезбеди смештај у установама студентског стандарда. У то је укључена бесплатна услуга исхране у установама студентског стандарда, обавезно здравствено осигурање за студенте до 26 година старости, односно добровољно здравствено осигурање за оне старије од 26 година. Бесплатна је и боравишна виза, признавање средњошколских диплома и високошколских диплома.

Под синтагмом 'Срби из региона', а у складу са Законом о дијаспори и Србијама у региону, подразумевају се припадници српског народа који живе у Републици Словенији, Републици Хрватској, Босни и Херцеговини, Црној Гори, Републици Северној Македонији, Румунији, Републици Албанији и Мађарској. Рок за слање пријавних формулара са пратећом документацијом дипломатско-конзуларним представништвима Републике Србије је 15. март 2024. године.

Кандидат је дужан да попуњени пријавни формулар достави са скенираном документацијом на адресу електронске поште: srbizregiona@prosveta.gov.rs, а оверене ко-

ИНФОРМАТОР

пије оригиналне документације заједно са потписаним пријавним формуларом достављају се Министарству спољних послова путем дипломатско-конзуларних представништва Републике Србије у државама у којима живе.

■ С. Н.

Путовање у Чачак

Представници Срба из Хрватске, Црне Горе и Мађарске разговарали су о проблемима својих заједница

Уз представнике српске заједнице из Мађарске и Црне Горе, и представници Срба из Хрватске учествовали су 16. и 17. јануара на манифестацији Светосавске свечаности која се традиционално одржава у Чачку. И ове је године, у организацији истоименог удружења, Града Чачка и Градске библиотеке Владислав Петковић Дис манифестација окупила представнике српских организација из региона како би разговарали о проблематици заједнице у својим срединама те услали смјернице будуће сарадње.

У делегацији Срба са подручја источне Славоније, Барање и западног Срема били су представници Заједничког већа општина из Вуковара, предвођени председником ДЕЈАНОМ ДРАКУЛИЋЕМ и председником Одбора за информисање, ЈАДРАНКОМ ЈАЊИМОВИЋЕМ. Председник зво-а истакао је да се разговарало о тренутној проблематици српске заједнице али и могућностима превазилажења исте кроз будућу сарадњу. — Акцент је стављен на медијску сарадњу, у смислу пласирања информација, које су од интереса за све стране, које су биле учесници скупа – рекао је Дракулић. Јадранка Јањимовић сложила се да је неопходна боља медијска повезаност.

— Закључили смо да није проблем креирање медијских садржаја, него њихово пласирање на подручја, где су они потребни – нагласила је Јањимовићева сложивши се са Дракулићем да је на подручју централне Србије значајан део грађана са подручја Хрватске који имају потребу да чују информације са подручја из којих су отишли. Састанку су, уз политичке пред-

Представници зво у храму Вазнесења Господњег у Чачку

ставнике присуствовали и представници медијских кућа попут Радио-телевизије Србије те неколико локалних медија. Председник зво-а подсетио је на рад тв Продукције зво, чија се, већ препознатљива 'Хроника Славоније, Барање и западног Срема' емитује путем сателита ртс-а и тв Војводина, али да је покривеност неопходно управо за подручје на којем су одржали састанак.

— На округлом столу 'Креирање и размена медијског садржаја у циљу побољшања положаја српског народа у региону' детектовали смо проблеме на терену. Била је то полазна тачка за разговор о стварању новог медијског пројекта или платформе, која би у будућности омогућила пласирање информација – закључила је Јањимовићева.

Манифестација 'Светосавске свечаности' организује се у част српског учитеља и просветитеља, а ове године, као новина, организоване су радионице за децу те већ споменута актуелизација питања положаја српског народа у земљама региона. Уз посету најзначајнијим знаменитостима Моравичког округа, представници зво-а имали су пријем и код градоначелника Чачка МИЛУНА ТОДОРОВИЋА, с којим су разговарали о могућностима сарадње на локалном нивоу.

■ С. Н.

Боје Вуковара

Слике настале током одржавања ликовне колоније грађани могу купити у отвореној галерији

ИЗЛОЖБА слика 'Отворена врата Боје Вуковара' постављена је 12. јануара у простору вуковарског подбора скд Просвјета, односно Парохијском дому. Изложена су уметничка дела сликара са нашег подручја, али и из региона, настала током ликовних колонија 'Боје Вуковара', које се у вуковарском подбору одржавају готово тридесет година.

— Давне 1995. године 'Боја Вуковара' се просула по граду и по онима, који су у то време стварали. Ја сам један од оних који наставља оно што су покојни Бранко Куруић и његова екипа започели. Имали смо тих година три колоније академских сликара широм света – подсетио је на почетке ликовног стваралаштва председник вуковарске Просвјете Миленко Живковић. На последњој изложби слика, налазе се пејзажи Ђорђа Станисављевића из Слатине, један део апстрактних композиција Милана Шоле из Батине, апстракције Ивоне Магоушек, те четири уметничка дела Петра Звонка Јелића, сликара који је живео и радио у Бачкој Паланци.

— Велики број његових слика смо сачували, али један део смо желели да понудимо и посетиоцима – подвукао је Живковић наводећи да је изложба продајног карактера, а средства прикупљена од продаје

Изложене слике

биће намењена одржавању идуће ликовне колоније у мају ове године. Галерија је отвореног типа, односно сваког другог уторка и четвртка у месецу, грађани ће имати прилику да погледају слике, а намера организатора је и успостављање сарадње са школама и вртићима, како би већ у најранијој доби код младих развијали осећај за уметност. Програм је употпуњен класичном музиком и божићним рецитацијама чланица Просвјете и куд-а Слога који је био саорганизатор изложбе.

■ Сенка Недељковић

Запливали по кијамету

Поводом празника Богојављења пливали се за часни крст на трпињском језеру Пањик и у Корани на Кордуну

ПОВОДОМ православног празника Богојављења и ове године је на трпињском језеру Пањик одржано традиционално пливање за часни крст. Пливајући у хладној води, док је истовремено падао и снег, први је до часног крста допливао десетогодишњи ИГОР САВИЋ из Трпиње. Било је то његово прво пливање у зимском периоду на отвореном.

— За мене то представља љубав према Богу и вери. Било је јако хладно, али ми је драго да сам први допливао – рекао је овај дванаестогодишњак најавивши да ће и идуће године на том истом месту запливати. У Трпињи је 19. јануара било девето по реду пливање за часни крст, обичај који се поводом Богојављења практикује у православном народу, који су у том селу покренули Урош Наранчић и Љубан Вујанац, након што су годинама пливали за часни крст у другим местима.

— Ми смо чувари српских православних обичаја у зимском периоду, када је најзанимљивије. До сада смо пливали у Сремској Митровици, Даљу, Апатину и девет година код нас у Трпињи – рекао је Вукосавац. Међу 62 пливача и ове године је пливао један од организатора, Урош Наранчић, поделивши том приликом с новинарима властита искуства и импресије.

— Максимално се трудимо да ову традицију пренесемо на омладину и нове нараштаје. Можете да видите да управо

они и допливају први до крста, што није мала ствар јер је вода јако хладна и много је лакше неком старијем да отплива него деца. Ово је велики, свечани чин који ће идуће године доживети јубилеј – десету годину одржавања у нашем месту – рекао је Наранчић. Традицију од заборава чува и Младен Радић, такође из Трпиње.

— Седам или осам година већ пливам за часни крст и за мене то представља нешто свето и посебно: традицију, веру, љубав и православље. Први сам из своје породице који је почео да плива за Богојављење, да би касније и млађи брат почео да плива са мном – испричао је Младен. Пливању на Пањик претходила је литургија у трпињском храму Вазнесења Господњег, након које су се литијом кроз село, према језеру упутили свештеници, пливачи, мештани и посетиоци, чувајући на тај традицију и обичаје православних верника.

— На данашњи дан, као што је Господ Исус Христ ушао у реку Јордан, и ми свештеници по храмовима вршимо велико водоосвећење, односно, освећујемо природу воде где на један благословен начин покушавамо људима да приближимо истину, да уколико се молимо Господу, ако живимо у љубави и слози, онда можемо да напредујемо и онда је све благословено шта нас окружује – закључио је трпињски парох Марко Шукунда уз традиционални поздрав 'Бог се јави, заиста се јави!'.

По хладном вјетру, снијегу који је падао и великој хладноћи, и ове године одржано је пливање за часни крст у хладној ријеци Корани у Малићима. Најприје је у манастиру Богородице Тројеручице у Доњем Будачком, одржана пригодна литургија уз причешће за пливаче, а обред је предводио старјешина манастира архимандрит НАУМ МИЛКОВИЋ. За часни крст у хладној Корани такмичило се се-

Судионици богојављенског пливања у Корани

дам учесника међу којима су биле двије дјевојке и пет момака. Побједник овогodiшњег богојављенског пливања је био ПРЕДРАГ КНЕЖЕВИЋ БУЦО из Војнића. На сам празник Богојављења 19. јануара, епископ Горњекарловачке епархије Српске православне цркве ГЕРАСИМ служио је свету архијерејску литургију у карловачком Саборном храму Светог Николе. Након литургије епископ је посветио богојављенску водицу и присутним вјерницима честитао празник крштења Исуса Христа у ријеци Јордан, а што је обаvio свети Јован крститељ, чији је празник обиљежен дан касније.

■ С. Недељковић, М. Цимеша

Викторија освојила 600 еура

Ногометаши из Војаковца освојили су треће мјесто на турниру 36 екипа

ФУДБАЛСКИ клуб Викторија из Војаковаца код Крижевца на недавно одржаном 5. Турниру жупанијских клубова Крижевци 2023., освојио је вриједно треће мјесто. Резултат је то изврсне игре играча Викторије и велике борбености на терену која је исказана од самог почетка турнира. Добра момчад састављена од становника Војаковца, Чабраја, Глоговнице и других околних мјеста, победила је више супарничких ти-

Ногометаши Викторије

мова, а у сусрету за треће мјесто су надвладали НК Слогу из Копривничког Иванца. Награда за треће мјесто, осим медаља и пехара, био је и новчани износ од 600 еура. — Честитамо нашој екипи на освојеном трећем мјесту на малоногометном турниру жупанијских клубова у Крижевцима. Освојити треће мјесто од 36 екипа изврстан је резултат наших играча на које смо итекако поносни. Захваљујемо и свим вјерним навијачицама и навијачима, посебно онима најмањима који су нас пратити и бодрили на утакмицама – наводе из НК Викторије Војаковца.

■ З. Витановић

Рекордна година за Копачки рит

Посетилаца је у 2023. години било више за 7 посто, а приходи су већи за 13 посто

ПРОШЛА година била је успешна за туризам Осјечко-барањске жупаније. Прошле ју је године посетило нешто више од 125.000 гостију који су остварили готово 270.000 ноћења. Предњаче домаћи гости којих је стигло 77.000 а у бројним, мада још увек недовољним смештајним капацитетима, преноћили су 142.000 пута. Када су у питању инострани гости највише их је дошло из Немачке, Мађарске, Словеније, Србије, Босне и Херцеговине, Пољске, Аустрије, Италије али и далеке Америке.

Оно што једнако радује туристичке за посленике, јесте чињеница да је на подручју жупаније забележено повећање броја долазака и ноћења. Илустрације ради, у односу према 2022. години 15 посто је више ноћења и долазака, а с обзиром на већи прилив иностраних гостију, у ставу еВизитор видљив је плус од чак 23 посто.

Што се барањских туристичких заједница тиче, а њих чине тз Барање, тз Опћине Биље – Копачки рит и тз Општине Драз, оне су уврштене у првих десет рецептивних жупанијских дестинација па је тако одмах иза тз Осиек позиционирана тз Барање (град Бели Манастир и барањске општине осим Биље и Драз). На споменуто је подручју остварено скоро 13.000 долазака, и више од 25.000 ноћења.

Када се говори о туризму на подручју Осјечко-барањске жупаније немогуће је не споменути Парк природе Копачки рит иза којег је такођер најуспешнија туристичка година. Овај природни бисер, који је један од најважнијих и највећих мочварних подручја у Еуроци због чега га многи доживљавају еуропском Амазонном, посетило је готово 50.000 посетилаца.

Пловидба Копачким ритом

ца. Резултат сталног обогаћивања понуде је надмашена досад рекордна 2022. година па је посетилаца било више за 6 до 7 посто, а и приходи су већи за 13 посто.

Током школских празника, Парк природе Копачки рит у већем су броју посећивале породице с децом, а међу многобројним посетиоцима, присутна је била и већа група гостију из Дубровника. Богата флора и фауна, Презентацијско едукацијски центар Тиквеш, вожње бродом, шетње шеталиштем и други садржаји дефинитивно су највећи мамац за привлачење гостију па ако пожурите до средине овога месеца, све садржаје можете конзумирати за симболичних 5 еура.

■ Зоран Поповић

Инвестиција у Гмајну

Како би Комунално друштво Гмајна могло унаприједити услуге, Опћина Јагодњак је набавила нове стројеве

ДАНИЈЕЛА Млинаревић, начелница Опћине Јагодњак, једине у Барањи са српском већином, изјавила је да се Опћина може похвалити успјешном 2023. годином те да Опћина и њезини становници с оптимизмом могу гледати на 2024. и опћенице на будућност. Опћина Јагодњак сваке године, кроз финансијску подршку из прорачуна, потиче рад локалних удруга и спортских клубова, а кроз стипендије подржава и студенте са свог подручја. Усто, не заборавља ни своје најмлађе и најстарије становнике па је недавно подијелила новогодишње пакетиће дјеци, а умировљеницима с пензијом до 500 еура исплатила божићницу у износу од 30 еура.

Опћина, вриједи то истаћи, континуирано ради и на унапређењу комуналне инфраструктуре и опремању локалног комуналног погона 'Гмајна', названог тако по уређеном излетишту уз сјевероисточни руб насеља Јагодњак, поред кога пролази барањски дио аутопута званог 'Славоника'.

Прошле године потпуно је завршен и пројект расвјете у Болману, као и замјена постојећих растрошних сијалица јавне расвјете у опћинском сједишту Јагодњаку и мјесташцу Мајшким Међама, познатом по револуционару ЈОВАНУ ЛАЗИЋУ. Осим тога, асфалтом су пресвучене двије важне улице, уређиване су шетнице, паркови и зелене површине те етнокућа. На игралишту Ногометног клуба 'Јован Лазих' у Болману постављени су рефлектори, а ради се и на пројекту расвјете Новог Болмана.

Како би Комунално трговачко друштво Гмајна могло унаприједити своје услуге, Опћина му је набавила нове стројеве, укључујући малчер, тримере и друге алате. Такођер је одржана и успјешна вјежба Цивилне заштите у сурадњи с државним журним службама.

Опћина на разне начине потиче друштвени и културни живот на свом подручју те његовање традиције и обиљежавање значајних догађаја из прошлости па тако, на примјер, организује или суорганизује 'керменц' Петрово, 'Циган-печење' или годишњице Болманске битке у Болману, а у Јагодњаку Кулинијаду, Фишијаду, 'Барањску уж'ну', Никољдански турнир у баскету или – дочек српске Нове године.

■ Јован Недић

Stogodnjak (722)

26. 1. – 2. 2. 1924: 'Ugled Hrvata u času ujedinjenja bio je neosporan. U očima Srba Hrvati su bili oni koji će najviše pridonijeti u poslu oko uređenja države, koji će unijeti reda i političkog takta u vladi. Ali, dogodilo se nešto neočekivano. Ti su Hrvati apstinirali od akcije, zakukuljivši se u jedan nelogičan, pasivan život. Ti apstinentski političari su u borbi s beogradskim političkim shvatanjem u polemici nespretno upotrijebili jedan stari način srpsko-hrvatske svađe u Hrvatskoj... U stvarnosti, Srbi u Hrvatskoj ostali su na terenu jedinstva, a najbolji njihov dio na starom svom terenu jugoslavenske ideje. Međutim, u toku borbe između zagrebačke i beogradske štampe konstatirano je da u taktici zagrebačkih separatističkih političara nema ni najmanje logike. Oni su jednom nespretnom taktikom kompromitirali vlastiti program... Što je najgore, separatistički listovi u Zagrebu uzurpirali su sebi pravo da jedino oni mogu govoriti u ime hrvatskog naroda. Tako je polako smiješni izgled njihove politike prešao u očima neobaviještenih Srba i na cijeli hrvatski narod. Prvi je rezultat politike apstinentskih političara dakle taj, da su oni do temelja uzdrмали onaj veliki ugled Hrvata kojeg su prije rata i u času ujedinjenja uživali kod svih Srba... O, da, bilo je vrlo mnogo Srba, a i danas ih ima, koju su odbacili srpsko ime, uzeli jugoslavensko, pa kao Jugoslaveni pošli u borbu ne samo protiv srpskog, nego i protiv hrvatskog separatizma, ali pod utjecajem skroz nesavjesnih napada hrvatskih separatista na sve što je srpsko, nego i jugoslavensko, ti se Srbi opet vraćaju na stari teren. Niko ne radi toliko za velikosrpsku ideju kao što to rade hrvatski separatisti..! Meni je, kao čovjeku kome nije zanimanje ni srpstvo, ni hrvatstvo, stalo do toga da hrvatski separatistički političari budu na vrijeme opomenuti do kakvih sve posljedica može dovesti njihovo, ne federalistička, nego velikosrpska politika...' piše 'Srbin iz Hrvatske', u podužem članku kojeg je naslovio – 'Velikosrpstvo i Hrvati'.

* prošle godine su državljani pravoslavne vjeroispovijesti podnijeli više od 17.000 žalbi za razvod braka, od čega samo Višem duhovnom sudu u Sremskim Karlovcima preko 5600. 'To je svakako ogroman broj, pa čak i ako se računa s teškim potresima morala u narodu poslije svjetskog rata', navodi se uz ostalo u popratnom obrazloženju.

* novosadska policija uhapsila je nekog Milu Ristića koji već 15 godina obilazi vojvođanska sela, tvrdeći da 'umije od vode napraviti rakiju'. Od žrtava prijave taj bi 'čudotvorac' najprije zatražio nekoliko stotina dinara, a zatim bi naložio da mu u kuću unesu bure s vodom, potom bi zaključao vrata, neko vrijeme ostao uz bure, a onda ga zapečatio i izišao, pritom zaprijetivši seljacima da bure ne diraju osam dana. Poslije osam dana seljaci bi naravno ustanovili da su sjajno – namagarčeni. Jer, voda u buretu i dalje je bila voda, a ne rakija!

■ Đorđe Ličina

RATKO RUDIĆ

Ograničena primanja su sreća vaterpolista

Primanja za vrijeme igranja im omogućuju normalan život, ali se ne mogu osigurati za poslije karijere. Na neki su način prisiljeni da studiraju i pripremaju se za period poslije karijere. Mi smo tu privilegirani. Sportovi u se kojima se više zarađuje, a manje educira, imaju problema sa sportašima

RATKO RUDIĆ najtrofejniji je svjetski vaterpolski trener, drugi najtrofejniji u ekipnim sportovima uopće. Kao trener je osvojio sve i to višestruko. S Jugoslavijom je osvojio dva olimpijska i jedno svjetsko zlato. S Italijom je bio olimpijski pobjednik, europski i svjetski prvak. Isto je ponovio i s reprezentacijom Hrvatske. Reprezentaciju SAD-a odveo je do zlata na Panameričkim igrama, a Brazila do srebra na istom natjecanju. Prije trenerske imao je i vrhunsku igračku karijeru. Osvajač je srebrne medalje na OI u Moskvi, medalja na europskim i svjetskom prvenstvu. Dobitnik je brojnih državnih i društvenih priznanja. Novo priznanje Ratku Rudiću je Nagrada Vladimir Beara Sportsko-rekreativnog društva Srba u Hrvatskoj za doprinos sportskoj kulturi i društvenoj toleranciji.

Što vam znači ova nagrada?

To je veliko priznanje. Ima sportski značaj, a ujedno je i društveno priznanje. Karijeru sam i kao igrač i kao trener gradio na velikim sportskim rezultatima, ali uvijek vodeći računa da ponašanje i mojih igrača i moje bude u skladu sa sportskim standardima, *fair playom*, onim što sport znači u društvu, a on mora promovirati i toleranciju i razumijevanje. Drago mi je da sam dobio nagradu koja je šira od sportskog priznanja.

Sjećate li se Beare?

Kako ne. Živio sam u Splitu. Otac je imao prijatelja koji je imao kuću uz zidić igrališta Hajduka. Kao djeca smo gledali i treninge i utakmice Hajduka. BEARA, Veliki Vladimir, nam je bio idol. Ostao mi je u sjećanju kao jedna od najupečatljivijih sportskih figura iz ranog djetinjstva. Imao je veliku, izvanrednu karijeru. Njegov stil branjenja pun bravura, letenje kroz zrak, to je bilo nešto impresivno.

Rođeni ste 1948. godine. Možete li objasniti fenomen '48. u jugoslavenskom sportu. Rođena je fenomenalna košarkaška petorka: Duci Simonović, Nikola Plećaš, Damir Šolman, Vinko Jelovac i kao vrhunac Krešo Ćosić, a iste godine rođen je i Mate Parlov.

To je jako poznata godina u Jugoslaviji, godina odvajanja od SSSR-a. Sve koji ste naveli su izvrsni sportaši koji su ostvarili velike karijere. S PLEĆAŠEM sam išao zajedno u razred u Drugoj gimnaziji u Zagrebu.

Vaterpolo ste počeli trenirati kao dječak. Jugoslavija je već bila vaterpolska velesila, ali, nogomet je bio najpopularniji, počeli ste trenirati u Jedinstvu iz Zadra, grada košarke. Zašto vaterpolo?

Bavio sam se svim sportovima. U Zadru smo u dvorištu imali koš. Otac ga je donio. Igrali smo nogomet, vježbao sam u Društvu za tjelesni odgoj Partizan. U Splitu sam trenirao i judo, tenis, rukomet. Sve. Gdje god je bila lopta i gdje nije bila. Tajna vaterpola je da kada se ovlada tim vještinama u vodi, zaljubite se u njega. Postaje strast, uživanje u igri, pokretu, druženju. Odlučio sam se za vaterpolo jer sam najviše uživao u tom sportu.

Prelazak u Jadran

Vrlo brzo ste se afirmirali. Godine 1963. prelazite u splitski Jadran. Vrlo mladi ulazite i u reprezentaciju Jugoslavije.

U to vrijeme nije bio razvijen sistem takmičenja mladih uzrasta. Vrlo brzo ušao u prvi tim Jadrana i kao petnaestogodišnjak počeo sam igrati utakmice u prvoj ligi. Počeo sam

Sjećam se Beare. Živio sam u Splitu. Kao djeca smo gledali i treninge i utakmice Hajduka. Beara, Veliki Vladimir, nam je bio idol. Njegov stil branjenja pun bravura, letenje kroz zrak, to je bilo nešto impresivno

rano igrati i za reprezentaciju. Išao sam i na Olimpijske igre u Meksiko 1968. gdje nisam igrao. Jugoslavija je osvojila zlatnu medalju. Prije Meksika sam se pripremio za odlazak u Ameriku. Mislio sam da neću ići u Meksiko, otići ću studirati u SAD i tamo igrati vaterpolo. Sve sam bio dogovorio, a kada sam pozvan u reprezentaciju sve sam otkazao jer mi je igranje za nju bilo najviše što sportaš može dosegnuti.

U Partizan prelazite 1971. koji je dotad bio četiri puta prvak Europe i uz rastuću zagrebačku Mladost, dominantan klub. Zašto Partizan?

Mladost je u to vrijeme bila čak nešto bolja od Partizana. Osvojila je 1971. Kup šampiona, živio sam u Zagrebu. Premišljao sam se između Mladosti i Partizana. Mladost je imala odličnu ekipu, ali je bila već poodmaklih godina. U Partizan je tada došao MAROVIĆ iz Jadrana, BELAMARIĆ iz Šibenika, ANTONOVIĆ s Korčule, sve mladi i perspektivni igrači. Odlučio sam se za Partizan računajući da će dominirati, što se i desilo. Prevagнали su sportski motivi da idem u Partizan.

Partizan osvaja osam naslova prvaka Jugoslavije zaredom i dominira sve do pojave snažnog Juga početkom osamdesetih.

Partizan je u to vrijeme imao izuzetne rezultate. Dvije godine nismo izgubili utakmicu. Osvojili smo dva naslova šampiona Evrope, jedan u gostima što se tada rijetko događalo. Zaista su rezultati bili jako dobri, s reprezentacijom nisam bio tako zadovoljan.

Bilo je i trauma s reprezentacijom. Na SP u Caliju 1975. u prve tri utakmice tri

uvjerljive pobjede, a nakon toga senzacija i skandal, vijest da ste dopingirani, proglašava vas se izdajnikom, momčad potpuno mijenja stanje. Na supervještačenju u Njemačkoj ispostavlja se da od dopinga nema ni d, ali ste do tog trenutka bili izloženi sramoćenju, a Jugoslavija završava na 13. mjestu.

Mi smo već bili matematički plasirani u polufinale. Onda smo jednu utakmicu kašnjeni, pa jednu nismo htjeli igrati. Išao sam u Köln gdje je bio i predsjednik olimpijske dopinške kontrole. Potpuno sam oslobođen i FINA je tada napisala i savezu i meni da se ispričava, da se desila greška. Ali, u sportu nema nazad. To su za mene bili najteži trenuci u karijeri. Bilo je prihvaćeno kao istina da sam dopingiran. Naslovi u novinama su bili po deset centimetara 'DOPING'. Nije jednostavno nositi se sa stigmom da si nešto napravio, a nemaš pojma kako je do toga došlo. Igrali smo strašno, bio sam u vrhunskoj formi i bio sam jedan od najboljih igrača. Mi smo bili ekipa koja je pred sobom sve lomila. Neki moji suigrači i danas misle da nam je namješteno. Kad su me oslobodili u novinama su izašla mala slova, na zadnjoj stranici.

Na Olimpijskim igrama u Montrealu 1976. opet ste bili ozlijeđeni. Pomagali ste selektoru. Jeste li tada postali svjesni da ćete se poslije igračke karijere posvetiti trenerskom poslu?

Nije to bilo još tako jako izraženo, ali je istina da sam bio vrlo zainteresiran za trenerski posao. Bio sam blizu izbornika i s njim sam često izmjenjivao određena iskustva. Počeo sam se tada polako pripremati za svoj trenerski put. Bio sam kapetan reprezentacije od 1977. kada na Evropskom prvenstvu osvajaemo srebro do Igara u Moskvi. Bio sam iskusn igrač koji je i kao kapetan mogao da kaže određene stvari koje bi pomogle ekipi i bio sam jako involviran u rad trenera. Odlučio sam poslije Moskve prekinuti sportsku karijeru. Međutim, 1981. je Evropsko prvenstvo bilo u Splitu. Govorili su mi 'moraš ostati'. Poslušao sam i pogriješio. U Splitu smo loše odigrali, zbog jednog incidenta nismo osvojili medalju. Već prije sam upisao trenersku školu na DIF-u.

U trening se mora ući kao u utakmicu

Godine 1982. postajete trener. S mladom reprezentacijom Jugoslavije osvajate srebro na Evropskom i Svjetskom prvenstvu. Seniorska reprezentacija je od Moskve 1980. u krizi. U veljači 1984. vas imenuju za selektora reprezentacije. Mlad ste trener, jedne novine su napisale da imate 36

Mene devedesetih nitko nije zvao da se vratim. Sanader je, još nije bio predsjednik vlade, došao u Rim. Pozdravili smo se, rekao je da bi bilo dobro da dođem u Jadran, on je jadranaš. Prvi put su me zvali 2004. kada su savez preuzeli moji igrači Bukić, Bebić, Sukno

godina, 186 centimetara i 86 kilograma. Pred vama su, za nekoliko mjeseci, OI u Los Angelesu. Kako dolazi do toga?

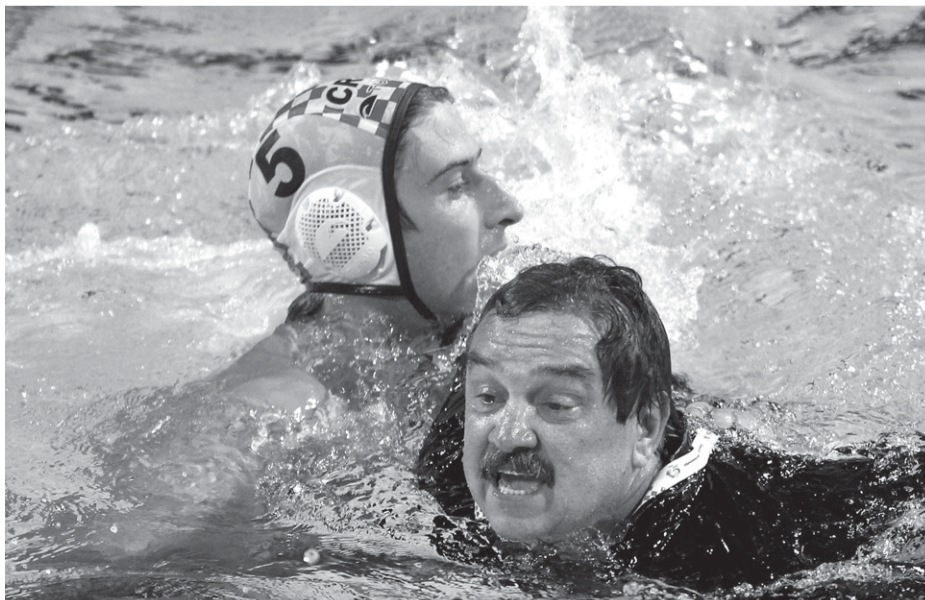
Nije to baš toliko slučajno. Već 1982. sam na Svjetskom prvenstvu u Guayaquilu, u Ekvadoru, bio stručni posmatrač vs Srbije. Pisao sam analize utakmica. Krajem 1982. pomagao sam selektoru MILI NAKIĆU kao pomoćni trener na pripremanju na Košutnjaku. Bio sam trener u Partizanu. Godine 1983. osvajamo srebrne medalje na Svjetskom i Evropskom prvenstvu s mladima. To su prve medalje za mlade uopće. Đorđe Perišić mi je rekao da me on predloži za selektora, bez pritiska rezultata osvajanjem medalja. Tako sam preuzeo reprezentaciju Jugoslavije.

Prije Igara u Los Angelesu, i prije bojkota zbog kojega na Igre ne dolaze SSSR i Mađarska, izjavljujete da je cilj šesto mjesto. Vraćate se sa zlatnom medaljom i reprezentacijom koja se pomlađuje. U momčadi je Bukić koji ima 18, Milanović 19 godina. Dvije godine kasnije na SP u Madridu su Šimenc koji ima 20, Vasović 19. Opet osvajate zlato, svi ti mladići imaju važnu ulogu u momčadi. Čini se da ste kroz karijeru vjerovali mladim igračima.

Bio sam jako ambiciozan u učenju trenerskog zanata. Stalno sam tražio nove stvari, literaturu, povezo sam se s fakultetom, svima. Uveo sam psihologa u ekipu, imao sam snimatelja, statističara. Skoro pa su mi se rugali što će mi takvi i toliki. Imao sam jasnu viziju što treba raditi. Počeo sam stvarati novu ekipu s tim igračima. Oni su igrali u juniorskoj reprezentaciji i znao sam što mogu. Bili su u momčadi i iskusniji igrači kao BEBIĆ, tada jedan od najboljih na svijetu, ROJE, PAŠKVALIN i drugi.

Odmah sam počeo sa strahovito jakim treningom što je iznenadilo i same igrače. Išli smo na jak turnir u Mađarsku gdje smo sve izgubili, ali ujutro smo strašno trenirali, a navečer igrali utakmicu. Pripreme su jedno, pravi turnir drugo. U Los Angeles smo došli potpuno spremni, odmoreni, ekipa je bila spremna i individualno i ekipno pružiti ono što se može i osvojili smo zlatnu medalju.

Kada govorimo o vašim metodama treninga i izboru igrača poznato je da ste bili

Ratko Rudić slavi titulu prvaka Europe s Hrvatskom u Zagrebu 2010. s Marom Jokovićem (Foto: Marko Lukunić/PIXSELL)

na glasu kao veoma strog trener, a bili ste spremni žrtvovati i najboljeg igrača ako se ne bio spreman uklopiti u kolektiv i ako bi svoju individualnu prezentaciju nadredio reprezentaciji. Uveli ste da igrač mora proći kompletne pripreme zbog čega su ispali odlični igrači koji su igrali u inozemstvu. Govorili ste da igrač može biti i najbolji, ali što će vam ako zakaže u ključnom trenutku. Jeste li učili od trenera iz drugih sportova?

Što se tiče metode rada imao sam jasno definiran program, vrlo jasnu viziju onoga što trebam napraviti, gdje i kako treba stići. Imao sam strategiju u koju sam uključio puno aktera. Imali smo i određene inovacije koje bi nam davale prednost pred ostalim reprezentacijama. Smatrao sam da igrač mora ući potpuno u taj projekt. Prije početka bih objasnio igračima kakve će biti pripreme, što i kako će se raditi. Unaprijed bih s igračima razgovarao o programu. Tražio sam njihovu suglasnost za to. Netko je mogao reći da to ne može izdržati i u redu, doviđenja. Smatrao sam da reprezentativci i svi oko reprezentacije moraju djelovati da bi se taj projekt ostvario i svi se moraju pridržavati pravila za koja sam smatrao da su potrebna. Najveći problem u sportu je od jedne nehomogene ekipe napraviti ekipu s jakom kohezijom.

Smatrao sam da su konflikti u ekipi dobri, da se svaki problem treba rješavati odmah, da treba reagirati na sve što bi moglo poslije štetiti. Nisam išao za tim da situacija bude mirna. Nalazio sam metode kako da ih ujedinim, obično se ide protiv nekoga kao vanjskog neprijatelja, recimo protiv vas, novinara jer 'kako pišu, kako ocjenjuju'. Tražio sam disciplinu jer je trening svetinja. U trening se mora ući kao u utakmicu, a to je jedan od najvećih problema u sportu – kako

Da bih došao do rezultata u stanju sam poduzeti bilo koji korak da bih ga ostvario. Sve se rješava na pripremama.

Na njima sam vrlo strog, tražim puno. Na glavnom takmičenju nisam, približim se ekipi, s njom živim. Na olimpijskim igrama moram ih smirivati

da trening simulira pravu utakmicu. Radio sam određena fiziološka ispitivanja s laktatima da se vidi da isti napor na treningu i utakmici ima razliku u potrošnji laktata. Uvijek sam bio voljan i saslušati igrača. Bio sam jedan od prvih trenera uopće koji je, ne samo u vaterpolu, počeo s takvim načinom rada. Razgovarao sam s trenerima drugih sportova. Recimo s RANKOM ŽERAVICOM o problematici vođenja ekipe. Sport je različit, ali ljudi su isti. Kod mene su dolazili pogotovo nogometni treneri.

Prije ot u Seulu ste ponudili ostavku jer određene obaveze prema igračima nisu bile ispunjene. Kriza uoči Seula stvorena je izvan ekipe.

To su te stvari koje provociraju i izazivaju nezadovoljstvo u ekipi. U trenutku kada treba biti fokusiran na cilj razmišlja se o drugom, 'dužni su mi ovo, nisu napravili ono'. Smatrao sam, i danas bih to napravio, ili će se ispuniti sve što je obećano igračima ili odlazim. Ne plašim se ničega. Da bih došao da rezultata u stanju sam poduzeti bilo koji korak da bih ga ostvario. Sve se rješava na pripremama. Na njima sam vrlo agresivan, strog, tražim puno. Na glavnom takmičenju nisam, približim se ekipi, s njom živim. Što ja imam koga motivirati na olimpijskim igrama, moram ih smirivati.

Svi zajedno u muzej

Nekoliko mjeseci nakon Seula odlazite u Partizan, pa ubrzo u Italiju gdje ostajete deset godina. Osvajate sve. Te devedesete su, kada je riječ o vama, ipak zapamćene po pitanjima kada ćete se vratiti, zašto se niste vratili, hoćete li se vratiti?

S Talijanima sam 1990. potpisao ugovor na četiri godine. Ovdje je počelo što je počelo. Mene nikada nitko nije zvao da se vratim. Nikada. Od nikoga nisam dobio poziv da budem trener. SANADER je, još nije bio predsjednik vlade, u nekoj funkciji došao u Rim. Pozdravili smo se, rekao je da bi bilo dobro da dođem u Jadran, on je jadranaš. Osim toga nikada.

Iz Hrvatskog vaterpolo saveza vas nitko nije zvao?

Nitko. Prvi put su me zvali 2004. kada su savez preuzeli moji igrači Bukić, Bebić, SUKNO. Odmah sam se vratio iako sam imao puno bolju situaciju u SAD-u. Želio sam se vratiti i prihvatio sam poziv.

Kako ste doživljavali sve što se zbivalo na jugoslavenskom prostoru 90-ih. Imali ste prijatelje na sve strane.

To je u psihološkom smislu za mene bio vrlo težak period. Meni je obitelj bila u Zagrebu. Proživljavao sam s njima sve što se dešavalo. Naravno da sam imao prijatelje kojekuda. Bilo je puno sportaša s ovih prostora u Italiji. U sportu su ti odnosi puno blaži. Pratili smo talijanske vijesti, informirali se, ponekad i nismo imali sve informacije. Pomagao sam, pogotovo mojoj obitelji.

S Hrvatskom osvajate sva tri zlata. Nekako je dojam gledatelja sa strane da je svjetsko zlato bilo veliko iznenađenje, evropsko u Zagrebu je osvojeno pod velikim pritiskom, a olimpijsko u Londonu je osvojeno nevjerojatnom obranom. Kako vam je bilo voditi Hrvatsku? Svi su znali da ima kvalitetu, ali ne i kontinuitet rezultata na velikim natjecanjima.

Hrvatska je imala odlične ekipe. Kad sam vodio Italiju, Hrvatska je imala možda i jaču ekipu, ali nije došla do značajnijeg rezultata. Kad sam se vratio, zatekao sam lošu situaciju u reprezentaciji, lošu u savezu. Stanje je bilo vrlo depresivno. Igrači nisu dolazili, nisu se odazivali, nisu bili motivirani. Problemi su bili stalni. Morao sam dosta truda uložiti da bih došao da točke s koje se može nešto izgraditi.

Sportski rezultat dolazi kao sinergija rada saveza, stručnog tima, igrača. Ako organizacija saveza nije na barem pristojnom nivou od rezultata nema ništa. Moj zadatak je bio stručni, s druge strane je bio predsjednik HVS-a Perica Bukić. On je vrlo brzo sve do-

veo u red. Već 2005. na SP-u u Montrealu bili smo blizu medalje. Godine 2007. su se uz pomoć saveza, malo diplomacije, igrači vratili. Neke, kao VRDOLJAKA, sam ponovo aktivirao. Taj rezultat u Melbourneu je najvažniji rezultat hrvatskog vaterpola. Pitanje pobjedničkog mentaliteta je pitanje pobjede barem jednom. Kad se pobjedi jednom ta barijera između drugog i prvog mjesta je srušena. Kada smo to prošli, otvorio se put i prema ostalim rezultatima. Olimpijske igre u Londonu smo odigrali s dominacijom kakve se ne sjećam. Dominirali smo u svakoj utakmici, pitanje je bilo samo koliko ćemo pobijediti. Imali smo fantastičnu obranu, ali i u napadu izuzetne igrače.

Kako gledate na obrazovanje sportaša? Danas mogu zaraditi goleme novce, u vaterpolu manje, ali ipak solidne. Vi ste htjeli studirati slikarstvo, studirali ste arhitekturu, završili Fakultet za fizičku kulturu, odnosno visoku trenersku školu. U vašoj je generaciji bilo normalno da vaterpolisti završavaju fakultete i nakon igračke stvaraju potpuno nove karijere.

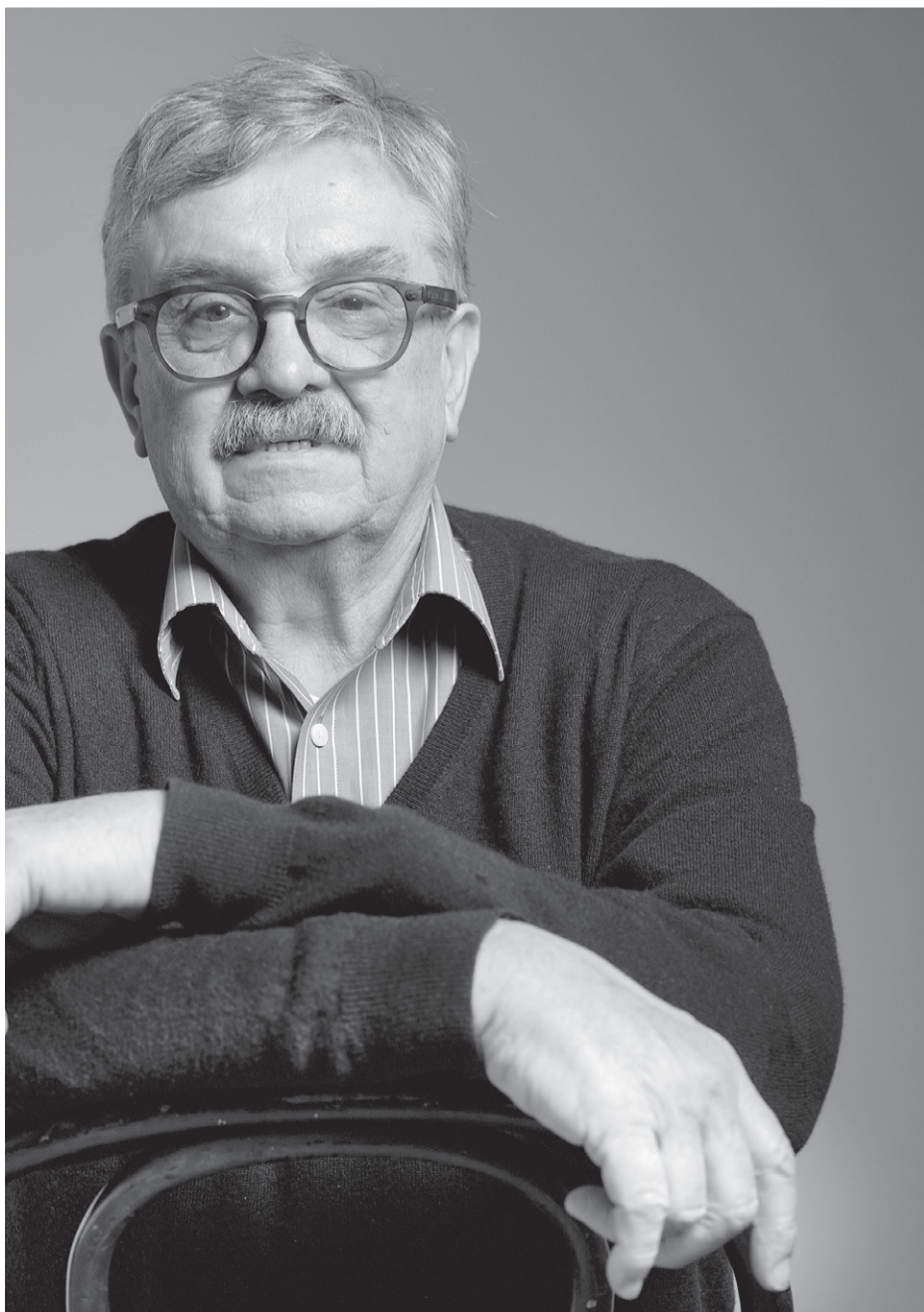
Mislim da je sreća za vaterpoliste da su primanja takva da omogućuju za vrijeme igranja normalan život, mogu platiti sve troškove, pristojno živjeti, ali ne mogu se osigurati za poslije karijere. Na neki način su prisiljeni da studiraju i pripremaju se za period poslije karijere. Mi smo tu privilegirani. Naši igrači se pripremaju i nastavljaju s nekim svojim životnim karijerama. Sportovi u se kojima se više zarađuje, a manje educira, imaju problema sa sportašima. Mi imamo čak i ovdje u HOO-u mali projekt 'sportaši poslije sportske karijere'. Uvijek sam se zalagao za to da vrhunski sportaši moraju biti obrazovani, moraju se interesirati za kulturu. Štogaod imaju viši nivo obrazovne svijesti bolji su u samoj igri. Mi smo internacionalci, krećemo se po cijelom svijetu moramo se znati ponašati u njemu.

Čitao sam da ste još kao igrač, kada bi bili negdje na turniru, u slobodno vrijeme voljeli ići u muzeje i galerije. Vratili ste se slikarstvu, imali ste i izložbe. Jeste li vodili svoje igrače po muzejima, galerijama? Kroz to slobodno vrijeme vjerojatno stvarate i koheziju tima, a nastojite ih i usmjeriti prema kulturi.

Jesam, vodio sam ih. Nastojao sam utjecati na njih. U Barceloni sam vodio juniorsku reprezentaciju Jugoslavije, a bila je velika retrospektivna izložba SALVADORA DALIJA i vodio sam ih na izložbu. Oduševili su se viđenim. S talijanskom reprezentacijom sam bio u Bilbaou, tada je FRANK GEHRY tamo izgradio Guggenheimov muzej. Bilbao je grad kulture, uložio je sve u nju i sada je jedan od najinteresantnijih gradova Evrope. Imali smo slobodno poslijepodne i rekao sam igračima da idemo u muzej svi zajedno. Oni kažu da bi bilo bolje da ih pustimo. Rekao sam da postoje dvije opcije – ili svi zajedno u muzej ili svi zajedno na trening i odlučili su se za muzej. Vodio sam igrače, neki puta bez prisile, neki put s malom prisilom.

Kad smo kod slikarstva, tko su vaši omiljeni slikari?

Ima ih puno. Ja sam kao mlad bio opsjednut s HIERONYMUSOM BOSCHOM. Pa FRANCISOM BACONOM i njegovim psihodeličnim izražajem. Kasnije Rusima KAZIMIROM MALJEVIČEM i KANDINSKIM. Pogotovo Maljevičem i tim njegovim 'Crnim kvadratom', u crnom je sadržana sva boja. Mnogim slikarima, i iz Hrvatske, Jugoslavije, Italije. Kretao sam se nešto u tim krugovima. Sada sam više okrenut ka apstrakciji, ali pratim sve što se događa. ■

Vojni gas do daske

Ugljični otisak vojski iznosi, procijenjeno je, 5,5 posto ukupnog globalnog ugljičnog otiska. To znači da bi vojske, da su država, bile četvrta država svijeta po ugljičnom otisku, iza Kine, SAD-a i Indije, a ispred Rusije. Ta količina premašuje emisije cijelog afričkog kontinenta

U PRVIH 60 dana izraelskog ratovanja protiv Palestinaca u atmosferu je ispušteno više od 280 tisuća tona ugljičnog dioksida, što je ekvivalentno sagorijevanju 150 tisuća tona ugljena. Ugljični otisak koji su u istom periodu proizvele Hamasove rakete ispaljene na izraelski teritorij usporedive su sa sagorijevanjem 300 tona ugljena, što je tek jedan od pokazatelja goleme asimetrije ratnih mašinerija tih zaraćenih strana. Stoga se Hamasov doprinos može smatrati gotovo pa zanemarivim u istraživanju koje su početkom siječnja objavili znanstvenici britanskih Sveučilišta Queen Mary i Lancaster i *think tanka* Climate and Community Project, a koji su izračunali i da dosadašnje emisije stakleničkih plinova nastale izraelsko-palestinskim sukobom premašuju pojedinačne godišnje emisije 20 država svijeta.

U jednom od rijetkih istraživanja koja se bave učincima ratovanja na klimu uopće britanski znanstvenici tvrde i da ukupne emisije, ukoliko se u njih uključi i izgradnja ratne infrastrukture kakvi su izraelska betonsko-žičana ograda i Hamasovi tuneli, premašuju emisije stakleničkih plinova 33 države svijeta. Kada im se doda još i procijenjeni ugljični otisak poslijeratne rekonstrukcije Gaze (oko 100 tisuća uništenih objekata), ukupne bi emisije mogle biti veće od onih koje ispusti pojedinačno čak 130 zemalja svijeta. Ta je količina usporediva s onom Novog Zelanda, a veća od emisija Šri Lanke, Libanona ili Urugvaja. Britanski znanstvenici navode i da se njihove procjene temelje na ograničenom broju podataka, poput onog da je u tih 60 dana u Izrael sletjelo najmanje 200 američkih teretnih aviona. Ti su letovi u atmosferu isпустили 133 tone ugljičnog dioksida, što je usporedivo s karipskom državom Grenadom.

Zbog ograničenosti uvrštenih izvora, navode ovi istraživači, ukupni ugljični otisak izraelsko-palestinskog rata mogao bi biti i višestruko veći, pa stoga upozoravaju da je nužno što prije u okviru izvještaja UN-ove Konvencije o klimatskim promjenama (UNFCCC) početi obavezno uvrštavati i podatke o vojnim emisijama stakleničkih plinova. U izvještaju se procjenjuje i da prosječni ugljični otisak izraelske vojske u mirnodopskim uvjetima iznosi oko sedam milijuna tona CO₂. To je 55 posto emisija koje se godišnje proizvedu na području Palestine, a više od godišnjih emisija Cipra. Izraelska vojna mašinerija i njezina razaranja ipak su, međutim, manja od šteta koje proizvode vojske nekih drugih država, prije svega SAD-a, neprikosnovenog šampiona svakovrsne destrukcije, pa tako i one klimatske. Kao što je već spomenuto, podaci na kojima bi se mogli temeljiti ovakvi izračuni

Vojske i ratovi – veliki proizvođači stakleničkih plinova
(Foto: Dmitry Yagodkin/TASS/
Sipa USA Photo: Tass/
SIPA USA/PIXSELL)

prilično su škrti, a tek su se nedavno počela objavljivati istraživanja koja se time bave. Obaveza uključivanja podataka o vojnim emisijama stakleničkih plinova u izvještaje koje države dostavljaju UNFCC-u ni danas ne postoji iako se već godinama nagađa da su te emisije goleme. O tome se stidljivo počelo govoriti prije dvadesetak godina, a prvi pokušaj objavljivanja tih podataka spriječile su Sjedinjene Države prilikom donošenja Protokola iz Kjota 1997. godine, koji SAD nikada nije ratificirao. Tek je Pariškim sporazumom iz 2015. ta odluka samo djelomično izmijenjena iz automatskog izuzeća u uvrštavanje na dobrovoljnoj bazi, no tom se mogućnošću dosad poslužila tek mali broj država. Uoči posljednje klimatske konferencije (COP) u Dubajju u prosincu 2023. u godišnjem UN-ovom izvještaju navedena je tek konstatacija da emisije koje nastaju vojnim djelovanjem 'nisu trivijalne' i da o njima nema dovoljno podataka. To je ujedno bio i prvi izvještaj u kojemu se te emisije uopće spominju. No britanska organizacija Conflict and Environment Observatory (CEOBS), koja se bavi utjecajem ratovanja na okoliš, objavila je potkraj 2022. jedno od prvih istraživanja o ugljičnom otisku globalnih vojski. Uz velike muke izazvane manjkom podataka, ovi istraživači s niza sveučilišta uspjeli su procijeniti da taj otisak iznosi 5,5 posto ukupnog globalnog ugljičnog otiska. To znači da bi vojske – kad bi bile država – bile četvrta država svijeta po ugljičnom otisku, odmah iza Kine, SAD-a i Indije, a više od Rusije. Ta količina ujedno premašuje emisije cijelog afričkog kontinenta.

Slično kao i istraživači koji su se bavili ugljičnim otiskom izraelske invazije na

u drugim geopolitičkim regijama. Ako bi se procijenjenom udjelu od 5,5 posto ukupnog globalnog ugljičnog otiska pridodale i emisije koje nastaju ratnim razaranjima, primjerice požari, uništavanje infrastrukture i ekosustava te poslijeratna obnova, istraživači pretpostavljaju da bi taj udio bio značajno, možda i dvostruko veći.

Uz izraelski primjer, ilustracija za razmjere umnožavanja koje nastaje ratnim razaranjima ona je rusko-ukrajinskog rata, koje je organizacija Climate Focus procijenila na 150 milijuna tona CO₂ u nešto manje od dvije godine koliko rat traje. To je usporedivo s godišnjim emisijama koje proizvodi industrijalizirana Belgija. Ipak, čak i ovo golemo ratno zagađenje doima se manje impozantno kada ga se uspoređi s emisijama koje svake godine proizvede SAD, i to bez ratnih djelovanja. Američki godišnji prosjek iznosi naime 51 milijun metričkih tona CO₂, što je tri puta manje od ruskog rata u Ukrajini i otprilike jednako kao Švedska. SAD je najveći pojedinačni konzument nafte u svijetu, a polovica od 51 milijuna tona CO₂ koje godišnje proizvede Pentagon otpada na avionsko gorivo. Kako navodi NETA CRAWFORD, politologinja sa Sveučilišta Oxford i suradnica projekta Cost of War američkog Sveučilišta Brown, američka je vojska od 2001. odgovorna za oko 80 posto ukupne federalne potrošnje energije u SAD-u. U ukupnim američkim emisijama sudjeluje s jedan posto, a ukoliko bi se tome pridodale i emisije koje proizvodi (privatna) vojna industrija, taj bi udio mogao narasti na dva posto. Prilikom donošenja Protokola iz Kjota 1997. američki predstavnici svoje protivljenje obaveznom uvrštavanju vojnog zagađenja u godišnje izvještaje argumentirali su tvrdnjom da bi otkrivanje tih podataka moglo 'ugroziti njihovu borbenu gotovost'. Otada se malo toga promijenilo, unatoč nekim izjavama američkih dužnosnika, poput one na COP-u u Dubajju da Pentagon u svoje operacije uvodi određene 'zelene inicijative'. No kao osnovni motiv za to državna tajnica za vojsku RACHEL JACOBSON nije navela klimatske promjene nego sigurnost vojnika, rekavši da su u američkim okupacijama Iraka i Afganistana 'najugroženiji bili vojnici koji su se bavili transportom goriva'.

Unatoč tome što je vlada predsjednika JOEA BIDENA 2022. predložila uvođenje regulative kojom bi se privatne obrambene kompanije prisilile da objavljuju podatke o svojim emisijama stakleničkih plinova, prošlog ljeta taj zakonski prijedlog propao je u oba doma Kongresa. Zastupnici su u prijedlog ubacili odredbe kojima su taj prijedlog razvodnili, što znači da će se istraživanja o vojnim emisijama stakleničkih plinova i ubuduće morati zasnivati na ograničenom broju dostupnih podataka. ■

Gazu, i oni iz CEOBS-a navode da su podaci nužni za ove izračune izrazito siromašni ili pak zamaskirani u druge stavke poput avijacije ili brodarstva. Njihova metodologija kao referentnu jedinicu stoga uzima prosječne emisije po broju stacioniranih vojnika, pri čemu se te emisije razlikuju u odnosu na niz faktora, primjerice jesu li vojnici smješteni u svojim zemljama ili u vojnim bazama u drugim dijelovima svijeta. Prosječne emisije po glavi britanskog i njemačkog vojnika tako iznose oko pet tona CO₂ godišnje, a američkog 12,9 tona s obzirom na to da su potonji, osim u SAD-u, raspoređeni i u 800 američkih vojnih baza smještenih na svim kontinentima. Najviše aktivnih vojnika ima Kina, oko dva milijuna, no ona ima minornu vojnu prisutnost izvan Kine, a njezini izdaci za vojsku manji su 2,5 puta od onih američkih. Godine 2019. iznosili su 294 milijarde dolara, dok je SAD sa svojih 1,4 milijuna vojnika te godine na vojsku potrošio više od 800 milijardi dolara. Daleko iza njih po izdvajanjima za vojsku ostale su Indija sa 76,6 milijardi, Ujedinjeno Kraljevstvo sa 68, Rusija sa 67, te Francuska i Njemačka s po 56 milijardi dolara. Najviše aktivnih vojnika, devet milijuna, odnosno 47 posto, smješteno je u Aziji i Oceaniji, a najmanje u Evropi, dva milijuna, odnosno deset posto. No s obzirom na to da su američki i ruski vojnici 'ugljično intenzivniji' zbog aktivnih ratnih djelovanja, i njihov prosječni ugljični otisak veći je od otisaka vojnika stacioniranih

Albanci s neba pali

U Medveđi i okolnom području, tom balkanskom Makondu na jugu Srbije, žive ‘izbrisani’ ljudi koji postoje u svom fizičkom i duhovnom obliku, ali ne i za institucije. Kroz pasivizaciju adresa, vlasti tisućama Albanaca sustavno oduzimaju osnovna prava bez njihovog znanja

MIRĒMĒNGJES, (dobro jutro!), u restoranu hotela sam, stigla mi je očekivana poruka malo prije devet, pa sam se spustio tri kata niže i na upit konobara, koji kao da je ispao iz televizijske arhive iz šezdesetih godina, zamolio samo čaj, zatim upoznao ARBENA FERATIJA, aktivista albanske zajednice u Medveđi na jugu Srbije u Jablaničkom okrugu. Sva trojica smo (uspud i fotoreporter SANDRO) dio te socrealističke razglednice: sjedimo u isluženom hotelu s termalnom vodom u Sijarinskoj Banji, između brojnih vremenih gostiju koji jedu doručak iz arhive, a zapravo su to pacijenti na rehabilitaciji sa svojim kostoboljama, isluženim zglobovima i skoliozama, ponekim vertigom, ali i potrebom za druženjem. Razglednicu uo-

kviruju mačke i psi koji izvana izranjaju iz banjskih para; iza dimovodnih cijevi pojavljuje se čitava pseća družina: promatram ih dok točno odlaze prema mjestu preko puta hotela kod jednog drveta, gdje im njihov ‘dobročinitelj’ iz vreće sipa hranu, a oni kada završe s obrokom, zarone nazad u te pare oko cijevi i jednostavno – ispare.

To neće biti jedina začudna priča tog dana. Sada znam gdje se nalazi balkanski Makondo. Otudena sela oko Medveđe, u kojima živi većinska albanska zajednica, dostupna su samo najspretnijima jer je potrebna rijetko viđena vještina, ali i mudrost u vožnji šumskim drumovima; nisu to ni ceste, već improvizirani putovi na kojima gume zapinju preko udubina i oštih kamenja, pa nas ponekad zavalja kao na valovima, a kotači prijete svaki čast otpasti s osovina. Arben

se ne uzrujava previše, on je naš vodič i tek kaže: ‘Nije to ništa, ima ovde i gorih problema, mada nije ni ovaj za baciti.’

Izbrisani

Arben Ferati bivši je kandidat za odbornika (zastupnika) na prošlim izborima za skupštinu općine Medveđa, koji, kao i većina njegovih sunarodnjaka, živi od poljoprivrede i sitnih grla stoke, premda je završio politologiju na prištinskom Filozofskom fakultetu. Za vrijeme vožnje upoznao nas je pobliže sa svojim iskustvima s ‘izbrisanim’, ljudima koji su, najkraće rečeno, živi u svom fizičkom i duhovnom obliku, ali ne i za institucije, za širi društveni pojam. — Dakle, ti ljudi ne postoje, bukvalno su pali s neba – odjednom će Arben.

Mesna kancelarija općine
Sijarinska Banja

O takozvanoj pasivizaciji adresa Albanaca u Preševskoj dolini, kako se naziva zajednički trokut koji obuhvaća Preševo, Bujanovac i Medveđu, premda zadnje geografski ne pripada posve toj odrednici, najprije sam doznao iz objavljenog istraživanja koje su lani proveli aktivisti Inicijative mladih za ljudska prava iz Srbije. Oni su dva mjeseca intervjuirali građane, zbrajali statistike Ministarstva unutrašnjih poslova Srbije, ali i one lokalne o pasivizaciji adresa, te pratili podatke o promjenama biračkih spiskova. Premda brojke variraju, zaključili su da je najmanje 3.370 Albanaca u Preševskoj dolini u razdoblju od 2015. do 2022. izbrisano s biračkog spiska. Podatak Europske asocijacije organizacija za monitoring izbora iz 2022.

govori o šest hiljada izbrisanih Albanaca s biračkih spiskova. MUP Srbije ustupio je Inicijativi podatak prema kojem u Medveđi broj pasiviziranih građana od 2012. do 2019. ukupno iznosi 1.595; zatim je, kako se citira u istom izvještaju, 'na zahtev VIOLE VON CRAMON-TAUBADEL, članice Evropskog parlamenta i izvestiteljke za Kosovo, samo nekoliko nedelja pre usvajanja izveštaja Evropske komisije o napretku Srbije, ambasador Srbije u martu 2021. dostavio poslanicima Evropskog parlamenta dokument pod nazivom: 'Pasivizirane adrese u Srbiji' sa sledećim podacima: a) 1.782 slučaja za opštinu Medveđa, b) 570 za Bujanovac, i c) 92 za Preševo.'

Priča dalje ide ovako, a bilježi je Inicijativa mladih: 'Najveći broj naših sagovornika nika da nije dobio zvanično rešenje o pasivizaciji adrese, a o ovoj činjenici informisani su naknadno i usmeno. (...) da im je adresa pasivizirana, građani su saznavali kada su odlazili po nove lične karte, da produžavaju važenje pasoša, registruju automobile, pri izlasku na glasanje i tome slično. Tada bi dobijali usmena obaveštenja od policijskih službenika da ih 'nema u sistemu.' Najčešće žrtve pasivizacije su oni koji nisu poštovali proceduru prijave privremenog boravka u inozemstvu, ako su tamo ostajali duže od 90 dana. Zapravo, kako to piše istraživačica s instituta Max Planck FLORA FERATI-SACHSENMAIER, koja se u svom lanjskom radu bavila problemom pasiviziranih Albanaca, iako i dalje imaju imovinu pod svojim imenom u južnoj Srbiji, a nemaju stalni ugovor o radu u inozemstvu, vlasti su sklone sustavno deaktivirati njihove stalne adrese u rodnom gradu.

Ali možda najveću grupu čine oni kojima je adresa pasivizirana bez jasnog obrazloženja i koji nisu napuštali svoja prijavljena mesta prebivališta, odnosno boravišta (!). Intervjuirani ističu da strogi principi pasivizacije adresa važe samo za Albance, vjerujući da je krajnji cilj promjena demografske slike i etničke strukture stanovništva tog dijela Srbije.

Arben kaže da ljudi godinama ne mogu obnoviti ličnu dokumentaciju i da je 90 posto pripadnika albanske zajednice u Medveđi izgubilo sva građanska prava: pravo na obnovu osobnih dokumenata, pravo da biraju i da budu birani, pravo na socijalno i mirovinsko osiguranje. Prvo im kažu: nema vas u sistemu. Zatim: izvršili smo proveru i nismo vas našli kod kuće. Ili, prilikom prijave za izradu osobne iskaznice: 'Ne možete je obnoviti jer vas nema u sistemu, brisani ste.' Moguće je, kaže Arben, da je osoba brisana prije nekoliko godina, ali to nije znala jer joj o tome nije dostavljeno nikakvo rešenje.

Kakva onda prava imaju, ako ne građanska? – pitam ga.

— Premda imaš papire da si vlasnik kuće, ti ne možeš napraviti isprave. Poruka je da vi ne živite tu. I kad se taj pobuni i hoće dokazati da živi tu, da tu ima kuću, nema ga u sistemu. Imamo slučaj da građaninu lična karta važi još sedam-osam godina, ali ga nema u sistemu. Svi državni organi su koordinisani u prikrivanju ovoga i negiraju postojanja tog fenomena. To je uništilo život ljudi. Imali smo slučaj ljudi koji su bukvalno pali u depresiju i obesili se – kaže Arben.

— Kako onda plaćaju režije ako ne postoje? – pitam dalje.

— E to je interesantno. I poreze plaćaju, i komunalije, sve. Nažalost, istina je. I nama je trebalo vremena da razumemo šta se dešava – vrti glavom.

Pokazuje nam usput kuće iz kojih su Albanci brisani, i one iz kojih nisu brisani, premda rade u istom mjestu – u Švicarskoj. 'Evo ovaj dečko ovde, neće da priča', domeće Arben i pokazuje mi kuću. 'Već deset godina brisan, ima suprugu, decu, radi, ali je odbio

da priča. Rekli su mu u policiji, ako zoveš novinare, imat ćeš problema', kazuje.

'Ja postojim'

Ravna Banja bez broja, decembari snijeg se otopio, ostalo je blata do koljena, na uzvisinama na kojima su rijetke kuće i ljudi nailazimo na krave, patke, i pčelinje košnice. ALIMJA BEJIĆ jedna je od onih izbrisanih: premda je tu pred nama i upravo se sprema pristaviti kavu, nema je naime ni u jednom sistemu, nigdje.

— Ja postojim – izgovorio je odmah ŠABAN, njezin suprug, s takvim tonom da tu činjenicu trebamo shvatiti ozbiljno i istovremeno kao da se ograđuje od činjenice da je živ. Bio je to njegov pozdrav umjesto 'dobar dan', spontano i najkraće obraćanje neznancima, filmska replika *par excellence*, ali u stvarnosti tragična. Bejići su roditelji troje djece, dok je Šaban i općinski predstavnik udruženja penzionera. Te 2019. predložili su ga za odbornika u slučaju da penzioneri pređu cenzus, ali nisu. Vjerojatno zato njemu lično, kako kaže, nisu dirali adresu. Nudi nas domaćom rakijom: sljiva, divlja kruška, kao u kafani. Tri dana ranije za 2.800 eura prodao je Albancima s Kosova bika od 'tonu i dvajst kila'. Vukli ga gorštaci po blatu, potezali do kamiona, posrtali i padali usput, umrljanih lica. Zatim je donio iz susjedne sobe gomilu papira, dopisa i prijepisa. Supruga njegova uhvatila se štednjaka pristavljajući kavu pa je sjela metrima iza nas. Šuti kao zalivena, ili je to kućni običaj, o tome sam kasnije razmišljao. Nakon što je policija utvrdila da Alimja ne živi na mjestu prijavljenog boravka, općina Medveđa je u junu 2019. rješenjem i pravomoćno pasivizirala njezinu adresu. Za tu činjenicu Bejići su doznali kada su 8. septembra 2019. izašli na lokalne izbore.

'Ti ne možeš gospođo da glasaš', kazali su joj u biračkom odboru.

— Glasali smo ja i stariji sin, a mladi, sin, kćerka i žena nisu. To je bilo u nedelju, a odmah sam u ponedjeljak otišao kod komandanta policijske postaje SAŠE JAKŠIĆA, koji me primio jer se znamo – navodi Šaban i potom priča sljedeću priču:

'Zašto si došao, Šabane?', pitao ga je načelnik.

'Da mi objasniš jednu stvar: kako mogu da se pasiviziraju adresu osobe koja živi ovde?', odgovorio je Šaban.

Premda imaš papire da si vlasnik kuće, ti ne možeš napraviti isprave. Poruka je da vi ne živite tu. Svi državni organi su koordinisani u prikrivanju tog fenomena. To je uništilo život ljudi. Imali smo slučaj ljudi koji su bukvalno pali u depresiju i obesili se – kaže Arben Ferati

Sad bukvalno živimo devedesete – Arben Ferati. (gore) Šaban Bejić navodi da nijedan advokat u Lebanu nije želio njegovu 'izbrisanu' suprugu braniti pred Općinskim sudom (dolje)

'Nije tačno,' podviknuo je Jakšić, 'apsolutno nije tačno, tko zna šta su napravili u biračkom spisku.'

Poslao je zatim nekog da proveri predmet, nastavlja Šaban. Uvjerio se da je Šaban imao pravo. Kazao mu je zatim da će 'stvar ispraviti': 'Vratit ću adresu na tvoju porodicu', poručio mu je načelnik.

— Vratio je na sina, neću da grešim dušu, ali ostala je pasivizirana za ćerku i ženu – reče Šaban i otpije. Bejići su se žalili, navode da je 27. marta 2019. policijska stanica u Medveđi lažno navela da je bila kontrola i provjeravala stanuje li Alimja na adresi.

'U napred navedenom vremenskom intervalu Alimja Bejić je bila sa svojim suprugom i djecom u kući', navode Bejići u žalbi. U tu svrhu pružaju dokaz: potvrdu predsjednika Mjesne zajednice MIROSLAVA STOŠIĆA da je Alimja stalno nastanjena u Ravnoj Banji i nikad se nije iseljavala; potvrdu o poljoprivrednom gazdinstvu sa svim podacima koji dokazuju da se sa svojom djecom bavi isključivo poljoprivredom, kao i da do 14. januara 2022. nikad nije prethodno obavještavana bilo kojim aktom da joj je adresa pasivizirana. Bizarnostima nema kraja: čak je i sedmeročlani Savjet Mjesne zajednice u Ravnoj Banji izdao ručno pisanu, ali pečatom ovjerenu potvrdu da Alimja Bejić živi sa suprugom Šabanom na spomenutoj adresi.

— I nekoliko puta sam išao kod Jakšića u stanicu. 'Bila je', kaže, hoće da me ubedi, 'nekoliko puta patrola kod vas, i vi niste bili kod kuće i zato je pasivizirana adresa.' 'Nađi mi tog policajca koji je bio kod mene', kazao sam. Nikad mi nisu uručili rešenje na moju suprugu – ističe Šaban Bejić.

A onda – priča dostojna filma. Ispričao ju je Arben: da bi dokazao svoje postojanje, jedan je čovjek čak fotografirao svog psa vezanog ispred kuće, kokoške i piliće, sve sobe, livade ispred. Potom su mu neka uvažena lica rekla da to odnese u Beograd u sjedište MUP-a da bi dokazao da stanuje na toj adresi.

Slušam ga, pogledavam Bejiće i Alimju, čiji je izraz lica stojički nijem i ne odaje ništa osim praznine. O čemu razmišlja ta žena? Čitam dopise koje su slali predsjedniku ALEKSANDRU VUČIĆU i bivšem ministru unutrašnjih poslova ALEKSANDRU VULINU. Koliko god cijela priča bila apsurdna, ta pisma pisana iz glave 'običnih' ljudi uhvaćenih u zamku sistema, države, politike, čega već, činila su se zajebantskim, iako nisu to bila. Bivšem ministru Vulinu pisali su sljedeće:

'Gospodine ministre ja sam 21. 3. 2022. podnela tužbu Osnovnom sudu u Lebanu protiv nadležnog organa za donošenje rešenja u upravnom postupku vezano za pasivizaciju mesta prebivališta. Dosada nisam dobila poziv na ročište. Kada smo upoznali načelnika Policijske stanice Medveđa, javno je rekao: 'Samo me tužite, ništa mi ne možete'. Kako je ovo mala sredina verujem u uticaj policije na sudstvo jer svi su povezani. Ja zbog toga trpim veliku štetu. Ja se unapred izvinjavam, ne pretim, ali i vi ako ne rešite problem u odgovarajuće vreme, biću primorana da pozovem medije', piše u pismu Alimje Bejić.

Vulinovo ministarstvo, osim općih pojmova, odgovorilo joj je da je nakon sprovedenog postupka bilo u obavezi da izvrši pasivizaciju prebivališta, s obzirom na to da je utvrđeno da ne stanuje na adresi na kojoj je prijavljena.

I tako opet ukруг.

Vučiću su pak pisali sljedeće:

'Meni je pasivizirana lična karta na osnovu zahteva Skupštine Opštine Medveđa 2019. u vreme korone na osnovu čega mi je Policijska stanica Medveđa bez ikakve kontrole iako je za to bio određen policajac (...), koji je kod mene jeo i pio mnogo puta, ali nije napisao pozitivan odgovor. Iz SO Medveđa i PS Medveđa javno kažu da je to 'narede-

Razglednica iz balkanskog Makonda – Sijarinska Banja. (gore) Stado ovaca nedaleko Sijarinske Banje (dolje)

Da bi dokazao svoje postojanje, jedan je čovjek čak fotografirao svog psa vezanog ispred kuće, kokoške i piliće, sve sobe, livade ispred. Potom su mu neka uvažena lica rekla da to odnese u Beograd u sjedište MUP-a da bi dokazao da stanuje na toj adresi

nje iz Beograda'. (...) Pošto mi je lična karta pasivizirana ja nemam osnovna prava za život: pravo glasanja, pravo na kretanje, javno zdravstvenu zaštitu', piše u dopisu Bejićevih predsjedniku države.

I opet – ništa.

Osnovni sud u Lebanu, koji je zadužen za općinu Medveđa, pune dvije godine nije htio u slučaju Alimje Bejić pokrenuti postupak. Tako barem tvrdi Šaban i domeće da je predsjednik suda donio presudu bez ročišta. Nijedan advokat u Lebanu, tvrdi Šaban, nije želio njegovu suprugu braniti pred Opštinskim sudom. Kažu da ne smiju.

— Predlažu mojoj supruzi da ide u Niš i nadalje da bude tri meseca tamo na adresi pa će dobiti ovdje adresu. Kako da ostavi imanje i ide na nečija vrata tri meseca. Gde to ima? — pita se Šaban.

Njegove riječi potvrđuje i istraživanje Inicijative mladih, koja u izvještaju navodi da je 'nekoliko ispitanika savetovano od policije da prijave boravište na adresi u drugoj opštini ili da kod paralelnih organa Srbije prijave svoju adresu u Gračanici'.

Kakav je život izbrisanih? Onaj Alimje Bejić, primjerice, u čije ime priča Šaban: nigdje se ne može liječiti, osim kod privatnika. Jednom su je vodili u Dom zdravlja, kriomice, nitko nije smio znati da je bila ondje. A liječnička etika ne dozvoljava odbijanje pacijenta. Na Zavodu za

zapošljavanje je zbog pasivizirane adrese također izbrisana, na novčanu pomoć nema pravo.

Alimija Bejić je skup papirologije, premda je ljudsko biće i sjedi pred nama. Ali umjesto nje govore žalbe i dopisi, rukom pisani, kvrgava i uspravna slova, kao da se nadmeću u dokazivanju, u tvrdnji: 'Živa sam, pustite me da živim.'

Bejićeva kći koja se udala u okolici Prištine ne može u posjetu roditeljima jer zbog pasivizirane adrese nema pasoš. A tamo ne može da se vjenča jer je stanovnica Srbije. Ostavili smo te ljude, u nekom svom čudu, u nekoj mōri, koju neće izbrisati ni sljedeći dan. Arben je također zašutio. I mi smo. Zatim Arben reče: 'U opštini Medveđa se pasivizirana osoba briše sa biračkog spiska, premda Zakon ne dozvoljava brisanje sa spiska živog čovjeka koji nije izgubio državljanstvo. Alimja bi morala da bude na spisku sve dok se ne odredi novo prebivalište. Rešenje o brisanju iz biračkog spiska nije izdato ni jednom građaninu', kaže.

Življenje devedesetih

BUKARIJE BEJIĆ nije ostala sama to poslije-podne, kako to pjesma sugerira. Nahranila je blago (ondje je jedanaest krava), dvadeset kokoši, razvukla osmijeh i pozvala nas u kuću. Suprug njezin FEMIJE jedan je od dvojice albanskih odbornika u Općini Medveđa. Za razliku od Bejića, oni pak nisu nevidljivi, nisu pali s neba, koje se čini tako blizu na vrhu brijega. Roditelji su kćeri i sina, koji je prije nekoliko mjeseci otišao na rad u Njemačku.

— Ali Srbi kažu da do toga dovodi režim u Prištini? — odgovaram.

— Ali to kažu uglavnom Srbi koji su na platnom spisku Vlade Srbije. Ja se slažem da život Srba na Kosovu nije idealan. Imaju prava i privilegija, ali da li to u praksi njima nešto znači, nisam siguran. Ali Srbi na Kosovu su žrtve svoje politike — kaže.

— Smatraš da je premijer KURTI proeuropski političar koji može napraviti puno za Kosovo? — nastavljam.

— Mislim da je kosovsko društvo proeuropsko, a to je mnogo važnije, i imalo je tu sreću da bude pod međunarodnim protektoratom. Institucije Kosova su mnogo naprednije od 'komšijskih', srpskih — kaže Arben.

— Hoćeš reći da Albanci na jugu Srbije imaju puno manja prava nego Srbi na Kosovu?

— Ne možemo ni približno da se merimo u tom smislu. Mi smo manjina drugog ili trećeg reda u Srbiji — odgovara.

— A što je s općinama Bujanovac, Preševo i Medveđa koje su primljene u zajednicu albanskih opština? — pitam ga.

Kakav je život izbrisanih? Onaj Alimje Bejić, primjerice, takav da se nigdje ne može liječiti, osim kod privatnika. Jednom su je vodili u Dom zdravlja, kriomice, nitko nije smio znati da je bila ondje. A liječnička etika ne dozvoljava odbijanje pacijenta

— Ne postoji institucija koja službeno funkcioniše tako. To je tek jedna deklaracija albanskih odbornika, znači naša politička volja radi rešavanja naših problema u perspektivi. Mi vidimo da moramo naći rešenje slično kao Srbi na Kosovu. Ta zajednica dala bi nama najmanje neku vrstu kulturne autonomije koja bi nam omogućila vladavinu u nekim osnovnim sferama života — objašnjava Arben.

Kasnije smo se u pomalo revijalnom druženju uvjerali da su odnosi između većinskih Srba i manjinskih Albanaca među običnim ljudima na jugu Srbije zamalo familijarni. Što se ne bi moglo reći za politiku, naravno. Prisjetili smo se prelaska kosovsko-srpske granice dan ranije na jednom manje prometnom prelazu, vozeći se starom cestom prema Leskovcu. Mladeg graničnog policajca (kasnije smo naćuli da su tamošnji graničari po kazni raspoređeni na manje prometne prelaze) između ostalog je iz nekog razloga nametljivo zanimalo, tako da je sve na njemu govorilo u prilog tome, da li se s ikim nalazimo u Medveđi — nekim političkim osobama, ili smo ondje onako. Zašto idemo tamo, je li, opravdavao je svoje neopravdano isljeđivanje dok smo se nalazili izvan vozila. 'Mi onako ili ovako', ostalo je visjeti na oblaku što je prešao preko nas. ■

Razglednica iz balkanskog Makonda – Sijarinska Banja. (gore) Stado ovaca nedaleko Sijarinske Banje (dolje)

NIN memoriam

NIN-ova nagrada za roman godine u svojoj je povijesti bila najvažnija onda kada je otvarala prozore ovdašnjih malenih, učahurenih nacionalnih kultura. Takva povijest – po svemu sudeći – proglašenjem pobjednika u ponedjeljak, 29. januara, neopozivo završava

UPONEDJELJAK, 29. januara, jubilarnu 70. NIN-ovu nagradu dobit će jedan od pet romana: 'Pesma o tri sveta' VLADIMIRA PIŠTALA, 'Poslije zabave' STEVE GRABOVCA, 'Pakrac' VLADANA MATIJEVIĆA, 'Autosekcija' SRĐANA SRDIĆA ili 'U zemlji Franje Josifa' LJUBOMIRA KORAČEVIĆA. Tjedan kasnije, nagrada će biti uručena jednom od petorice autora: što će se NIN-ovom nagradom biti nakon toga, danas ne zna nitko.

Otkako je švicarski Ringier, dosadašnji vlasnik beogradskog tjednika, darovao NIN vlastitoj direktorici JELENI DRAKULIĆ PETROVIĆ u bizarnom poslovnom aranžmanu koji se svodi na novu pobjedu ALEKSANDRA VUČIĆA nad opozicijskim medijima, o sudbini nagrade govorilo se više nego o sudbini samih novina. Nimalo čudno: kompletno uredništvo, nakon što je demonstrativno dalo otkaz, već je pronašlo angažman kod Vučićevog glavnog medijskog oponenta, biznismena DRAGANA ŠOLAKA, u čijem će United Groupu pokrenuti novi tjednik. Čak i ako zajedno s tjednikom pokrenu novu književnu nagradu, međutim, ona neće moći parirati NIN-ovoj. U Srbiji, zemlji u kojoj se – ma koliko to zvučalo uvrnuto – dodjeljuje otprilike jedna književna nagrada dnevno, onoj NIN-ovoj ne parira naime nijedna, jer nijedna nema takvu tradiciju ni toliko prikupljenog simboličkog kapitala. I ne samo u Srbiji: kritičar i donedavni član NIN-ovog žirija TEOFIL PANČIĆ bio je sasvim u pravu kada ju je, pišući nedavno za Jutarnji list, nazvao 'najpoznatijom i najutjecajnijom književnom nagradom u Južnih Slavena'.

S ove strane Bajakova, doduše, Južne Slavene sudbina najutjecajnije književne nagrade kao da ne zanima previše. Ograničimo se zato na reakcije iz Srbije. Za IVANA MILENKOVIĆA, još jednog donedavnog člana žirija, stvar je jasna: s promjenom vlasništva nad tjednikom 'NIN-ova nagrada više ne postoji'. I SAŠA ILIĆ, dobitnik NIN-a 2019. za roman 'Pas i kontrabas', uvjeren je da slijedi kulturna regresija prema konzervativnim pozicijama, 's tim da će se to odvijati tokom nekoliko godina, kako bude isticao mandat pojedinim članicama i članovima žirija'. DEJAN ILIĆ – urednik, autor i izdavač – pišući za portal Peščanik ne vidi u takvom raspletu pretjeranu štetu: 'Jer, mogla je domaća književnost mirno i bez Ninove nagrade. Zvuči neobično kada se kaže 'vrednost i smisao' Ninove nagrade: u istoriji te nagrade više je bilo promašaja i grubih (književnih) nepravdi nego što je bilo 'smisla i vrednosti'. Kao takva, ona je bila savršeno ogledalo domaćeg

književnog života, ali sa književnošću i sa smislom i vrednošću imala je malo veze.'

I nije se s Dejanom Ilićem teško složiti, ali bez obzira na sve promašene odluke i nanese nepravde, NIN-ova nagrada za roman godine neosporno je ostala najvažnija na području nekadašnje Jugoslavije. Možda je barem dio razloga u tome što je se ipak ne može svesti na samo jedan, jedinstven i jednostavan narativ. Ona jeste bila 'ogledalo domaćeg književnog života', ali bi se ogledalo tu i tamo razbilo; ona jeste uglavnom podržavala tradicionalne i konzervativne vrijednosti, ali im je znala i oponirati; zaobilazila je neke važne naslove, ali upisala i neočekivano dobre izbore. Već prve, 1954. godine, recimo – još dok su u konkurenciju, uz romane na srpskohrvatskom ulazili i oni na makedonskom i slovenskom, od čega će se uskoro odustati – krenulo je loše: žiri je iz konkurencije eliminirao 'Prokletu avliju' IVE ANDRIĆA kako bi nagradu mogao dodijeliti 'Korenima' provjerenog partijskog kadra DOBRICE ČOSIĆA. Pa ipak, sve do osamdesetih, popis nagrađenih može se čitati kao relativno pouzdan uvod u ka-

non romana nastalih na srpskohrvatskom jeziku. U osamdesetima, nagrada paralelno reproducira politiku srpskog nacionalizma i poetiku svjetskog postmodernizma – razvikani 'Hazarski rečnik' MILORADA PAVIĆA, nagrađen 1984., čudnovato je spojio te dvije tendencije – pa postaje moguće da primjerice 1989. pobijedi šovinistička kupusara 'Vaznesenje' VOJISLAVA LUBARDE, a samo godinu ranije briljantno 'Forsiranje romana-reke' DUBRAVKE UGREŠIĆ, prve laureatkinje u povijesti nagrade.

Devedesetih, u doba MILOŠEVIĆEVE kontrole većine medija, pa tako i NIN-a – kada se nagrada ograničila na tekstove napisane isključivo srpskim jezikom, što ju je onda, naravno, odvelo u niz nejasnih odluka – selekcija postaje još neočekivanija: pobjeđuju autori koji, poput VLADIMIRA ARSENIJEVIĆA ('U potpalublju', nagrađen 1994.) ili DAVIDA ALBAHARIJA ('Mamac', 1996.), evidentno pišu protiv nacionalne mat(r)ice. Nakon Miloševićevog pada i petooktobarskog obrata kriteriji nagrađivanja postaju sve zbrčkaniji i nepouzdaniji, s tim da Ringierovo preuzimanje tjednika 2009. ipak označava početak svojevrsnog novog otvaranja nagrade prema kozmopolitskim poetikama i zajedničkom postjugoslavenskom kontekstu, što će 2019.

izazvati bojkot nešto *srpskih* srpskih pisaca i spisateljica koji se povlače iz konkurencije, optužujući žiri da provodi teror političke korektnosti i promovira tržišno isplativo štitung-jugoslavenstvo pod patronatom kapitalističke korporacije. Iduće godine pokrenut je i svojevrsni pokušaj nacionalno osvještenijeg pandana NIN-u, nagrada Beogradski pobjednik za roman godine, a krug kao da je već tada zatvoren: nagrada nastala u socijalističkoj Jugoslaviji završila je u optužbama za kapitalističko neojugoslavenstvo.

Ako je tim ironičnim obratom – bez obzira na svu razbarušenost izbora i odluka u 70-godišnjoj povijesti nagrade – ipak upravljala neka jedinstvena logika, onda se ta logika tiče upravo Jugoslavije. Dalo bi se braniti tezu da su zlatne godine NIN-ove nagrade vezane prvenstveno uz šezdesete i prvu polovicu sedamdesetih. Kada danas čitamo listu dobitnika iz tog perioda, kao da čitamo popis neke veće, važnije, bogatije literature. Od prve knjige KRLEŽINI 'Zastava' (pobjeda 1962.), preko 'Kiklopa' RANKA MARINKOVIĆA (1965.), 'Derviša i smrti' MEŠE SELIMOVIĆA (1966.), 'Mirisa, zlata i tamjana' SLOBODANA NOVAKA (1968.), 'Uloge moje porodice u svetskoj revoluciji' BORE ČOSIĆA (1969.) pa do 'Romana o Londonu' MILOŠA CRNJANSKOG (1971.), 'Peščanika' DANILA KIŠA (1972.) ili 'Upotrebe čoveka' ALEKSANDRA TIŠME (1976.), uz još neke, nižu se kanonska autorska imena i antologijski naslovi. Prije nego što će nacionalistička korozija nagristi ugled jedne književne nagrade kako bi zatim zahvatila strukturu čitave države, ta je država omogućila nastanak književnosti s kakvom se kasnija, postjugoslavenska produkcija teško može mjeriti. Nimalo slučajno: ono što je u međuvremenu nestalo, specifičnost je jugoslavenskog izvanblokovskog 'trećeg puta' koji je s jedne strane vodio prema visokom statusu književnosti tipičnom za socijalistička društva, a s druge prema slobodi književnog stvaranja koja je na socijalističkom Istoku bila nezamisliva. Statistika NIN-ove nagrade pritom je zanimljiva i zato što nam otkriva da je na početku, pedesetih godina, u konkurenciju ulazilo 20–30 romana – kompletna godišnja romaneskna produkcija tadašnje Jugoslavije – i da je broj do osamdesetih narastao na 60-ak naslova, dok je ove godine, primjerice, samo iz Srbije i usprkos onima koji nagradu bojkotiraju, pristiglo čak 188 kandidata. Priča o NIN-ovoj nagradi, drugim riječima, istodobno je priča o inflaciji romana i književnosti: priča o njihovoj sve većoj produkciji i njihovoj sve manjoj vrijednosti u postjugoslavenskom periodu.

Ako sudbina NIN-ove nagrade i danas u Srbiji izaziva snažne reakcije i polemike, onda je to prvenstveno zbog ugleda što ga je nagrada stekla u ranijim jugoslavenskim godinama, a kasnije tek sporadično opravdavala. A ukoliko s ove strane Bajakova malo koga zanima, onda je to prvenstveno na našu štetu. Jer ta je nagrada nerazmrsivo upletena u hrvatsku književnost i kulturu, ma koliko se hrvatska kultura zatvarala i samoizolirala: od Marinkovićevog 'Kiklopa', izvorno objavljenog u Beogradu i na ćirilici, kojeg je žiri NIN-a prepoznao među prvima, preko laureata iz devedesetih, Arsenijevićevog 'U potpalublju' i Albaharijevog 'Mamca', koji će postati prve dvije knjige srpskih autora objavljene kod nas nakon rata, sve do predstave prema 'Deci' MILENE MARKOVIĆ, pobjednici 2021, koju u zagrebačkoj Gavelli ovih dana priprema režiser SAŠA BOŽIĆ. NIN-ova je nagrada, uostalom, u svojoj povijesti bila najvažnija baš onda kada je otvarala prozore ovdašnjih malenih, učahurenih nacionalnih kultura. A takva povijest – po svemu sudeći – proglašenjem pobjednika u ponedjeljak, 29. januara, neopozivo završava. ■

Nagrada nerazmrsivo upletena i u hrvatsku književnost (Ilustracija: Ivica Družak / FINALIZACIJA)

INTERNACIONALA

Brexit ili zeleno u crno

Istupanje Velike Britanije iz EU-a rezultiralo je smanjenjem brige za okoliš, pogoršanjem kvalitete zraka i vode, pokazuje Guardianovo istraživanje. Brexit poslovnom svijetu na Otoku nije po tom pitanju gotovo ništa olakšao jer intenzivna trgovina između EU-a i Velike Britanije uvelike ovisi o usklađenosti politika zaštite okoliša

GLASAJMO za izlazak, preuzmi kontrolu! Tako je glasio jedan od službenih slogana kampanje koja je zagovarala izlazak Velike Britanije iz Evropske unije na referendumu prije skoro osam godina. Ta 'kontrola' je, međutim, bila prilično nejasan koncept, koji se u različitim trenucima prilagođavao različitim publikama. Jedan od plakata koji je kasnije postao zloglasan glasio je: 'Šaljemo 50 miliona funti u EU svaki dan! Potrošimo ih radije na javno zdravstvo!' Nije, međutim, prošlo ni dvadeset i četiri sata od proglašenja rezultata referenduma, kada su ključni ljudi kampanje priznali kako ne žele da se povećaju izdvajanja za javno zdravstvo. To nije bilo osobito neočekivano, jer su ključni ljudi kampanje ujedno bili i ekonomski ultraliberali, koji javno zdravstvo nimalo ne simpatiziraju.

Puno su uvjerljivija bila ona tiša obećanja zagovornika Brexita, davana uglavnom potencijalnim investitorima i poslovnim krugovima, o budućoj samostalnijoj Britaniji kao 'Singapuru na Temzi'. Taj koncept, popularan već nekoliko desetljeća na britanskoj desnici, zamišlja tu zemlju kao oazu 'slobodnog tržišta' u neposrednoj blizini jednog od ekonomski najrazvijenijih dijelova svijeta. Bivša vodeća svjetska sila sebe bi trebala pretvoriti u kopiju svoje bivše kolonije koja

Smanjenje kvalitete zraka i vode – golemi uspjeh Brexita
(Foto: Krisztian Elek/SOPA
Images/SIPA/USA/PIXSELL)

kao svoju ključnu prednost vidi geografski položaj i autoritarni ekonomski liberalizam. Prema toj viziji, Britanija bi trebala postati znatno konkurentnija od svojih susjeda preko La Manchea 'rezanjem administrativnih prepreka poslovanju', odnosno smanjenjem ili ukidanjem regulacije, što uključuje zaštitu radnika ili okoliša, a sve tobože u ime obrane suverenosti.

Iako 'Singapur na Temzi' nikada nije postao službena politika nijednog premijera, već samo slogan u osobito desnim krugovima vladajuće konzervativne strane, različite vlade (a bilo ih je pet od Brexita) napravile su značajne korake prema 'oslobađanju' od evropskih okova regulacije. Koji su razmjeri tih 'rezova' pokazuje nedavni izvještaj lista Guardian o zaštiti okoliša. Kako ne postoji ni jedno tijelo koje sustavno prati posljedice ukidanja evropske regulative na sigurnost građana i okoliša u Britaniji, novinarsko je istraživanje pokazalo kako povlačenje evropskih zakona u Britaniji znači značajno pogoršanje kvalitete vode i zraka, veću prisutnost pesticida u tlu, kao i industrijsku upotrebu kemikalija koje su već zabranjene u zemljama Evropske unije.

Šokantnih 85 posto britanskih zakona koji reguliraju zaštitu okoliša, tvrde u tom listu, proizlazi iz evropske regulative. Ključni zagovornici izlaska iz EU-a povremeno su obećavali da će Britanija postati globalni lider u zelenim politikama bez prepreka i utega koje predstavlja EU, ali konzervativne vlade, uglavnom pod kontrolom i s visokom participacijom zagovornika Brexita, nisu učinile ništa da zamijene zakone i druge mjere koje štite okoliš i zdravlje. Da stvar bude gora, razlike između EU-a i Velike Britanije će se i dalje povećavati na tom polju, jer britanska vlada nema adekvatne i proaktivne politike, dok je javno mnijenje na razini EU-a ipak utjecalo na kontinuirano postroživanje regulacije koja se tiče opasnih kemikalija, emisija stakleničkih plinova i zaštite bioraznolikosti.

To nije problem za stanovništvo, čije je zdravlje ugroženo. Na udaru bi, paradoksalno, mogle biti i britanske kompanije, sada tobože oslobođene evropskih utega i prepreka. Naime, nastavak intenzivne trgovine između EU-a i Velike Britanije u velikoj mjeri ovisi o usklađenosti politika koje se tiču okoliša. Razlike po tim pitanjima bile su ključni kamen spoticanja i u pregovorima o slobodnoj trgovini između EU-a i SAD-a, ali i EU-a i Kanade te EU-a i Australije. Osim toga, neslaganja u regulativi ponovno otvaraju i problem statusa Sjeverne Irske, koji je privremeno stavljen 'pod tepih'. Naime, Sjeverna Irska ostaje formalno dio Ujedinjenog Kraljevstva, ali je bescarinski režim s ostatkom otoka Irske jedan od uvjeta mirovnog procesa koji nitko ne želi ugroziti. Stoga je trenutno rješenje poseban tretman tog teritorija na kojem živi dva miliona stanovnika i od strane i EU-a i od strane Velike Britanije.

To komplicirano rješenje još će se dodatno komplicirati sa sve većim neslaganjima u regulativi, a Britanija će se – umjesto 'oslobađanja' – dodatno zapetljati u evropska pitanja na koja više ne utječe.

■ Nikola Vukobratović

Ribolov na ugljični dioksid

UČETVRTAK, 18. siječnja Evropski parlament (EP) izglasao je odluke koje bi mogle dovesti do bitnih i štetnih izmjena Zajedničke politike ribarstva, a time i do daljnje degradacije morskih ekosustava. Istoga dana u znanstvenom časopisu *Frontiers in Marine Science*, koji financira i Evropska unija, objavljena je prva studija o utjecaju industrijskog ribarstva na klimu.

Studija pod naslovom 'Atmosferske emisije ugljičnog dioksida i zakiseljavanje oceana zbog kočarenja po morskom dnu' pokazala je da je taj doprinos značajan, no to nije spriječilo europarlamentarce da postupe suprotno znanosti čije objavljivanje potpomažu isti oni građani koji financiraju i njihove plaće i u čijem bi interesu trebali raditi. Spomenuta studija prva je koja je pokušala dokučiti utječe li kočarenje – uz neposredne okolišne štete koje nastaju povlačenjem mreža po morskom dnu – kao industrijska djelatnost i na klimatske promjene. Skupina znanstvenika, uglavnom s američkih sveučilišta i instituta, smatra da je uspjela odgovoriti na to pitanje i izračunati koliki je doprinos kočarenja emisijama ugljičnog dioksida. Prema njihovim izračunima, u periodu od 1996. godine do danas procesom industrijskog ribarenja u atmosferu je svake godine ispušteno 370 milijuna tona CO₂.

To je otprilike polovina količine koju svake godine proizvede avionski promet i jedan posto ukupnih globalnih emisija ugljičnog dioksida.

U svom radu znanstvenici objašnjavaju da se na morskom dnu nalaze stoljećima nakupljeni sedimenti biljnih i životinjskih ostataka koji u sebi sadrže ugljični dioksid. 'No zadiranje u morsko dno ljudskom aktivnošću predstavlja prijetnju stabilnosti tako uskladištenog morskog ugljičnog dioksida' jer se on time počinje pokretati i polako izbija na površinu, a zatim i ispušta u atmosferu. Koristeći se satelitskim snimkama ribarskih aktivnosti i modelima ugljičnih ciklusa, ti su znanstvenici procijenili da se taj proces događa s oko 60 posto CO₂ uskladištenog na morskom dnu. Studija još nije revidirana pa se na nju još neko vrijeme neće moći pozivati protivnici pretjeranog kočarenja u evropskim vodama.

Evropska parlamentarna većina u međuvremenu nastavlja štiti interese industrije, ukidajući i ono malo regulative koja se u mjerama za zaštitu okoliša odnosila na taj sektor. Pretprošlog četvrtka EP je tako većinom glasova podržao dva izvještaja u kojima se traži ukidanje nekih restrikcija u korist 'konkurentnosti' i poziva na 'reformu' zajedničke evropske politike ribarstva. Inicijative je sponzorirao najveći blok u evropskom parlamentu, konzervativni EPP, a jedan od zagovornika deregulacije, GABRIEL MATO iz španjolske Narodne stranke izjavio je da 'ribarstvo ne bi trebalo biti žrtvovano na oltaru zaštite okoliša'. Izvještaj je podržao 371 zastupnik, dok su po 92 glasala protiv, odnosno bila suzdržana i premda glasanje nije obavezujuće ono jasno demonstrira namjeru da se i formalno izmjeni Zajednička politika ribarstva (ZPR) donesena 2013. godine. Mato je tu politiku opisao kao 'zastarjelu' i 'rigidnu', jer treba reći i da je njezine ciljeve nemoguće implementirati. Pritom se pozvao na evaluacijski izvještaj koji je naručio sam parlament, a u kojemu se tvrdi da su obaveze nametnute ZPR-om imale minimalan pozitivan učinak, primjerice one kojom se propisuju kvote za izlov pojedinih vrsta ribe a da se ne ugrozi njihov opstanak. Također, tvrdi Mato, obaveze kojima se propisuju koje se vrste ribe smiju uzgajati učinile su mnoga ribogojilišta neprofitabilnima. Zbog svega toga konzervativni europarlamentarci traže da se ZPR modernizira, da EU ubuduće subvencionira manje ribarske flote, te da se nakon sljedećih evropskih izbora u lipnju ribarstvu dodijeli zaseban povjerenik i sektor tako izdvoji iz onoga za zaštitu okoliša.

'Norveška, Ujedinjeno Kraljevstvo i Rusija shvatili su što je na kocki, no EU se još uvijek ne usuđuje reagirati', komentirao je Mato ribarske politike evropskih zemalja koje nisu članice EU-a. Drugi izvještaj koji je EP usvojio odnosi se na Akcijski plan zaštite i obnove morskih ekosustava za obnovljivo i održivo ribarstvo, koji je predstavljen u veljači prošle godine. Tom se strategijom predlaže zabrana izlova po morskom dnu u zaštićenim morskim zonama, a predstavnici industrije još su tada reagirali burno, žaleći se da će to uništiti ribarstvo. EP je sada od Evropske komisije zatražio da revidira taj plan, zbog čega su predstavnici zelenih većinski desni blok u tome tijelu nazvali 'grobarima mora'.

■ Tena Erceg

Porodilišta, a ne klaonice

Protest protiv stanja u rodilištima u Srbiji (Foto: Screenshot/YouTube)

U nešto više od mesec dana širom Srbije 2022. prikupljeno je 200 izjava žena koje ukazuju da je akušersko nasilje sistemski problem. Zbog slučaja Mihajlović to je ponovo tema

NIJEDNA žena koja boravi u ginekološko-akušerskoj ustanovi ne može biti samo broj ili dijagnoza, ona je ljudsko biće koje mora imati human medicinski tretman bez zlostavljanja i uz poštovanje ličnosti, stoji na početku izveštaja o tretmanu žena u ginekološko-akušerskim ustanovama u Srbiji, koji su 2022. sastavile advokaticke MARINA MIJATOVIĆ, JELENA STANKOVIĆ i IVANA SOKOVIĆ KRSMANOVIĆ. Izveštaj je sastavljen nakon što su dve žene javno objavile svoja iskustva akušerskog nasilja. Jednoj od njih beba je, zbog akušerskog nasilja, preminula. Potaklo je to niz reakcija, kao i daljih svedočenja žena, a u nešto više od mesec dana advokaticke su prikupile oko 200 izjava žena širom Srbije koje ukazuju da je akušersko nasilje sistemski problem. Zbog hiperinflacije nasilja, ti su slučajevi brzo zaboravljeni jer su usledili novi, poput onih u oš Vladislav Ribnikar, kao

i u Duboni i Malom Orašju, da bi se u 2024. ponovo vratili u porodilišta. U izveštaju stoji i sledeće: 'Javno objavljena iskustva o akušerskom nasilju u ginekološko-akušerskim ustanovama prikazala su da se medicinski tretmani za zaštitu reproduktivnog zdravlja žena ne primenjuju u skladu sa propisima. Nadležni organi iz oblasti zdravstvenog sistema, ali i organi pravosuđa, nisu reagovali na javne prijave akušerskog nasilja.' I zato se ponavljaju. Ovoga puta reakcija postoji, ali ona je nastala tek nakon što se još jedna žena javno požalila. '(Doktor) me udara i vređa, stiska vilicu, kreću pretnje da će da me udari... da će da mi smrska glavu, vređa na nacionalnoj osnovi', napisala je MARICA MIHAJLOVIĆ, iz Sremske Mitrovice, koja je doktora M. M., koji ju je porađao u bolnici u Sremskoj Mitrovici, optužila za akušersko nasilje i smrt bebe. Doktora je optužila i da joj je tokom porođaja polomio rebro i da je izgubila svest. Beba je, prema onome što kaže, reanimirana nakon porođaja i odvezena u Novi Sad, ali je dan kasnije preminula. Njenu tvrdnju da je do smrti

bebe došlo zbog akušerskog nasilja potvrdio je i obdukcioni nalaz pedijataru Klinike za pedijatriju Dečije bolnice u Novom Sadu. 'Neću se zaustaviti dok ne isteramo pravdu i dok doktor ne bude kažnjen. Treba da kontaktiramo advokata povodom toga, jer smo dobili nalaz obdukcije. Nemam snage, ne osećam se dobro, ali ne odustajem', kazala je Marica Mihajlović, nakon uvida u nalaze, za Nova.rs. U međuvremenu su održani protesti ispred porodilišta u Sremskoj Mitrovici, kao i ispred Ministarstva zdravlja u Beogradu pod nazivom 'Porodilišta, a ne klanice' u organizaciji feminističke udruge Ženska solidarnost, a najavljuju se protesti i u drugim gradovima, poput Vranja, gde je policiji prijavljen slučaj akušerskog nasilja dvoje ginekologa Zdravstvenog centra.

'Pozivamo sve žene Vranja, Pčinjskog okruga i Kosovskog Pomoravlja, koje su bile žrtve ili znaju neku ženu koja je bila žrtva da nam se pridruže. Da nasilje prestane! Da bolnice ne budu klanice! Ovo je skup koji nije politički, ovo je skup na kome će se ćutati, ovo je skup samo sa jednim zahtevom: da se stane na put nasilju na mestu gde se rađa život', poručile su organizatorke protestne šetnje.

Doktor kojeg je Marica Mihajlović optužila za akušersko nasilje i smrt bebe je uhapšen, kako je saopštio MUP 'zbog postojanja osnova sumnje da je izvršio krivično delo teška dela protiv zdravlja ljudi'. Vršiteljka dužnosti ministarke zdravlja, DANICA GRUJIČIĆ, pokušava da dođe od svih informacija o slučaju u Sremskoj Mitrovici, a ne slaže se sa javnim objavljivanjem slučaja na društvenim mrežama. Ona smatra da je prva adresa trebalo da bude direktor ustanove, a uplašena je i za budućnost ginekologa. 'Moramo da se dogovorimo da ne ispaštaju sada svi, jer ako sada krene lov na veštice, za pet godina neće niko hteti da bude ginekolog ni akušer. Komplikacije se dešavaju svuda u svetu u određenom, dozvoljenom, procentu Mi treba da dođemo do tog dozvoljenog procenta', rekla je Grujičić.

Ministarstvu zdravlja je predata i peticija pokreta 'Kreni-Promeni' sa zahtevom da se na porođaju ženama omogući besplatna pratnja, koju je potpisalo više od 190.000 građana. Pozitivan odgovor stigao je iz porodilišta u Sremskoj Mitrovici, a takva praksa već postoji u nekim drugim porodilištima, poput beogradskog KBC Zvezdara. Ostala porodilišta su se pozivala na nepostojanje uslova za takvu praksu. Izveštaj sa početka teksta ukazuje na to da su žene u Srbiji doživljavale 16 vrsta nasilja tokom različitih medicinskih tretmana u ginekološko-akušerskim ustanovama. Najčešće je prijavljivano verbalno nasilje i loša komunikacija, pa zatim tzv. Kristeleroz zahvat, uključivanje indukcije, nasilna epiziotomija i drugo.

■ Dejan Kožul

PERSONA NON CROATA

Foto: Planets Cancer Charity

Liječnici Sveučilišne bolnice u Southamptonu počeli su raditi novom tehnikom za korišćenje isprintanih 3D modela jetre pacijenata ne bi li im pomogli prilikom složenih operacija. Uz pomoć zaklade Planets Cancer Charity izradili su model prilagođen svakom pacijentu što povećava vjerovatnost željenog, dakle najboljeg ishoda za pacijenta. ARJUN TAKHAR, kirurg specijaliziran za hepatobilijarne karcinome i karcinome gušterače, rekao je da '3D ispis nudi prednost u procjeni tumora i njegove okoline poput krvnih žila i prije izvođenja same operacije', što znači da je vjerovatno da će kirurzi poduzeti 'nepovratan korak' i otkriti da se tumor ne može potpuno ukloniti mnogo manja, što je za pacijenta mnogo bolje.

■ T. P.

više iskače i femicid. Najmanje četiri žene ubijene su ondje od početka ove godine, a lani je Femicide Count Kenya zabilježio 152 ubojstva – najviše u posljednjih pet godina. Predstavnici te neprofitne organizacije, koja bilježi samo prijavljene slučajeve, kažu da je stvarni broj ubojstava vjerovatno mnogo veći. Početkom januara ubijena je 26-godišnja STARLET WAHU, koju je nožem izbo muškarac za kojeg se sumnja da je dio kriminalnog lanca čiji članovi iznuduju i siluju žene nakon što ih na prevaru vrbuju preko stranica za dejtanje. Dva tjedna nakon što je njeno tijelo otkriveno, drugu je ženu drogirao i raskomadao muškarac s kojim se dogovorila da se sastanu u unajmljenom stanu.

Prema velikom nacionalnom istraživanju iz 2022. godine, više od trećine žena u Keniji prijavila je da su doživjele fizičko nasilje u životu. Iako zemlja ima jedan od najprogresivnijih ustava u Africi, kvalitetne zakone i propise protiv rodno uvjetovanog nasilja, u praksi su efekti legislative veoma krnji, manjkavi i spori. Kenijske feministkinje ističu da femicid nije samo pitanje individualne odgovornosti i potrebe kažnjavanja počinitelja ubojstava, nego različitih oblika šire društvenog nasilja, kao i nedostatnog odgovora države na nasilje te činjenice da je i država provoditelj nasilja. Iako su itekako prisutne u proizvodnom procesu zemlje, žene u Keniji i dalje imaju otežan pristup obrazovanju, reproduktivnom zdravlju, bolje plaćenim poslovima, stjecanju imovine, socijalnoj sigurnosti. Ti se problemi naročito intenzivno ukrštavaju u ruralnim sredinama, među siromašnim seljaštvom. U tim je područjima Kenije zdravstveni sustav maltene nepostojeći, smrtnost djece je velika, glad i neuhranjenost dio svakodnevnog života, stambena politika stvar individualne improvizacije, a obiteljsko i partnersko nasilje 'tradicionalni' ispušni ventil za umnožene i rastuće ekonomske nedaće. U gradovima se o takvim problemima ipak sve češće i sve glasnije govori, pa su društvene mreže u Keniji od početka ove godine pune poziva na prestanak nasilja nad ženama, ali i sadržaja koji možemo nazvati mizoginom 'protutežom' – brojnih objava kojima se traži 'prestanak hajke na muškarce'. Opravdana zabrinutost za sigurnost žena olako se i opetovano trivializira, teze o izvorima nasilja podmuklo se izvrću i cjepkaju na apstraktne floskule, a tzv. zapadni mediji o svemu izvještavaju kao da se u svom sokaku s nasiljem nad ženama nikad nisu susreli.

Međunarodne ljudskopravaške organizacije objavljuju pak izvještaje o femicidu u kojima među preporukama za poboljšanje pozicije žena u ruralnim sredinama Kenije kao prijedlog navode i (sitno) poduzetništvo jer plemenima fali samo malo plemenitosti kapitalizma. I 'rješenja' kenijske vlade i 'rješenja' međunarodnog nevladinog sektora počivaju na istoj ekonomskoj dogmi, pa iz godine u godinu ispada da se riješilo nije ništa i da žene, gle čuda, i dalje ginu i počivaju u (ne)miru.

■ Ivana Perić

Počivale u nemiru

KENIJA – zemlja poznata po brojnim nacionalnim parkovima, maratoncima, brzom internetu i kulturi *hustlanja* – pravo je kapitalističko društvo 'u usponu'. Odnedavno na listi učestalih pojava te zemlje 'u razvoju' sve

Зајц на ражњу

Поступак који је окончано именовањем Дубравке Вргоч на мјесто интенданткице ријечног ХНК-а обиљежен је двојбеним уплитањем градских власти у рад Казалишног вијећа, а све је резултирало и оставком једног од његових чланова

НАКОН што је објављена вијест о тијесној утрци за позицију интенданта Хрватског народног казалишта Ивана пл. Зајца између ДРАЖЕНА СИРИШЧЕВИЋА и ДУБРАВКЕ ВРГОЧ, градоначелник Ријеке МАРКО ФИЛИПОВИЋ донио је одлуку о именовању Дубравке Вргоч на ту позицију, а БРАНКО МИЈИЋ, бивши дугогодишњи новинар Новог листа и данашњи умировљеник, одлучио је напустити Казалишно вијеће. Мијић је неопозиву оставку поднио јер, како каже, не жели бити демократски украс изборима који су већ унапријед били одређени, указујући тиме на политичке притиске вршене над члановима Казалишног вијећа чија је улога, између осталог, да на основу своје стручности и натјечајне документације дају мишљење и приједлог интенданта.

На првом консултативном састанку, који се одржао 20. просинца, Казалишно вијеће је утврдило да су три од четири пријаве ваљане, а потом су његови чланови добили задатак да индивидуално проуче приложену натјечајну документацију те своје гласове и образложења

доставе искључиво председнику Вијећа АЛЕКСАНДРУ МИЈАТОВИЋУ.

— На састанку који сада из Града Ријеке покушавају приказати као да није постојао, иако о њему постоји службени записник, РОМЕО ДРУКЕР и ја смо гласали за Дражена Сиришчевића, а друго двоје за Ану Виленицу, док је Мијатовић био суздржан, што је јавио телефонски. Дакле, у првом кругу Дубравка Вргоч није добила нити један глас — истиче Мијић.

Због благодана је одлучено да ће се интервјуи с Виленицом и Сиришчевићем одржати 8. сijeчња, узевши у обзир да је крајњи рок за градоначелникову одлуку одређен за 15. сijeчња. Међутим, Мијић упозорава на промјену која је услједила на потицај Мијатовића и Града Ријеке, гдје је одлучено да се на интервју позове и Дубравка Вргоч, што је довело до наставка притисака.

Како нам Мијић говори, након састанка који је сазвала замјеница градоначелника САНДРА КРПАН, а на којем су им из Града жељели појаснити зашто мисле да је Дубравка Вргоч најбоља кандидаткиња, дошло је до промјене мишљења међу троје

чланова Вијећа. Мијић и Друкер остали су при својем ставу, КРЕШИМИР ШКУНЦА је овога пута био суздржан, МАНУЕЛА ПАЛАДИН ШАБАНОВИЋ сада је гласала за Вргоч, док је Мијатовић, који је гласао посљедњи, свој глас такођер дао Вргоч. На упите о раду Казалишног вијећа те наводној промјени гласа, од Паладин Шабановић и Мијатовића до тренутка објаве овог текста нисмо добили никакав одговор.

— Наравно да ми је било јако чудно да нешто у року од десетак дана дијаметрално супротно промијени своје мишљење, а да кандидаткиња која није имала нити један глас одједном има два гласа — додаје Мијић те објашњава како против Вргоч нема ништа, али да није била његов одабир с обзиром на то да је за ријечки ХНК предложила готово исти програм какав је водила у ХНК-у Загреб.

— Испоставило се у коначници да политика, као и увијек, мисли да је најпаметнија у свему и да зна више те да је одлука била унапријед донесена. Како градоначелник није био физички присутан у Ријеци након што смо отворили натјечајну документацију, будући да је била замјеница Сандра Крпан, изразио сам своје чуђење о томе како они могу оцијенити тко је најбољи кандидат када немају увид у програме. Увид у програме и натјечајну документацију има, или би барем требало имати, само Казалишно вијеће — објашњава Мијић.

Разлог из којег Сиришчевић за градоначелника није био подобан кандидат за интенданта је документација коју су наводно добили од градоначелника Загреба ТОМИСЛАВА ТОМАШЕВИЋА, о томе да се против њега водио судски спор због могућих финансијских малверзација док је био равнатељ Концертне дворане Ватрослав Лисински. Међутим, градоначелнику и замјеници, чини се, нису за сметале разне оптужбе против Дубравке Вргоч за мобинг над радницама и радницама тијekom њене загребачке интендантуре, о чему смо писали (<https://www.portalnovosti.com/na-daske-bez-maske>) поводом тадашњих пропуста с провођењем протуеидемијских мјера у ХНК-у Загреб.

— Чини ми се да су градоначелник и замјеница, који су одлучили да на овакав начин поставе Дубравку Вргоч за интендантку, управо њој учинили медвјеђу услугу и да она неће у тај мандат стартати као што је

можда то требало бити и да ће се ти репови вући, а наравно да је изван натјечајне документације у јавном простору била присутна прича о мобингу, на што сам поставио питање замјеници градоначелника; ако се вуку репови за Сиришчевићем, имате репове и за Дубравком Вргоч у јавном простору, а она је одговорила да нема нити једне пријаве за мобинг, или је била једна која је одбачена — наводи Мијић.

Како је и прије саме објаве кандидата за интенданта приопћено из Зајца, 'у случају да се Вијеће не усугласи око приједлога, натјечај се поништава и расписује нови', стога и Мијић сматра како би најелегантније било да је градоначелник поступио тако прије него се све свело на притисак да се изабере кандидат унапријед одређен од стране политике.

— Не знам по чему то политика зна казалишну проблематику боље од Казалишног вијећа. Многе од њих никада нисам ни видио у казалишту, а сам третман културе у овоме граду, у којему је култура политичка монета када треба изгласати аутобусни колодвор или прорачун, нешто је што дугорочно води овај град и његову културу у пропаст — закључује Мијић.

О избору Дубравке Вргоч на мјесто интенданткице ријечног ХНК више нам је рекла бивша запосленица и драматургиња НАТАША АНТУЛОВ, тренутна потпредседница Савеза сценариста и писаца изведбених дјела.

— Сматрам да она, као и МАРИН БЛАЖЕВИЋ, има идеалне компетенције за вршење те функције. Има добро развијену мрежу с другим европским казалиштима, већ је водила једно национално казалиште, а прије тога је водила зкм у најбољим данима. Али као што каже један наш колега драматург, идеално није нужно и добро. Све се мање људи пријављује за позиције руковођења националним казалишним кућама и институцијама опћенито. С једне стране, разлог томе је што се сматра да је све већ унапријед одлучено и што не постоји неко елементарно повјерење у сурадњу с владајућим структурама. С друге стране, када је ријеч о националним казалиштима, није сасвим једноставно институцију која функционира према потребама 18. и 19. стољећа трансформирати у институцију 21. стољећа — објашњава Антулов.

— Свака промјена је шанса. Било би lijepo када би сви укључени у рад казалишта у овој промјени видјели шансу за то да њихова кућа постане нешто више од разоноде за претплатнике — закључила је.

Док су проблеми с избором интенданта очекивано у првом плану, испод површине крију се дугорочнији проблеми у ријечком ХНК-у на које је важно указати. Како је објаснила Антулов, у Зајцу од 2020. године није било запошљавања на мјесту кућног драматурга, иако је према систематизацији у том казалишту наведено радно мјесто тзв. главног драматурга и драматурга Хрватске драме.

— У тренутку када сам напустила радно мјесто драматургиње то радно мјесто је обухваћало само пола радног времена. Заснивање радног односа на пола радног времена нема баш никаквог смисла, али из неког разлога тим су праксама послодавци у културним институцијама склони — говори Антулов.

У Ријеци, граду који је не само био носитељ титуле Европске пријестолнице културе него и примјер транспарентности у држави, недавни догађаји везани за избор интенданта ХНК Ивана пл. Зајца свакако буде забринутост, истичући нужност за дубинским преиспитивањем начина управљања градским културним установама. ■

Процедура која буди забринутост — Дубравка Вргоч (Фото: Лука Станцл/PIXSELL)

MAKSIMIR
I MIROGOJ

Priča Sandra Trumbić Lucić

PIŠE Sinan Gudžević

Koji dan prije puta za Makedoniju, kažem ja mami da ćemo prenoćiti u Ulcinju, e da Predrag vidi Ulcinj u kojem se zbiva njegova drama 'Cervantesov trg'. Ali joj kažem i da Predrag ne smije znati da idemo u Ulcinj sve dok ne budemo blizu Ulcinja. Mama kaže, dobro, neću mu ništa govoriti, ali ti, kad dođete u Ulcinj, malo se raspitaj za Shaqira Pekua

KAD smo kod Ulcinja i Cervantesova trga, moram ti ispričati i ovo. Nekoliko dana prije puta za Makedoniju zovnem ja BORU, kako kojeg Boru, Boro je samo DEŽULović, zovnem Boru i kažem mu da napravi plan puta, ali takav da on, ROSE, PREDRAG i ja noćimo jednu noć u Ulcinju. Znaš već koliko je Predrag želio da napokon dođe u Ulcinj, pa sam htjela da ga častimo Ulcinjom. Jer je već bio napisao radio dramu 'Cervantesov trg ili Trg robova', pa smo već bili i u Alcalá de Henares, gdje su rođeni i CERVANTES i Predragov nećak LEO, pa je bio red da ode i u Ulcinj, gdje se drama i odigrava.

I tako, prošli smo bili i Sveti Stefan, kad smo Predragu rekli da ćemo noćiti u Ulcinju. On sav radostan, odmah zovne JOVANA NIKOLAIDISA, kaže mu novost i zamoli ga da nam nađe neki smještaj u Ulcinju. I Jovan nam je našao, smjestili smo se u jedan zgodan obiteljski hotel, i odmah nas je Jovan odveo na Trg robova, imamo nekoliko slika na tom trgu. Predrag se radovao kao malo dijete kad nešto dugo čeka, pa ga onda odvedeš da vidi to što je dugo čekalo. Sutradan, prije nego što ćemo nastaviti put, Jovan nas je svojim autom odvezao na plažu, pa nas onda i vratio pred naš hotel.

E, ali sad ću ti kazati i moju vezu sa Ulcinjom. Moj je tata plovio, bio je *capo di machina* na tankeru, a s njime je plovio i SHAQIR PEKU, kapetan broda. Na brodu su plovile i supruge i djeca. Ja sam, prije polaska u školu, na tankeru s tatom i mamom prošla toliko da kopnom ne mogu nikada dostići ta rastojanja. Mi smo do 1972. živjeli u Zadru, gdje je bilo sjedište tatine plovidbe. Bila sam dvaput u Americi, brodom Sisak, u New Orleansu, u Galvestonu, u Houstonu, i Baton Rougeu, imam čak i jedan članak iz američkih novina gdje je o meni napisano kao o djevojčici koja je dvaput preplovila Atlantik. Shaqir je imao suprugu LJUMI i sina ILIRA, a moj tata je imao suprugu ESTERU i mene. Ja sam se na brodu igrala sa Ilirom, čini mi se da je to bilo više kad je brod bio na vezu nego na moru, a malo sam ga i čuvala, jer sam bila starija, on je bio mali, i govorio je samo albanski. Onda je jedne godine, mislim 1971, kad sam ja krenula u školu, moj tata prestao ploviti, dogodine smo se preselili u Split, a Shaqir kapetan je ostao na tankeru. I onda, mogla sam tad imati možda petnaest godina, jednoga dana je Shaqirov tanker pristao u Split, mislim u Sjevernu luku i moj tata i mama pozovu kapetana Shaqira na ručak. I moja mama spremi ručak, i znaš kako to ide kod nas u Dalmaciji, prvo se na stol stavi pršut i sir. A Shaqir, kad je sjeo za stol, kaže mojoj mami: 'Gospođo Estera, nemojte se ljutiti, no ja ovaj pršut ne jedem.' A mama njemu: 'Znam ja da vi ne jedete onaj pršut, ali ovaj je govedi.' Shaqir je bio zadovoljan i zahvalan, a meni je taj razgovor ostao kao, kako da kažem, putokaz za razumijevanje običaja.

Dakle, koji dan prije puta za Makedoniju, kažem ja i mami da ćemo prenoćiti u Ulcinju, e da Predrag vidi Ulcinj u kojem

Sandra Trumbić Lucić, Alban Peku i Albanova kćerka Zara, u Ulcinju 14. decembra 2015.
Foto: Rose Fistanić

se zbiva njegova drama 'Cervantesov trg'. Ali joj kažem i da Predrag ne smije znati da idemo u Ulcinj sve dok ne budemo blizu Ulcinja. Mama kaže, dobro, neću mu ja ništa govoriti, ali ti, kad dođete u Ulcinj, malo se raspitaj za Shaqira Pekua. Je li živ, da li mu je živa Ljumi, njegova žena, koliko ima djece, kako su i di su? Kažem, mama, šta ti pada na pamet, kako ću naći Shaqira i Ljumu u gradu Ulcinju, velik je Ulcinj, a znaš koliko je godina prošlo otkad su IVO TRUMBIĆ, kao *capo di machina* i kapetan broda Shaqir Peku plovili tankerima Jugoslavenske tankerske plovidbe?

IDA ti skratim razgovor moj s majkom, stignemo mi u Ulcinj i Jovan nas dovede do toga hotela. U prizemlju hotela je restoran, a gore su sobe. I tu se Jovan i taj naš domaćin, a ti kažeš da si utvrdio da si ga upoznao sad kad si bio u Ulcinju, taj kažeš da se zove NEXHAT LOSHKA HASANAGA, tu se pozdravi sa Jovanom i malo popričaju na albanskom. Onda taj naš domaćin uzima naše torbe, pomaže nam da ih odnesemo u sobe. I dok on to čini, ja mu kažem da bih ga nešto upitala. I nastavim: čujem da govorite albanski, pa bih vas pitala, jeste li čuli za ime Shaqir Peku? A on me pogleda pa kaže: 'E sad će da me srce udari!' Ja se naglas upitam, šta li sam napravila, Predrag me gleda i šapne mi na uho, opet si nešto je l' da? Tu se umiješa domaćin i kaže: 'Evo, sad ću vam reći. Shaqir Peku je ponovo postao djed, njegov sin ALBAN je prije tri dana dobio sina, i večeras od sedam sati familija i prijatelji u ovom mom restoranu prave veselje za rođenje toga sina! Shaqir Peku je umro prije šest godina, Ljumi je živa, dodite na veselje večeras!'

Taj sin Shaqira Pekua, koji je dobio sina, nije Ilir, koga sam ja čuvala, nego je Alban, koji još nije bio rođen kad sam se ja na brodu igrala sa Ilirom. Alban je ovaj na slici sa mnom. Ovaj čovjek čija se silueta vidi iza Albanove glave je taj vlasnik hotela, taj,

kako kažeš, Hasanaga. Albanu u krilu sjedi prelijepa kćerka ZARA. Ona je dobila ime po gradu Zadru. U Zadru joj je djed Shaqir, kako rekoh, živio i radio najprije u Jugoslavenskoj tankerskoj plovidbi, pa onda u Jugotankeru, te najzad u Tankerskoj plovidbi. Odatle je otišao u penziju. Shaqir Peku je umro 2009. godine, godinu dana prije moga oca. Priča se da je odlazeći iz Zadra za Ulcinj svoj stan vratio Zadarskoj plovidbi, a stan je bio njegovo vlasništvo. E da, taj unuk Shaqirov, a sin Albanov, na čije smo rođenje stigli u Ulcinj dobio je ime JAMIN. Otac njegov Alban je krenuo očevim stopama, sad je prvi kapetan palube. I Albanov najmlađi brat DRITAN je moreplovac, prvi oficir strojarstva. Ilir, moj drugar iz djetinjstva živi u Ženevi, a XHEL (Dželj) živi u Americi, u Čikagu.

Tako sam, poslije pedeset godina vidjela Lumnju, koju smo svi zvali Ljumi, jedinu živu od naših roditelja. Moji su roditelji jako voljeli Ljumi i Shaqira.

E, ali ima još. Kad smo se to jutro još jednom vidjeli sa Albanom i njegovom kćerkicom, pa poslije toga još malo prohodali plažom ulcinjskom i Trgom robova, pokupili smo stvari i krenuli smo preko Albanije za Makedoniju. Kad smo bili negdje na granici albanskoj, telefonom nas je pozvao vlasnik hotela Loshka i kazao da je neko od nas kraj stola u restoranu zaboravio laptop. Zaboravio ga je Boro. Ti kažeš Dežuloviću laptop ne treba, ima on bolji hard disk od laptopa, no smo ipak odlučili da preko Albanije za Makedoniju ne putujemo bez laptopa. Gospodin Loshka Hasanaga nam je rekao da se zauzstavimo, da će nam neko donijeti taj laptop. I mi se zaustavili, i nakon nekog vremena nam je jedan momak donio Dežulovićev laptop. Pa smo tako, preko planina albanskih otišli za Prizren pa za Skopje pa za Bitolu. ■

Soundtrack afrofuturizma

I kada se ne bave eksplicitno utopijskim vizijama, singeli, electro shaabi i kwaito izvođači zvuče kao da dolaze iz budućnosti. Oni iscrtavaju nove pravce razvoja afričke i elektroničke glazbe i podrivaju tradicionalne vrijednosti koje zazivaju režimi u njihovim zemljama

POSLJEDNIH godina zapadne etikete specijalizirane za *world music* izbacuju goleme količine reizdanja afričkih izvođača, 'spašenih' ili 'ponovno otkrivenih' dragulja s *chill* atmosferom. To je glazba koja zvuči dovoljno 'ugodno' za Starbucks ili hipsterski restoran, sve u službi nostalgije i lažne autentičnosti koja potpuno zanemaruje nevjerojatno zanimljivu glazbu koja se danas stvara na kontinentu i koja odudara od tipične zapadnjačke predodžbe o tome kako bi afrička glazba trebala zvučati. Zapadnjački ljubitelji world glazbe često traže svojevrsnu neautentičnu autentičnost, vođeni pomalo nebuloznim konceptom tradicije, kulture i 'egzotike' i predodžbama o egzotičnom Drugom. Takva world glazba (koja je sama po sebi već izrazito problematičan marketinški termin koji spaja krajnje različite žanrove u jednu tržišnu kategoriju) mora biti 'čista', 'netaknuta', bez vanjskih utjecaja i neukaljana interakcijama sa Zapadom. Pritom se potpuno zaboravlja da kulturno miješanje i hibridizacija imaju dugu povijest u nizu regija te se ignoriraju hibridni žanrovi poput istočnoafričkog singelija, koji je jedan od

najzbudljivijih i najinovativnijih pravaca razvijenih na kontinentu.

Zaboravite Detroit, Chicago, New York, Berlin i London. Najinovativnija elektronička glazba današnjice radi se na uličnim feštama na periferijama tanzanijskih i ugandskih gradova. Singeli je stil elektroničke plesne glazbe koji se razvio u Tanzaniji sredinom dvijetisućitih. To je futuristički zvuk suludog tempa iz podruma, klubova i *block* partija u siromašnim četvrtima na periferiji Dar-es-Salaama, tanzanijskog velegrada na raskrižju arapske, afričke i indijske kulturne sfere. Rođen na ulicama najozloglašenijih kvartova, kao i hip-hop, singeli baca publiku u trans, na feštama se pleše satima uz zvučke u usporedbi s kojima hardcore techno zvuči kao dječja uspavanka.

Singeli je nastao kao elektronička interpretacija i svojevrsna mutacija – ili čak dekonstrukcija – tradicionalne istočnoafričke glazbe. Korijeni singelija sežu u osamdesete, kada su producenti na Casio sintesajzerima reinterpreterali tradicionalne vanga poliritmove naroda Zaramo. Ubrzajte ritmove, dodajte *glitcheve*, čestu uporabu buke i disonance, *DIY*-estetiku, maničnu, kaotičnu

punk energiju i superintenzivno repanje na svahiliju i stigli ste do singelija. On je unutar jednog desetljeća od stigmatizirane 'ulične geto glazbe' za siromašne dogurao do statusa 'novog nacionalnog simbola, pravog izvora ponosa', riječima JAYA MITTE. Nyege Nyege Tapes je kolektiv i izdavačka kuća sa sjedištem u Kampali koja je popularizirala singeli i koja istražuje, producira i objavljuje autsajdersku, nekomercijalnu, uglavnom elektroničku glazbu iz cijele istočnoafričke regije i šire. Osnovani su ga 2013. iseljenici ARLEN DILSIZIAN i DEREK DEBRU. Njegovo ime odnosi se na riječ iz svahilija koja opisuje 'iznenadnu, nekontroliranu želju za plesom'. Kolektiv vodi i višednevni festival, koji je naišao na žestoke kritike od strane desnice na vlasti (Uganda ima jedan od najstrožih antigej zakona na svijetu), koja je pokušala zabraniti festival zbog veza s LGBT zajednicom (ili, riječima tadašnjeg ministra, 'devijantnim seksualnim nemoralom').

U samom vrhu ponude Nyege Nyege Tapesa moramo spomenuti bend Nihiloxica, koji uključuje sedam perkusionista. Na izdanjima poput istoimenog EP-ja iz 2017. zvukovi tradicionalnih udaraljki i hipnotičkih poliritmova spajaju se s industrial technom i houseom, i to tako da to prožimanje naizgled nespojivih stilova zvuči potpuno prirodno. Kao kraljevi singelija tu su DUKE s albumom 'Uingizaji Hewa' iz 2019., BAMBA PANA s albumom 'Poa' iz 2018., SISSO s albumom 'Mateso' iz 2019. te Jay Mitta s albumom 'Tatizo Pesa' iz 2019. – svi su oni iz Dar-es-Salaama i svi su objavljeni na etiketi Nyege Nyege Tapes.

Mahraganat ili electro-shaabi je podžanr egipatske popularne glazbe iz geta – shaabi, koji se pojavio kasnih dvijetisućitih u sirotinjskim četvrtima Kaira, a desetih se etablirao kao popularan žanr u zemlji, osobito među radničkom klasom. Kombinira shaabi s modernim hip-hop elementima, R&B-jem i technom, povremeno i grimeom i reggaetonom, s čestim *auto-tune* vokalima, elektroničkom produkcijom i eksplicitnim tekstovima o drogi i seksu, što je rezultiralo službenom

zabranom u zemlji. Stoga se, umjesto na radiopostajama, obično pušta na ulicama, osobito u taksijama i na vjenčanjima. Kasnih desetih, analogno našim trap cajnama, pojavio se i trap shaabi. Nevjerojatno je kako muzika iz tako različitih kultura i konteksta može zvučati slično i razvijati se u sličnom smjeru. Međutim, u svojim najboljim momentima, electro shaabi je eksperimentalan, inovativan, futuristički i pomiče granice elektroničke glazbe. Najbolji primjer takvog pristupa nečemu što bi se moglo opisati kao 'trash' su EEK, bend iz Kaira predvođeni karizmatičnim ISLAMOM CHIPSYJEM, koji na svojem *live* albumu iz 2014. koriste improvizaciju, *lo-fi* zvuk, kaos i psihodeliju, mistične sufijske ritmove koji bacaju u trans... Koncert zabilježen na albumu zvuči kao raspašoj u nekoj rupi od *underground* kluba u velegradu iz budućnosti. Ovdje se elektronička glazba pojavljuje ne kao roba, nego kao otpor sterilnom *mainstream* EDM-u i lako probavljivim globalnim ritmovima. Tu je i SOFYANN BEN YOUSSEF, poznatiji kao AMMAR 808, Tunizanin s belgijskom adresom, koji spaja electro shaabi s indijskim i južnoazijskim tradicijama. Pariška elektronička glazbena ekipa Acid Arab surađivala je s mnoštvom sjevernoafričkih umjetnika, vođena konceptom stvaranja prostora za arapsku kulturu u svijetu suvremene elektronske glazbe. Sviraju svojevrsni psihodelični etno-tehno, u kojem miješaju arapsku glazbu, dabke, acid house, electro shaabi, pop raï, tishoumaren...

Kwaito je glazbeni žanr koji se pojavio u Južnoj Africi ranih devedesetih, preuzimajući utjecaj disca, hip-hopa i američke i britanske house glazbe. Legenda kaže da je kwaito započeo kada je DJ u noćnom klubu u Hillbrowu, jednom od geta Johannesburga, slučajno pustio usporenu čikašku house pjesmu. Umjesto da isprazni plesni podij, publika je bila oduševljena, odmah 'kliknuvši' sa sporijim, više afričkim ritmom. Ubrzo su mladi DJ-i u Sowetu počeli usporavati zapadne house pjesme i dodavati afričke melodije, bas linije i tekstove. I kwaito je uplašio establišment zbog navodnog glamuriziranja nasilja, eksplicitne seksualnosti i slavljenja konzumerizma. Glazbenici poput prerano umrlog MANDOZE odupiru se elitističkim narativima koji radničku klasu i siromašne crne građane pozicioniraju kao nepopravljive 'tsotsije' (razbojnike). Premda su kwaito optuživali i za apolitičnost, Mandoza u meni osobno najdražoj pjesmi žanra, '50/50', iznosi profeminiistički argument u prilog neovisnosti i jednakosti žena unutar veza: 'Sve žene, neovisne, idemo 50-50'. U moru sjajnih kwaito izvođača tu su i NOZINJA, MAPAPUTSI, MGO, M'DU, JOHN WIZARDS, BRENDA FASSIE, DJ CALL ME, L'VOVO DERRANGO, SANDY B, DJ CLOCK...

Singeli, electro shaabi i kwaito bi se mogli svrstati među struje 'afrofuturizma', labavo definiranog mikrožanra i estetskog pravca u književnosti, filozofiji, glazbi i modi, koji opisuje alternativne, često utopijske vizije budućnosti kroz iskustvo i perspektivu afričkih zajednica u dijaspori. Najviše ga je popularizirao film 'Black Panther', a ovdje bismo mogli spomenuti znanstvenu fantastiku N. K. JEMISIN i NNEDI OKORAFOR i glazbu SUN RA i Parliament-Funkadelica, koji su izgradili svoj zvuk na spoju afroameričke kulture i futurističke ikonografije. Autorica YTASHA WOMACK opisuje afrofuturizam kao 'raskrižje crnačke kulture, tehnologije, oslobođenja i mašte, s dodatkom mistike'. Premda se bendovi koje ovdje spominjem u svojim tekstovima ne bave izravno utopijskim futurističkim vizijama, njihova glazba zvuči kao da dolazi iz budućnosti. Oni iscrtavaju nove pravce razvoja i afričke i elektroničke glazbe i podrivaju i dovode u pitanje petrificirane tradicionalne vrijednosti koje zazivaju režimi u njihovim zemljama. ■

Otpor sterilnom EDM-u – Islam Chipsy u Cafe Berlinu (Foto: Voraginetv/Screenshot)

PREPORUKE: SERIJE

The Curse

(Showtime)

UMJETNOST katkad mora ići do krajnosti, rečenica je koju u posljednjoj epizodi izgovara protagonist ove neobične serije koju su za A24 osmislili, producirali, režirali i odigrali BENNY SAFDIE i NATHAN FIELDER. Proslavljen kao autor inovativnih i pomalo uznemirujućih pseudodokumentarnih hibrida, Fielder u 'Kletvi' bira novi pristup pa svoj eksperiment umata u fikciju, dramatičirajući svakodnevni život novopečenog bračnog para Whitney i Ashera Siegela (EMMA STONE i on sam). U multikulturalnu, mahom siromašnu zajednicu Španjola u Novom Meksiku, bogati bjelač-

ki par pokušava uvesti svoju viziju ekološki osviještenog stanovanja, producirajući *reality show* u kojem svoje samoodržive 'pasivne kuće' prodaju tobožnjim kupcima, koji si ih u realnosti uglavnom ne mogu priuštiti. Pokušaji Siegelovih da se filantropski uklupe u zajednicu u kojoj strše odvijaju se tek u javnosti i pred kamerama; u privatnosti pokazuju raskošnu lepezu jezivih osobina zbog kojih se upletu u mističnu mrežu etičkih i moralnih sivih zona, istovremeno pokušavajući održati svoj klimavi brak koji na kušnju dovodi redatelj Dougie (BENNY SAFDIE), nanjušivši priliku da intimnim pikanterijama voditelja razigra dosadan *show*. Vještim spajanjem elemenata crne komedije, drame i psihološkog trilera, ova odvažna društvena satira osim problematičnog braka tematizira i američki *modus vivendi* u kasnom kapitalizmu, opljačkane kulture, bjelačku krivnju i simulakrum koji generira televizija. Gura nam pod nos ogledalo s iskrivljenim odrazom, baš poput onoga na reflektirajućim staklenim stijenama pasivnih kuća, koje u pokušaju da se stope s okolinom zapravo stvaraju potpuno suprotan, pomalo jeziv efekt. Finale serije donosi neočekivan preokret. U nadrealnoj, duboko alegoričnoj epizodi autori zalaze na teren znanstvene fantastike i horora pa prkoseći jedinstvenom tumačenju zorno pokazuju da umjetnost katkad zaista mora ići do krajnosti.

Boy Swallows Universe

(Netflix)

NAGRAĐIVANI debitantski roman australskog novinara TRENTA DALTONA, baziran na istinitim događajima iz njegova djetinjstva, adaptiran je u raskošno produciranu miniseriju dinamične režije i izvrsne glumačke postavke (PHOEBE TONKIN, TRAVIS FIMMEL, SIMON BAKER, ANTHONY LAPAGLIA). Radnja joj je smještena u Brisbane osamdesetih, a tematizira šokantno odrastanje malog pripovjedača u vrtlogu zločina. Kao da već nije dovoljno teško

samo biti tinejdžer, trinaestogodišnji Eli Bell (FELIZ CAMERON) odrasta u disfunkcionalnoj obitelji uz majku narkomanku, očuha dilera i zloglasnog kriminalca koji dadilja njega i njegovog nijemog starijeg brata Gusa koji se izražava kriptičnim crtežima i pisanjem po zraku. Odrastanje u takvom miljeu već je socijalni horor samo po sebi, ali nevolja za ove dječake tu ne prestaje – zbog legendarnog

kriminalca Tytusa Broza (!) majka im završi u zatvoru, a skrbnik im postaje otuđeni otac, alkoholičar koji se nije sposoban brinuti ni o sebi samome. Srce drapateljno putovanje grbavim makadamom rane adolescencije, koje u svojim narativnim obratima postaje sve zlokobnije i nasilnije kako priča odmiče, amortizira karakteristično topao australski humor koji uz prstohvat magičnog realizma ublažava oštrinu stvarnosti. Traume kroz dječju vizuru postaju bajkoviti prizori iz snova, dokazujući kako optimistični djetinji duh i neobuzdana mašta ne može pokolebati čak ni nemar odraslih koji ih neprekidno iznevjeravaju.

Vigil

(BBC)

TIJESKOBNI škotski policijski *whodunnit*, proizašao iz kuhinje produkcijskog tima zaslužnog za 'Line of Duty', nakon sjajne prve sezone dobio je i svoj nastavak. Dok se u prvoj sezoni drama odvijala u britanskoj nuklearnoj podmornici, izoliranom i klaustrofobičnom prostoru s kojeg osumnjičeni ne mogu pobjeći, druga nas odvodi u fiktivnu bliskoistočnu zemlju Wudyan, a prijetnja ovoga puta dolazi s neba. Ministarstvo obrane ponovno zahtijeva od

inspektorice Amy Silve (SURANNE JONES) da dođe i riješi slučaj s bespilotnim letjelicama čija je prezentacija pošla zastrašujuće krivo, usmrivši nekolicinu vojnih lica. Mesnatu zavjeru koja je istraživala podjele unutar britanskih sigurnosnih službi zamijenila je priča o razvoju vojne tehnologije, trgovini oružjem i britanskom položaju na Bliskom Istoku. Premda je u tkivu serije propitivanje što se događa kad se policijski prioriteti u istrazi sukobe s nacionalnim interesima i vojnim prioritetima, ne gubi se iz vida ni ljudska drama koja se odvija između inspektorice i njezine partnerice Kirsten Longacre (Rose Leslie).

■ Jelena Svilar

Autorica izložbe 'Igre koje slijedimo, igre koje stvaramo' u riječkoj Filodrammatici

PETRA MRŠA

Umjetnost i igra su prostor za isprobavanje novih uloga

U četvrtak, 18. siječnja u riječkoj Filodrammatici otvorena je vaša izložba 'Igre koje slijedimo, igre koje stvaramo'. Različitim vidovima odnosa igre i umjetnosti bavite se već dugi niz godina – zbog čega je on tako poticajan za vaš umjetnički rad?

U mojoj praksi dominira interes za kritičko bavljenje temama koje se tiču suvremenog društva. Svjesna sam da umjetnost nije profesija koja ima ingerenciju nad definiranjem zakona ili zaštitom marginaliziranih skupina, no vjerujem da ona može potaknuti ono što je njoj blisko: kreativnost, osmišljavanje koncepata, slijeđenje ili kršenje pravila, dosljednost, predanost, istraživanje, traženje drugih mogućnosti, bivanje u neizvjesnom.

To su ujedno često dodirne točke umjetnosti i igre. Oboje vidim kao siguran prostor za isprobavanje novih iskustava i uloga koje onda utječu i na život izvan igre, odnosno izvan galerije.

Među izloženim radovima uočljiv je naglasak na uključivanju mladih. Može li se reći da je poznavanje (video)igara neka vrsta elementarne pismenosti želimo li danas govoriti o mladima, kulturi i umjetnosti?

Moja suradnja s mladima često je motivirana razgovorom s pozicijama koje su istovremeno nosioci racionalnog i iracionalnog te koje nisu formirane profesionalizmom. Također, mladi su sinonim za pitanje budućnosti i potencijala, pa time možda i nekih mogućih drugih rješenja i zaokreta u društvu. Najraširenije videoigre eksploatiraju primarne ljudske želje poput želje za igrom, povezivanjem, uspjehom. Bez da stvaraju odmak ili kritičnost, vođene željom za profitom, mogu biti opasne. Rekla bih da, ako želimo danas govoriti o mladima, trebamo uložiti vrijeme za plasiranje videoigara, ali i filmova i knjiga koji su nastali iz nekih drugih pobuda te doprinose samosvjesnosti, razvoju kritičnosti i empatiji.

Foto: Tanja Kanazir

Nedavno ste izjavili da su vam mrske igre kreirane zbog profita. Koje su vam pak pojave u industriji interesantne?

Kada govorimo o industriji videoigara, zanimljiva je dostupnost brojnih softvera za njihovu izradu. Ti programi omogućuju da dizajniramo svoje digitalne svjetove, a odluke koje pritom donosimo izazovan su proces koji može doprinijeti kritičnosti prema pravilima našeg stvarnog društva. Ono što bi tu mogla biti zamka je lako uključivanje spektakularnih karakteristika svijeta poput mijenjanja gravitacije ili stvaranja građevina u sekundi, što bi našu svakodnevnicu nekima moglo učiniti manje zanimljivim. S druge strane, trend *world buildinga* otvara maštu i nesvjesno, direktno iskustvo. Meni su ipak brojne fantastične komponente digitalnih svjetova ili *role-playing* igara za stolom malo manje bliske od igara i pravila distribuiranih unutar umjetničkih radova, primjerice u obliku koncepata, instrukcija, performansa. To iskustvo traži od publike višeslojnu mješavinu prepuštanja, kritičnosti, ranjivosti – u svakom slučaju, vrstu angažmana koja je manje ugodna od nekih drugih slijeđenja pravila igre, no dugoročno može promijeniti naš senzibilitet i percepciju, pa tako i naše mjesto u svijetu.

■ Lujo Parežanin

KVADRAT

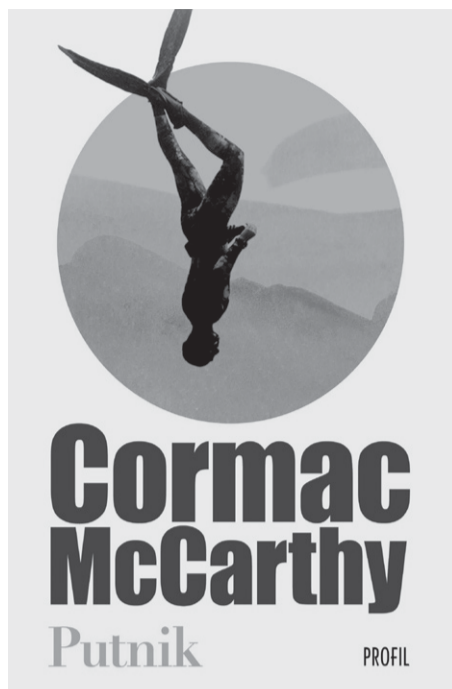
Portal Pitchfork, koji se prometnuo u referentno mjesto *mainstream* muzičke kritike, bit će spojen s muškim *lifestyle* časopisom GQ, objavljuju međunarodni mediji. Iz matične kompanije Condé Nast govore o 'novim mogućnostima' i 'organizacijskim promjenama', što u prijevodu može značiti samo rezove, otkaze i neizvjesnu budućnost onih koji ostanu.

■ L.P.

Bliži li se kraj Pitchforka?
(Foto: logowik.com)

Cormac McCarthy: Putnik i Stella Maris

(s engleskog prevela Patricija Horvat,
Profil, Zagreb, 2023.)

Potonula konstrukcija i
otvorenost strukture

PIŠE Dragan Jurak

Živući klasik

Posljednji McCarthyjevi romani njegov su work in progress

ROMAN 'Putnik' objavljen je 25. listopada 2022. Njegov dodatak, roman 'Stella Maris', izašao je mjesec i pol kasnije, 6. prosinca 2022. CORMAC MCCARTHY (Providence, 1933.) umro je nešto više od pola godine kasnije, 13. lipnja 2023. Pogrešno bi bilo reći da je pisac završio posljednje romane i zaklopio računalo, jer nije posjedovao kompjuter. Pogrešno bi bilo nazvati Cormaca McCarthyja pokojnim klasikom, s obzirom na to da je nešto transformativno u njegova posljednja dva romana: nešto što ga još uvijek čini bližim svijetu 'živućih klasika' od svijeta 'pokojnih klasika'. 'Putnik' je priča o potonulom mlažnjaku. Ali teško je tu priču pratiti. Malo je reći da 'Putnik' iznevjerava očekivanja, barem u smislu žanrovskog romana. Ronilac Bobby Western spustio se do mlažnjaka potonulog u Meksičkom zaljevu, prezeo mehanizam za zatvaranje vrata i ustanovio da se u hermetički zatvorenom avionu nalazi devet tijela. Deseti putnik, pilotov kovčeg i crna kutija tajanstveno su nestali iz zrakoplova. Sljedeće što ćemo saznati jest da je Bobby Western sin jednog od znanstvenika koji je stvorio atomsku bombu, da mu je sestra počinila samoubojstvo i da ga vladini agenti već duže vremena prate, u svakom slučaju mnogo duže od slučaja s potonulim mlažnjakom.

'Krvavi meridijan' (1985.), McCarthyjev središnji tekst, bio je antimitski western, 'Cesta' (2006.) postapokaliptični roman ceste, a 'Nema zemlje za starce' (2005.), prema čijem predlošku su braća COEN osvojila Oscara za najbolji film, krimić u podžanru romana pljačke. 'Putnik' također ima svoj žanrovski okvir. No važniji od nestalog putnika iz mlažnjaka jest Kepec, halucinantni posjetitelj Bobbyjeve sestre koji sebe također naziva putnikom. A sre-

dišnji element romana jest da je Bobbyjev otac sudjelovao u pokusu Trinity zajedno s OPPENHEIMEROM, TELLEROM, BETHEOM, LAWRENCEOM, FEYNMANOM, ljudima koji su od 'prašine zemlje stvorili zlo Sunce'. Na kraju – zapravo, ne na kraju, već gotovo od samog početka – glavno pitanje nije što se dogodilo s desetim putnikom, nego kada će ponovo biti upotrijebljena atomska bomba. Bomba je ovdje i novi nuklearni rat bit će prije ili kasnije neizbježan. Utjehe nema, kao ni pomoći. Logika govori da što će više vremena proći, to će rat biti strašniji. No sad kad smo i to rekli, kao da nismo previše rekli o romanu. Jer na kraju, još jednom, 'Putnik' je možda tek egzistencijalna i metafizička priča o nekoliko dana i noći koje je Bobby Western proveo sam na naftnoj platformi zahvaćenoj orkanskom olujom.

Po svojoj romanesknoj strukturi 'Putnik' je mlažnjak na dnu Meksičkog zaljeva, ili remorker na dnu Missisippija. U jednom dijelu Bobby Western opisuje kako se spušta na dno muljevite rijeke. Ništa se ne vidi, struja je snažna, a blizina trupa potonulog remorkera može se naslutiti jedino po promjeni struje. Sličan je i dojam 'Putnika'. Taj roman 'propušta vodu', rupa je u njemu više no što pisac ima prstiju. Ali opet, nešto je upravo u toj potonuloj konstrukciji, otvorenosti strukture. Gabariti romana tek se naslućuju, a 'Stella Maris', roman-dodatak o razgovoru sestre s psihijatrom o matematici, filozofiji, biologiji i psihijatriji, ne zaključuje priču već je čini tajanstvenijom i neopipljivijom. Cormacu su 'Putnik' i 'Stella Maris' posljednji romani i u tome ima neke logike. Morao je iza sebe ostaviti nezavršen posao. 'Putnik' + 'Stella Maris' MCC-jev su *work in progress*. Romani i njihovi oblici i dalje se preoblikuju. Nije isključeno da svako novo otvaranje romana iznova stvara njegovu strukturu. ■

Noć zločina (r: Dominik Moll)

(2022.)

PIŠE Damir Radić

Bastien Bouillon i Bouli Lanners kao Yohan i Marceau

Korektni vladar Césara

Premda vođena sigurnom rukom, Mollova krimi drama ne polučuje izuzetne učinke

KAD se na špici filma 'Noć zločina' pročita da dvadeset posto svih ubojstava počinjenih u Francuskoj ostaje nerazjašnjeno, prilično je jasno da slijedi film na tragu precijenjenog FINCHEROVA 'Zodijaka', najboljeg redateljskog ostvarenja SEANA PENNA 'Zakletva', odnosno remek-djela 'Sjećanja na ubojstvo' JOON-HOA BONGA. Svi ti filmovi kao protagonisti postavljaju likove (policijskih) istražitelja opsjednutih rješavanjem zločina; kod Finchera to su serijska ubojstva (mladih) žena i muškaraca, kod Penna otmica i ubojstvo djevojčice (moguće kao dio serijskog pohoda pedofila), kod Bonga serijska silovanja i ubojstva mladih djevojaka. Ni u jednom od tih filmova počinitelj zločina ne biva otkriven. DOMINIK MOLL, režiser i koscenarist 'Noći zločina', tzv. apsolutnog pobjednika dodjele francuskih Oscara, Césara 2023. (najbolji film, najbolja režija, najbolja scenarijska adaptacija, glumac koji najviše obećava, najbolji sporedni glumac), bavi se slučajem okrutnog ubojstva djevojke Clare, labavo oslonjenim na stvarni (neriješeni) slučaj.

Film se otvara scenom oproštajne zabave za šefa kriminalističkog policijskog odjela koji odlazi u mirovinu, a iste naslovne noći u malom mjestu kraj Grenoblea mlada, dobro raspoložena djevojka odlazi s *partyja*, šalje razigrani video *selfie* najboljoj prijateljici s kojom se upravo oprostila, da bi je potom u mraku presrela maskirana osoba, obratila joj se imenom i iznenada joj polila lice i kosu zapaljivom tekućinom te bacila na nju upaljač, nakon čega djevojka skončava kao buktinja. Novi šef kriminalističkog odjela, mladi, metodični i savjesni usamljenik Yohan (sugestivni BASTIEN BOUILLON), preuzima istragu, a desna ruka mu je Marceau (uvjerljivi BOULI LANNERS), nervozni, naglim potezima skloni veteran koji se upravo suočava s tim da ga napušta supruga, zatrudnjela sa svježim ljubavnikom, dok s njim nije uspijevala zatrudnjeti godinama. Glavni sumnjivci mladi su muškarci s koji-

ma je Clara (mala, ali dobro izvedena uloga LULE COTTON-FRAPIER) bila u vezi ili je s njima imala neobavezne seksualne odnose, a koji su redom ili za nju zapravo nezainteresirani, ili nasilnici, ili čudaci. Kako kaže Yohan, svaki od njih mogao bi biti ubojica, ali i nijedan. Paralelno s praćenjem istrage prati se odnos Yohana i Marceaua, koji balansira između razumijevanja i napetosti, ali i opća atmosfera u policijskom odjelu. Sve to režiser i koscenarist Moll (u nas nepoznat, u Francuskoj relativno istaknut autor žanrovskih filmova stanovitog međunarodnog odjeka) vodi sigurnom rukom, kreira dobar ritam i ugođaj, vrlo koherentnom drži narativnu cjelinu, ali ne polučuje pritom nikakve ekstraordinarne učinke. Pa zašto je onda francuska filmska industrija upravo taj uradak tako izrazito istaknula kao (uvjerljivo) najbolji u 2022. godini? Odgovor je jednostavan – zbog duha vremena koji 'Noć zločina' nadasve prihvaća. Naime, protagonist Yohan zastupa feminističke stavove, izgovara rečenice poput 'svi su muškarci ubili Claru' i 'nešto je pogrešno između muškaraca i žena', a kad jedan od njegovih kolega benigno ustvrdi da je Clara birala čudne muškarce, Yohan ga napadne kao latentnog seksista. Također, eksplicira se da ubojstvo ženske osobe istražuju sami muškarci, a kad se koju godinu kasnije timu napokon pridruži žena, pokaže se sposobnijom od kolega – upravo ona otkrije identitet novog osumnjičenika. Dok su se Penn, Bong i Fincher primarno bavili univerzalnim (i filozofskim) pitanjima zločina i kazne (koja nikad neće doći), odnosno (ne)mogućnošću spoznaje, Moll u prvi plan stavlja feministički angažman po kojem, kažu poznavatelji njegova opusa, ranije baš i nije bio poznat. Kvalitativno nije time bitno audio filmu, ali nije mu ni pomogao, no na jednu noć, onu dodjele Césara, sebe i svoj rad učinio je zvijezdama dana. ■

TV RAŠETANJE

Bauk
hedonizma

PIŠE Boris Rašeta

Čovjek bi prije očekivao pronalazak inteligentnog života na Marsu nego zanimljivo Otvoreno Damira Smrtića, ali eto – 'ko bi rek'o čuda da se dese!' – i taj dan smo dočekali. Smrtić je u studio pozvao jaku ekipu – Hrvoja Zekanovića, Sandru Benčić, Josipa Borića i Stipu Mlinarića – da pretresu saborski aktualac

Motel Nana, Klasik
TV, 13. siječnja, 23:04

OMILJENI kanal priuštio nam je dojmljivo svjedočanstvo o turobnoj svakodnevnici. Film 'Motel Nana' govori o mladom beogradskom profesor Ivanu koji je oduševljen svojim predmetom, poviješću, a posebno antičkom Spartom. Učenici, međutim, ne dijele njegov entuzijazam, naročito jedan od njih koji je bahat do drskosti, pa mu profesor stisne šamar i dobije otkaz. Posao ponovo nalazi negdje u brdima oko Banja Luke. Na putu do tamo u autobusu sreće Jasminu, mladu, atraktivnu ženu koja se na poziv

vodom iz čaturice. Žandari ga nakon protrage ipak pronađu, ranjena, ispod neke vodenice, a onda daju mučiti žeđu kako bi otkrio suradnike i jatake. Drama je snimljena u izvornom ambijentu, na Romaniji. Srbi glume Srbe (Kojadinović, SLOBODAN ALIGRUDIĆ), a Hrvati Austro-Ugare (Vanja Drach, Iva Marjanović, DAMIR MEJOVŠEK). Austrijski su žandari surovi, ali ni hajdoci nisu lirski pjesnici – iz jednog monologa Slobodana Aligrudića (Života) doznajemo da je i harambaša (Lazar), za svojeg hajdukovanja, pravio gadne zulume. Životino ime očito simbolizira prilagodbu, Lazarovo uskrs. (IVO ANDRIĆ je, očito, baš žudio za Jugoslavijom.) Jedina osoba koja pati zbog surovosti cijelog ambijenta je mlada žena, koja s jedva prikriivenim gađenjem gleda muža koji

ali 'ne nudi rješenja' (možemo se složiti). Mlinarić je drugi put u istom danu (prvi put u aktualnom prijepodnevu) reklamirao knjigu 'Krajina 1991. – 1995.' KOSTE NIKOLIĆA koju su objavili Fraktura i SNV – sad za nju svi znaju, do jučer su znali samo stručnjaci. Zeko je jadikovao da je 'hrvatski čovjek odustao od rađanja' pa se uhvatio u fajt sa Sandrom Benčić, optuživši ljevicu za 'promociju hedonizma' i činjenicu da mladi ljudi do penzije žive s roditeljima, a ona mu je uzvratila da mladi žive s tatom i mamom 'jer nemaju 250 tisuća eura za stan'. Zeku bi trebalo poslati na ekskurziju preko Sutle, da malo vidi kako u deželi nisu 'odustali od rađanja'. Slovenci su, naime, izbjegli depopulaciju i danas imaju više stanovnika nego 1991. godine. Zašto? Pada nam na pamet odgovor – zato što nemaju HDZ.

Zekanović optužio ljevicu za 'promociju hedonizma' i činjenicu da mladi do penzije žive s roditeljima, a Benčić mu je uzvratila da 'nemaju 250 tisuća eura za stan' (Foto: Screenshot/HRT)

prijatelja Hazima vraća u selo. Ivan je Srbin, Hazim i Jasmina Bošnjaci, a selo je gadna zabit, a tamošnja škola ima samo osam đaka različite dobi. Dramski zaplet, emotivni i društveni, ali ili politički odnosi, dobro su posloženi, ali ono najvažnije i najdojmljivije u tom filmu, koji je snimljen prije 14 godina, žalosna je stvarnost u kojoj sirota djeca – a tako je po mnogim predjelima od Vardara do Sutle – proživljavaju svoje najljepše godine. Afrika sa strujom, tako nekako: odmah ti proradi nostalgija za boljim danas. Dobar film prošao je ispod radara, valjda zato što se bavi autsajderskom temom, ali itekako zaslužuje pohvale. Redatelj: PREDRAG VELINOVIĆ, scenarij: RANKO BOŽIĆ.

Nulti kadar: Žeđ,
HRT, 15. siječnja, 21:11

N ovoga puta nismo propustili Nulti kadar. Po okupaciji Bosne i Hercegovine 1878. godine, šef žandarmerije u Sokocu (VANJA DRACH) kreće ugušiti hajdučki ustanak. Hajdoci presreću kočiju s njegovom mladom ženom (IVA MARJANOVIĆ), ali ih žandari uhvate i potjeraju, ranivši njihova harambašu (UGLJEŠA KOJADINOVIĆ). Harambaša je prije toga, dirljivom gestom, damu u kočiji ponudio

zatvorenika neljudski muči žeđu. Premda je 'Žeđ' prema priči Ive Andrića snimio naš omiljeni TV režiser JOAKIM MARUŠIĆ, nije riječ o vrhunskoj ekranizaciji (ni sam Andrić nije bio zadovoljan), ali je riječ o solidnom djelu, čije gledanje nije traćenje vremena, pa – bujrum!

Otvoreno, HRT,
15. siječnja, 22:10

Č OVJEK bi prije očekivao pronalazak inteligentnog života na Marsu ili u 'središnjici', nego zanimljivo Otvoreno DAMIRA SMRTIĆA, ali eto – 'ko bi rek'o čuda da se dese!' – i taj dan smo dočekali. Smrtić je u studio pozvao jaku ekipu – la-krdijaša HRVOJA ZEKANOVIĆA (začasni član HDZ-a, pouzdano jamstvo vickave studijske diskusije), tvrdu SANDRU BENČIĆ (jednu od koordinatorica Možemo!), pretora JOSIPA BORIĆA (regularni HDZ) i bivšeg logoraša STIPU MLINARIĆA (Domovinski pokret, dopisni članovi HDZ-a) da na kraju dana pretresu jutrošnji saborski aktualac. Borić je ukazao da oporba 'opisuje situacije',

Izvan formata, HRT,
16. siječnja, 21:10

I VANA ANTUNOVIĆ JOVIĆ priredila je zanimljiv kolaž priloga o izložbi godine, onoj IVANA MEŠTROVIĆA u Klovićevim dvorima. Emitirana je na dan umjetnikove smrti, o 62-oj obljetnici njegova odlaska. ZVONKO MAKOVIC kazao je kako Meštrovića nakon Vukovara i Srebrenice više ne možemo gledati istim očima kao prije njih, pa je naveo kako je MATOŠ prezirao njegovu mitologizaciju veličanja gubitnika ('Kosovski ciklus') do koje je došlo jer je 'više vjerovao slijepom guslaru nego činjenicama'. Matoševa misao zvuči zgodno, ali nacije se uvijek formiraju oko mitova, izmišljotina – u životu nacija jedinu stvarnu činjenicu obično čine neprijatelji pa ih, ako ih nema, i izmišljaju i tako se opet vraćaju u okrilje mita, a kosovski je mitološki ciklus prvu srpsku državu porodio već 1878. godine, nije bio baš gubitnički. Naprotiv, hrabrio je generacije i generacije. Autorice izložbe PETRA VUGRINEC i BARBARA VUJANOVIĆ eruditno su opisale kipara koji je sa 22 godine napravio najveću skulpturu onodobne Europe ('Zdenac života'), a još sa 12 je čuvao ovce po Otavicama... RUMJANA MEŠTROVIĆ, kipareva snaha, pokazala je skulpturu koju obitelj ostavlja Klovićevim dvorima – uopće, Meštrovići su jedna od rijetkih obitelji koji su Hrvatskoj više dali nego što su od nje uzeli. 'Mogli bismo o Meštroviću još satima', reče voditeljica, a očito je da bi Meštrović zasluživao jednu opsežnu seriju jer je kipar bio drugo ime za hrvatsko i jugoslavensko 20. stoljeće, za sve njegove zablude, krize i razočarenja. Kada ga je PAVELIĆ 1941. uhapsio, s namjerom da ga ustaše zatuku u zatvoru na Savskoj cesti, za Meštra se založio papa, zvala je turska vlada, HITLER, STEPINAC. Meštrović je bio prijatelj KARADORĐEVIĆA, TESLE (znanstvenik je njegovu ruku zvao 'čudotvornom'), TITO ga je stalno vabio u Jugoslaviju. Bio je oduševljeni, pa razočarani Jugoslaven i grandiozan umjetnik. O njemu je nažalost prevladalo Matoševo mišljenje, koje je gurnulo u sjenu njegovu umjetničku monumentalnost. ■

1999. 2000. 2001. 2002.
2003. 2004. 2005. 2006.
2007. 2008. 2009. 2010.
2011. 2012. 2013. 2014.
2015. 2016. 2017. 2018.
2019. 2020. 2021. 2022.
2023. 2024.